

Глибинні інтерв'ю та контент-аналіз соціальних мереж

НАРАТИВИ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Підготовлено ГО «CAT-UA: Communication Analysis Team – Ukraine»
у співпраці з ГО «Експертний ресурс Гендер в деталях»

Дослідження здійснила ГО «CAT UA» у співпраці з ГО «Експертний ресурс Гендер в деталях» за фінансової підтримки Фонду «Аскольд і Дір», що адмініструється ІСАР Єднання в межах проєкту «Сильне громадянське суспільство України — рушій реформ і демократії» за фінансування Норвегії та Швеції, а також завдяки підтримці Українського Жіночого Фонду.

Зміст публікації є відповідальністю ГО «Експертний ресурс Гендер в деталях» та не є відображенням поглядів урядів Норвегії, Швеції, ІСАР Єднання чи УЖФ.

The study was conducted by the CSO «CAT UA» in partnership with the CSO «Expert Resource Gender in Detail», with financial support from the Askold and Dir Fund, administered by ISAR Ednannia, within the framework of the project «Strong Civil Society of Ukraine — a Driver of Reforms and Democracy», funded by Norway and Sweden, and with additional support from the Ukrainian Women’s Fund.

The content of this publication is the sole responsibility of the CSO «Expert Resource Gender in Detail» and does not necessarily reflect the views of the governments of Norway or Sweden, ISAR Ednannia, or the Ukrainian Women’s Fund.

ЧАСТИНА ПЕРША: ЯКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	4	ЧАСТИНА ДРУГА: КІЛЬКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	100
Методика	5	Методика	101
Формулювання наративів	10	Загальна інформація про дискусії	102
Порівняння наративів	22	Носії різних гендерних наративів у дискусіях	107
Жіночий наратив Феміністичний	30	Кейс 1: Проєкт Цивільного кодексу	115
Чоловічий наратив Про-феміністичний	37	Кейс 2: Явище чайлдфрі	126
Жіночий наратив Традиційний	43	Кейс 3: ГО «Батько має право»	137
Чоловічий наратив Традиційний	49	Кейс 4: Військова служба жінок	148
Жіночий наратив «Перемога рівності»	55	Кейс 5: Реклама «Укрпошти»	157
Чоловічий наратив «Перемога рівності»	63	Кейс 6: Заручення Melovin	166
Жіночий наратив «Підкреслення різниці»	69		
Чоловічий наратив «Підкреслення різниці»	77	ВИСНОВКИ	177
Жіночий наратив «Відстоювання вибору»	88		
Чоловічий наратив «Захист чоловіків»	94		

ЧАСТИНА ПЕРША: ЯКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методика

ГЕНДЕРНИЙ НАРАТИВ СКЛАДАЄТЬСЯ З П'ЯТИ КАТЕГОРІЙ, ЯКІ РАЗОМ ФОРМУЮТЬ ІСТОРІЮ ПРО РОЛЬ, МІСЦЕ, ОСНОВНІ ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ, А ТАКОЖ БАЧЕННЯ ПОДОЛАННЯ ЦИХ ВИКЛИКІВ

1. ІДЕНТИЧНІСТЬ

Ключова відмінність між чоловіками і жінками, їхніми ролями у світі.

2. ЗМІНИ І ЇХ ФАКТОРИ

Фактори, що спричиняють зміни у ролях, поведінці чоловіків та жінок, спричиняють або розв'язують конфлікти.

3. КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

Суперечки між жінками і чоловіками, а також всередині цих груп, у родині, в суспільстві та ін.

4. СЦЕНАРІЇ МАЙБУТНЬОГО

Уявлення про те, яке майбутнє чекає на взаємини між жінками та чоловіками, якими є вектори розвитку.

5. НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

Очікування від чоловіків, жінок, суспільства, інституцій щодо досягнення кращого майбутнього.

Дослідження побудоване на **51 наративному інтерв'ю**: 26 з жінками та 25 з чоловіками. Дизайн інтерв'ю спирався на процесуально-часовий наративний підхід, у межах якого суспільні уявлення розглядались як історії змін, що розгортаються в часі, вибудовують причинно-наслідкові зв'язки та наділяють події, ролі й рішення моральним змістом.

Відповідно, інтерв'ю будуються не як перелік ізольованих питань про «Ставлення до гендеру», а як реконструкція того, що вважалося нормою, що змінилося, де виникає напруга і якими уявляються справедливі або можливі зміни. Гайд організований за процесуально-часовою логікою: від блоку про звичні уявлення й норми до блоку про події та злами, далі — до напруг, конфліктів, мовчання та нормативних формул, і зрештою — до очікувань, меж справедливості й бачення майбутнього. Це дає змогу досліджувати не лише зміст відповідей, а й те, як пов'язуються між собою повсякденний досвід, воєнні зміни, моральні оцінки та суспільно допустимі моделі жіночої й чоловічої поведінки.

Дизайн вибірки. Якісна вибірка мала цілеспрямований, квотний і максимально варіативний характер. Її завдання полягало не в статистичному відображенні населення, а у

включенні різних соціальних позицій, життєвих досвідів і типів говоріння про гендер. Базовою квотою була стать респондент_ок: заплановано 50 / 50 %, реалізовано 51 % / 49 %. Усередині цієї рамки передбачалось охоплення людей із різним рівнем гендерної обізнаності, різною мірою дотичності до теми, різним воєнним, міграційним, професійним і сімейним досвідом.

Окрім статі та рівня гендерної обізнаності, вибірка забезпечувала варіативність за соціально значущими параметрами, які є критично важливими для формування гендерних наративів. До неї включались респондент_ки різного віку, з різним професійним і освітнім досвідом, із різною мірою включеності у сімейні й доглядові ролі, з різним досвідом війни — від служби, волонтерства, втрат і мобілізації в родині до більш опосередкованого переживання воєнної реальності. Також враховувались досвіди міграції і переміщення, оскільки саме вони є важливою зоною сучасного переозначення жіночих і чоловічих ролей. Така логіка вибірки дозволяє виявляти не лише домінантні, а й конкурентні, маргінальні або внутрішньо суперечливі наративи.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ НАРАТИВНИХ ІНТЕРВ'Ю

Інструментарій. Інтерв'ю проводились за гайдом і тривали орієнтовно до 60 хвилин. На початку пояснювалось, що предметом інтересу є особиста думка, досвід і спостереження, що в розмові немає правильних або неправильних відповідей, участь є добровільною, а надана інформація конфіденційною. Гайд охоплював чотири великі блоки:

- звичні уявлення та норми;
- події та соціальні злами;
- напруги, домовленості, мовчання, нормативні формули;
- зміни, очікування та межі справедливості.

У межах цих блоків збирався матеріал не лише про уявлення щодо жінок і чоловіків у сім'ї, праці, політиці, війні, публічному

просторі й медіа, а й про те, хто висуває очікування, які теми породжують конфлікти або замовчування, у яких ситуаціях активуються формули «справжня жінка» чи «справжній чоловік», як розуміються успіх, гідність і справедливість, та хто, на думку респондент_ок, має нести відповідальність за майбутні зміни.

Аналітична обробка якісних даних. Після збору даних інтерв'ю розшифровувались, кодувались та аналізувались. Аналіз поєднував тематичне кодування з наративною інтерпретацією. Схема такого кодування наведена на слайді 6. Результатом якісного етапу став не лише опис тем і мотивів, а й реконструкція типових гендерних наративів.

Скрипт глибинного інтерв'ю

Дякуємо, що погодилися взяти участь у нашому дослідженні. Нам важливо поговорити з Вами про те, як сьогодні в Україні говорять і думають про жінок і чоловіків, очікування, їхні ролі у повсякденному житті та в умовах війни. Хочемо наголосити на кількох важливих моментах: 1) нас цікавить Ваша особиста думка і досвід, тут немає правильних або неправильних відповідей; 2) розмова записується лише для точності аналізу, усі відповіді є конфіденційними; 3. у звітах використовуватиметься лише узагальнена інформація (вік, регіон тощо), без імен; 4) інтерв'ю триватиме орієнтовно одну годину; 5. участь є добровільною: Ви можете відмовитися відповідати на будь-яке запитання, зробити паузу або завершити розмову в будь-який момент. Якщо під час розмови якась тема буде для Вас некомфортною, будь ласка, скажіть про це — ми змінимо тему або зупинимось.

Перелік запитань для жіночої версії. В інтерв'ю з чоловіками формулювання запитань змінюється відповідно до статі респондентів, зміст запитань зберігається.

I. ВСТУП І КОНТЕКСТ

1. Розкажіть трохи про себе. Чим Ви зараз займаєтеся? Де проживаєте? Опишіть Вашу сімейну ситуацію. Зокрема, чи є у Вас діти? Чи мали Ви досвід переїзду після 2022 року? Чи ви служите в Силах оборони, чи займаєтеся волонтерством, чи, може, ваші рідні цим займаються?

БЛОК 1. ЯК БУЛО (І Є): ЗВИЧНІ УЯВЛЕННЯ ТА НОРМИ

2. Опишіть, будь ласка, типове жіноче життя.
3. Чи є в українських жінок якась особлива роль чи особлива доля?
4. Опишіть так само життя чоловіка, зокрема українського чоловіка.
5. Чи відрізнялось життя жінок/чоловіків раніше, як-от ваших дідусів/бабусь?
6. А в Україні за останні роки життя жінок/чоловіків якось змінювалося?

БЛОК 2. ЩО СТАЛОСЯ: ПОДІЇ ТА ЗЛАМИ

7. Уточніть, що змінилося в контексті взаємодії статей під час великої війни?
8. Чи є теми про жінок/чоловіків, про які після 2022 року стало важче або, навпаки, легше говорити публічно?
9. Які очікування сьогодні найчастіше висувуються до жінок і чоловіків?
10. Коли такі очікування створюють напругу або конфлікти?

БЛОК 3. ЯК ЦЕ РОЗГОРТАЄТЬСЯ: НАПРУГИ, ДОМОВЛЕНOSTІ, МОВЧАННЯ

11. Чи доводилося Вам стикатися з суперечками або різкими позиціями щодо питань, які стосувались жінок/чоловіків?
12. Які відомі скандали багато впливали на розуміння таких питань?
13. Інколи можна почути вислови на кшталт «справжній чоловік» або «справжня жінка». Кого називають «справжніми» чоловіками/жінками?
14. Чи відчували Ви особисто тиск відповідати таким уявленням?
15. Є ще одне формулювання, яке можна почути сьогодні – це «успішне життя» або «життя, яке вдалось». Чи однакові уявлення про «успішне життя» для жінок і чоловіків? Чому так або чому ні? В чому відмінності?

БЛОК 4. ЩО ТЕПЕР РОБИТИ: РІШЕННЯ, ОЧІКУВАННЯ

16. Якщо дивитися в майбутнє, які уявлення про жінок і чоловіків, ймовірно, залишаться незмінними, а які можуть змінитися?
17. Що могло б зробити ці зміни менш конфліктними, більш справедливими?
ЗАВЕРШЕННЯ
18. Чи є щось важливе про тему жінок/чоловіків, що ми не обговорили?

Формулювання наративів

ВИЯВЛЕНІ ГЕНДЕРНІ НАРАТИВИ

У ЧОЛОВІКІВ І В ЖІНОК ВИЯВЛЕНО ПО ЧОТИРИ ПАРНІ НАРАТИВИ, ЯКІ МАЮТЬ ЗНАЧНУ СХОЖІСТЬ У ОБОХ СТАТЕЙ, ТА ПО ОДНОМУ НЕПАРНОМУ. КОЖЕН НАРАТИВ МАЄ ПРИНЦИПОВО РІЗНУ СТРУКТУРУ ОПОВІДІ

ЖІНОЧІ НАРАТИВИ

ФЕМІНІСТИЧНИЙ. Історія про тисячолітню несправедливість

ТРАДИЦІЙНИЙ. Історія про війну, яка руйнує традицію

«ПЕРЕМОГА РІВНОСТІ». Історія про перемогу, яку остаточно досягнуто під час війни

«ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ». Історія про перемогу рівності, але не однаковості.

«ВІДСТОЮВАННЯ ВИБОРУ». Історія про тимчасові непорозуміння

ЧОЛОВІЧІ НАРАТИВИ

ПРО-ФЕМІНІСТИЧНИЙ. Історія про патріархальну помилку

ТРАДИЦІЙНИЙ. Історія про випробування

«ПЕРЕМОГА РІВНОСТІ». Історія про перемогу, яку затьмарює війна

«ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ». Історія про руйнацію, яка може призвести до катастрофи

«ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ». Історія про новітню несправедливість

ЖІНКИ. ФЕМІНІСТИЧНИЙ НАРАТИВ

Це історія про тисячолітню несправедливість. Про страждання, яких чоловіки завдавали жінкам і які бумерангом повертались до них. Жінки і чоловіки від початку відрізнялися тільки фізіологією і мали незначні психологічні відмінності, але потім чоловіки створили нерівність, яку й досі не подолано.

Відновленню жіночих прав щоразу сприяли прагматичні економічні причини, що формували попит на жіночу працю і давали старт потужним рухам за права жінок. Так було на початку XX століття, так

сталося і тепер, під час війни в Україні. Але економічна незалежність не вирішує всіх проблем, адже на жінок продовжує тиснути суспільна думка, вимагаючи від них виконувати і чоловічі, й жіночі обов'язки.

Звичайно, через тиск західних партнерів та жіночий активізм все ж відбуваються зміни, зокрема у сфері політичної репрезентації жінок та боротьби з гендерним насильством. Однак більшість проблем досі не вирішені. Це і «скляна стеля», і домагання на роботі, і тиск у родині щодо

дітонародження, виконання хатньої роботи. А під час війни дехто вимагає від жінок іще й мобілізації.

Звісно, в майбутньому на чоловіків і жінок, найімовірніше, чекатиме більше свободи і рівноправ'я. Але вони не гарантовані: війна створює багато ризиків відкату до консерватизму. Тому в суспільстві треба пропагувати максимальне звільнення жінок від тиску очікувань. Жінка має сама обирати свої пріоритети: самореалізація, родина, догляд за собою, військова служба тощо.

ЧОЛОВІКИ. ПРО-ФЕМІНІСТИЧНИЙ НАРАТИВ

Це історія про засадничу патріархальну помилку, від якої страждають і жінки, і чоловіки. На жінок суспільство тисне, навантажуючи їх і хатньою роботою, і заробітком. А на чоловіків – вимагаючи від них надмірної успішності. Особливо сильно тиск щодо гендерних ролей проявляється під час війни.

Зміни поступово відбуваються. Західноєвропейські підходи до рівності поступово поширюються і на Україну, даючи жінкам політичне представництво. А російсько-українська війна, хоч і насаджує

маскулінні образи, все ж більш унаочнює рівність між статями. Однак прогрес у цій ціннісній сфері супроводжується багатьма побутовими проблемами, адже до жінки зростають очікування: вона має і забезпечувати сім'ю, і «тягнути» побут. До того ж на тлі війни правами жінок часто нехтують. Отож формуються дисонанси, коли жінки, здобувши фінансову незалежність, переоцінюють своїх партнерів, які до того ж починають ревнувати до успіху жінки. У підсумку багато шлюбів розпадаються.

Через це у майбутньому жінки і далі здобуватимуть більше свободи та відіграватимуть іще більшу роль у суспільному житті та політиці, особливо на тлі того, що в Україні кількість чоловіків скорочується через війну. А суспільство має сприяти популяризації порозуміння між статями. Адже в умовах війни між усіма українцями, зокрема й між чоловіками та жінками, потрібно більше злагоди, взаємопідтримки та спільної роботи для досягнення перемоги.

ЖІНКИ. ТРАДИЦІЙНИЙ НАРАТИВ

Це історія перш за все про війну, яка руйнує традиційний устрій сильніше, ніж суспільні зміни, які сприймаються радше двозначно. Ролі чоловіка і жінки від природи відрізняються: якщо чоловік бере відповідальність за родину і фінансово, і емоційно, то жінка має бути оберегом сім'ї, сильною особою, яка відповідає за виховання дітей та родинне вогнище. Технічний прогрес поступово змінює суспільство, тож у жінок з'являється більше часу, а чоловіки стають уважнішими до їхніх почуттів. Це полегшує їхнє життя, хоча деякі жінки можуть використовувати це на шкоду. До того ж цифрове суспільство часом тисне на жінку, вимагаючи

відповідати стандартам краси. Однак ці проблеми можна вирішити.

Інша справа – війна. Часом жінки можуть разом із чоловіками брати відповідальність за долю країни, але в критичні періоди все одно потрібна чоловіча дія. Тож зараз чоловіки мужньо захищають країну, окрім «ухилянтів», які сидять вдома і створюють найбільше проблем: вони перекладають фінансовий тягар на жінку, і при цьому не несуть користі й країні.

Не всі родини долають воєнні виклики. Вони розпадаються – часом із вини чоловіка, часом – із вини жінки. Але коли війна завершиться, в українського суспільства буде можливість обрати

найкращу модель розвитку.

З одного боку, чоловіки повернуться з війни й знову візьмуться виконувати чоловічі обов'язки. З іншого – жінки залишаться вільнішими, ніж були, зможуть обирати між кар'єрою і родиною, а тиск щодо зовнішності зникне.

Та для цього треба спочатку перемогти. Жінки мають допомагати чоловікам в обороні, бути готовими зустріти їх із війни й допомогти повернутися до нормального життя. А в суспільному вимірі вони повинні мати і політичне представництво – адже для вирішення багатьох питань потрібна жіноча мудрість, та й суто жіночі питання вони мають вирішувати самі.

ЧОЛОВІКИ. ТРАДИЦІЙНИЙ НАРАТИВ

Це історія про випробування, які історія ставить перед людством, що живе за одвічним, визначеним природою порядком. Чоловік від природи є мужнім воїном, а жінка – мудрою берегинею. Чоловік створює нові сенси, а жінка наповнює їх затишком, за потреби діє м'якою силою, впливаючи на чоловіка.

Суспільний прогрес надав жінкам більше можливостей, а отже, і прав. Однак це поставило перед родинами нові виклики, адже дуже часто нові права сприймаються як вседозволеність. Жінки починають поводитися вульгарно, роблять

аборти, чим порушують права батьків, іще й вимагають позитивної дискримінації.

Однак у часи випробувань суспільство повертається до природного порядку речей: тільки так воно стає ефективним і може дати відсіч росіянам. Звісно, жінки мусять на певний час брати на себе обов'язки чоловіків, опікуватися і хатніми, і публічними справами, та все ж традиційний підхід даватиме родинам перевагу: саме у родинах із такими поглядами народжується більше дітей, тож за ними майбутнє. Імовірно, не йдеться про

повернення до моделі, коли чоловік утримує жінку: в умовах зменшення кількості чоловіків вона не працюватиме. Однак чоловіки мають за своєю суттю залишатися чоловіками, а жінки – жінками. В умовах війни між ними потрібні особливе порозуміння і підтримка. Адже чоловіки мають бути готовими захищати Батьківщину стільки, скільки потрібно, і при цьому розуміти, що їхня родина буде збережена, і після повернення їх приймуть такими, якими вони стали.

ЖІНКИ. НАРАТИВ «ПЕРЕМОГА РІВНОСТІ»

Це історія про перемогу, яка остаточно досягнена під час війни. Гендерна рівність уже досягнута, і рівні можливості для жінок і чоловіків дають їм самим можливість обирати, якої успішності вони прагнуть. Важливим був слід українських жіночих активісток (Олена Пчілка, Леся Українка). Потім рівноправ'я декларувалося в часи СРСР, але насправді воно настало тільки зараз. Інформаційні технології дали жінкам можливість постійно навчатися новому, а участь у громадському житті додала їм соціальної ваги. З іншого боку, і чоловіки мусили під час війни навчитися стереотипно «жіночим» справам.

Часом масова свідомість і зараз залишається стереотипною, скажімо, від жінок очікують «жіночих якостей» на роботі, ставлять вимоги до зовнішності або й просто обурюються жінкам на бойових посадах. Але оскільки жінки почуваються набагато впевненішими, то це вони можуть ставити чоловікам нові вимоги. Так, скажімо, їх більше не влаштовує чоловік у ролі «здобувача», їм потрібен чоловік щирий, з емоційним контактом. Через те вони часто розривають старі стосунки і шукають нових. Війна ускладнює життя обом статям: чоловіки стають вразливими у війську, а жінки мусять тягнути на собі і роботу, і

побут, які немає з ким розділити. Але в майбутньому і ця ситуація врегулюється, і суспільство зможе прийняти, що відмінності між чоловіками і жінками не заважають їхній рівності. Головне жінкам і чоловікам вчитися розділяти почуття одне одного, допомагати одне одному в родині, в роботі і в обороні Батьківщини, дозволяти одне одному будь-які емоційні прояви, а державі – законодавчо закріпити рівні можливості для кожного у всіх сферах.

ЧОЛОВІКИ. НАРАТИВ «ПЕРЕМОГА РІВНОСТІ»

Це історія про перемогу, яка затьмарюється війною.

На думку носіїв цього наративу, у світі вже значною мірою настала гендерна рівність, і тепер і жінка, і чоловік можуть обирати для себе будь-які ролі без страху осуду. Останні кроки до рівності нас змусила здійснити війна, яка зробила жінок іще більш незалежними, відкрила перед ними можливості військової кар'єри.

Окремі родини досі лишаються в полоні традиційного світогляду, але, з іншого боку, інколи й жінки

отримують більші переваги порівняно з чоловіками.

Цей прогрес став можливим завдяки технічному поступу та доступу до різної інформації, а також завдяки жінкам-активісткам, зокрема й українським (Марко Вовчок, Леся Українка, Ольга Кобилянська).

Тепер за проблеми в стосунках можуть бути відповідальні і чоловіки, і жінки: і ті, і ті можуть лишатися інфантильними, неготовими бути разом довго. Ситуацію загострює війна, яка розвалює німецькі сім'ї. Часом

жінки не відпускають чоловіка на фронт, і за це відповідальні обоє.

Саме війна робить майбутнє непрогнозованим: прогнози варіюються від іще більшої, остаточної рівності до повернення тиску консервативних цінностей. Тому і жінкам, і чоловікам варто, з одного боку, більше популяризувати гендерну рівність, а з іншого – дбати про перемогу: поки другі воюють, першим варто брати на себе більшу відповідальність і за родину (як це бувало в давні часи, коли чоловіки в поході), і за країну.

ЖІНКИ. НАРАТИВ «ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ»

Це історія про перемогу рівності, але не однаковості.

Чоловіки і жінки від природи різні, і довгий час це спричиняло нерівність поміж ними. Скажімо, те, що чоловіки – проривні, а жінки більше схильні балансувати. Тому чоловіки у владі поведуться агресивно, а жінки – більш миролюбно. І в давні часи це призвело до нерівності між жінками і чоловіками, перетворення жінок на домогосподарок.

Однак за останні десятиліття жінки отримали економічну незалежність, яку змогли перетворити на особисту, почали вільніше обирати собі чоловіків, легше відмовлятися від токсичних шлюбів.

В Україні цей прогрес не досяг піку, однак в умовах війни це навіть допомогло: чоловіки перетворились на воїнів, показали себе як героїв, а жінки отримали стимул до постійного розвитку в умовах, коли їм треба поєднувати різні ролі.

Щоправда, досі є ще й несвідомі чоловіки, які не розділяють із дружиною родинні обов'язки, або стають «ухилянтами», тікають за кордон і лишають утримання родини на жінку. Загалом, українські чоловіки надто впевнені у своїй потрібності, не намагаються стати жінкам більш цінними, і тому часто програють у конкуренції західним чоловікам, адже за кордоном українських жінок шанують більше.

Але так само є ще й несвідомі жінки, меркантильні, які хочуть від чоловіків перш за все грошей. Імовірно, вони стають такими під тиском стандартів соцмереж, адже для того, щоб відповідати їм, потрібні гроші.

Але у майбутньому стереотипи на соціальному рівні буде остаточно стерто, а в родині розподіл ролей відповідатиме природі чоловіків і жінок. А штучний інтелект остаточно звільнить жінок від хатньої рутини і дозволить присвятити себе творчості.

Головне для суспільства – відмовитися від нав'язування жінкам і чоловікам будь-яких ролей, як традиційних, так і кар'єрних, і дати всім більше вибору.

ЧОЛОВІКИ. НАРАТИВ «ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ»

Це історія про руйнацію, яка може призвести до катастрофи.

Чоловіки і жінки від природи різні, а отже, мають різні потреби. Вони повинні мати рівні права, але це не має означати знищення різниці між ними. Скажімо, чимало жінок потребують більшої соціальної взаємодії, можливості проявляти турботу, а чоловіки часто орієнтовані на результати, у них є потреба захищати. Це нормально, коли мірилом успіху для чоловіка будуть гроші, а для жінки – щаслива родина. А в Україні важлива іще й чоловіча роль воїна.

Коли чоловіки втрачають старі соціальні функції, вони опиняються у вразливому становищі, потрапляють у депресію і не можуть знайти своїєї ролі в стосунках. Особливо цьому

сприяє нерівність між чоловіками. До того ж на ринку праці вони тепер змушені конкурувати не тільки з іншими чоловіками, але і з жінками. А ще їм нав'язують почуття провини за давні утиски жінок. Самі жінки від цього всього теж страждають: вони потрапляють у пастку завищених очікувань, коли від них вимагають успіху й у родині, і в кар'єрі, а також відповідності стандартам зовнішності.

Причинами змін є технічний прогрес, який дав жінкам контрацепцію, а отже, контроль над життям, і культурні впливи, які спонукають жінок до «чоловічої» поведінки. Щоправда, під час війни допомога жінок навіть на «чоловічих» ролях дуже цінна. Але частіше все ж війна призводить до руйнування

родин, адже чоловіки мусять конкурувати за своїх жінок іще й з європейцями.

Майбутнє виглядає песимістично: розмиття гендерних ролей триватиме, особливо фемінізація чоловіків. Із позитивів: це може зробити стосунки у сім'ях більш партнерськими. Але в Україні після війни все може бути інакше: оскільки багато жінок виїдуть, невіддатливі до тиску ветерани визначатимуть вектори розвитку.

Щоб досягти гармонії, не треба нав'язувати ролей ані жінкам, ані чоловікам: їм треба дозволяти робити той вибір, якого вони прагнуть: хоч кар'єри, хоч родини, хоч їх поєднання. Головне, щоб усі пам'ятали: рівність прав означає рівність обов'язків.

ЖІНКИ. НАРАТИВ «ВІДСТОЮВАННЯ ВИБОРУ»

Це історія про тимчасові непорозуміння щодо жінок і чоловіків попри перемогу рівності.

Жінки і чоловіки об'єктивно різні. Скажімо, жінки більш емпатичні, частіше можуть бути багатофункціональними. І їхня природа загалом така, що багатьом із них хочеться піклуватися про дітей, прагнути домашнього затишку. Дехто трактує це як ознаку «нижчості», а проте треба розуміти, що жінки нічим не гірші за чоловіків, і спроможні на все те саме. А українські жінки – і поготів, це визначено історією. Українська культура, починаючи з Шевченкової Катерини, допомогла жінкам: чоловіки їх тепер розуміють.

Але західний світ не визнає, що

чоловіки і жінки вже мають рівні права, і вимагає від жінки обов'язкової самореалізації, кар'єри, егоїзму тощо, надміру підкреслюючи питання нерівності. Це просувається і в соцмережах, які і від жінок, і від чоловіків вимагають матеріального успіху. Але війна показала, що все матеріальне можна втратити вмиль, а справжні речі залишаються.

Звісно, війна завдає багато горя. Вона спричиняє конфлікти в родині, коли насильство з боку чоловіка виправдовують, мовляв, у нього ПТСР, і треба його терпіти. Або коли чоловік відчуває різнобічний тиск: хтось схиляє його до служби, а хтось – навпаки. Але і без війни лишається багато проблем: деякі

стереотипи, об'єктивація або засудження вибору жінки служити у війську.

Але в майбутньому конфлікти між чоловіками і жінками, зокрема, спричинені нерівністю, буде вичерпано, і більшість людей усвідомлять, що представники різних статей часто можуть потребувати різні речі, тож не треба нікого за це засуджувати. А для цього державі треба завершити боротьбу зі стереотипами, забезпечити і для чоловіків, і для жінок право обирати: чи присвячувати життя родині, чи роботі, чи робити ще якийсь вибір. А чоловікам та жінкам тим часом слід максимально підтримувати одне одного, особливо в час війни.

ЧОЛОВІКИ. НАРАТИВ «ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ»

Це історія про новітню несправедливість.

Чоловіки у нинішньому світі стали упослідженими, а жінки – привілейованими. Раніше було навпаки, і це теж було погано. Але зараз суспільство стає до жінок дуже поблажливим, а до чоловіків – дуже вимогливим, адже автоматично записує всіх чоловіків у ґвалтівники та аб'юзери. Тож бути чоловіком, особливо білим і гетеросексуальним, небезпечно.

Особливо несправедливо це щодо українського суспільства, в якому традиційно жінка мала важливу роль і ніколи не була принижена, на відміну від російського суспільства.

Але українські жіночі активістки, починаючи від Марка Вовчок та Лесі Українки, говорили про додаткову емансипацію жінок, якої гармонійне українське суспільство не потребувало. У підсумку жінки почали відмовлятися від родини, а чоловіки, за браком упевненості в собі, – стали нарцисичними.

Проблеми особливо поглиблюються зараз, коли грантові організації не хочуть чути чоловіків, і тільки підживлюють конфлікти жінок із ними. Додатково чоловіки стикаються з дискримінацією, якщо вони не служать. Вони втрачають зв'язок із родинами, які обирають не залишатися разом, а виїхати за

кордон. Особливо болюча втрата зв'язку з дітьми. А на жінок під час війни тиснуть, вимагаючи зберігати вірність загиблим бійцям навіть після їхньої смерті.

За підсумками війни до України повернеться маскуліність, суспільний запит на чоловіка-захисника, але не всі ветерани будуть йому відповідати, адже багато хто з них повернеться втомленим і не хотітиме для себе нових викликів.

Отож, суспільству треба й у вихованні, і в культурній сфері враховувати окремо інтереси і чоловіків, і жінок, відмовитися від упослідження чоловіків і сприяти порозумінню між статями.

Порівняння наративів

ЗАГАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ НАРАТИВАМИ

ВСІ НАВЕДЕНІ ІСТОРІЇ МАЮТЬ РІЗНІ СЮЖЕТНІ СТРУКТУРИ, АЛЕ ПРИ ЦЬОМУ Й БАГАТО СПІЛЬНИХ РИС. ВОДНОЧАС МІЖ ЖІНОЧИМИ І ЧОЛОВІЧИМИ ПОГЛЯДАМИ НА СИТУАЦІЮ НАВІТЬ ВСЕРЕДИНІ ПАР НАРАТИВІВ ПОМІТНІ СУТТЄВІ ВІДМІННОСТІ: ЩОНАЙМЕНШЕ У ФОКУСІ ОПОВІДІ

Феміністичний і про-феміністичний наративи. Між собою ці два наративи досить подібні, і ґрунтуються на уявленні про те, що жінка досі не є вільною і залишається незахищеною попри значний прогрес у цьому напрямку. Проте у жіночій версії фокус перш за все на проблемах жінок, тоді як у чоловічій – на негараздах обох статей. Також жінки більше акцентують саме на боротьбі за свої права, а чоловіки поєднують розмови про таку боротьбу з боротьбою за свободу України.

Традиційні наративи. Не є прямою протилежністю феміністичних наративів: попри акцент на «природному розподілі ролей» між чоловіками та жінками, вони не заперечують потреби прогресу, отримання більшої свободи для жінок. У жіночій версії наративу більший акцент на проблемах, які принесла чоловікам і жінкам нинішня війна, і більше очікувань щодо спільної роботи на перемогу. У чоловічій версії наративу більше нарікань на порушення традиційного порядку.

Наративи «Перемога рівності». Система цінностей у носіїв цього неретиву загалом дуже подібна до феміністичних: інформанти вважають необхідним дотримання прав жінок, рівності тощо, однак при цьому не бачать потреби в подальшій боротьбі, хоча й визнають, що в окремих родинах чи колективах іще зберігся патріархальний устрій. Між чоловічою і жіночою версіями наративу відмінності мінімальні, хіба що жінки частіше згадують війну як фактор, що сприяв рівності, а чоловіки – як те, що їй заважає.

Наративи «Підкреслення різниці». Хоча ці наративи і об'єднані в пару, адже фокусуються на доведенні думки про те, що чоловіки і жінки від природи різні, однак в іншому вони суттєво відрізняються. Структура жіночої версії наративу дуже схожа на «Перемогу рівності», але інформантки намагаються підкреслити відмінності між чоловіками і жінками і гармонію, якої можна досягти, шануючи цю різницю. Чоловіча ж версія наративу оповідає про загрозу, яку несе розмивання гендерних ролей, при цьому зберігаючи курс на рівноправ'я жінок і чоловіків.

ЗАГАЛЬНІ ВІДМІННОСТІ МІЖ НАРАТИВАМИ (ПРОДОВЖЕННЯ)

Наратив «Відстоювання вибору» має риси жіночих версій як Традиційного наративу, так і наративу «Перемоги рівності», але робить максимальний акцент на добровільності вибору, мовляв, не можна засуджувати жінок ані тоді, коли вони обирають кар'єру, ані тоді, коли традиційну роль.

Наратив «Захист чоловіків». Є дзеркальним відбиттям феміністичного наративу. Заперечує так званий «традиційний» розподіл ролей між жінками й чоловіками, вважаючи його російським, а українське суспільство вважає рівноправним. При цьому підкреслює відмінності між жінками і чоловіками і ґрунтується на опорі чоловіків надмірному тиску «грантових організацій».

ВІДМІННОСТІ ТЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ

- Захист Батьківщини визнається як важлива чоловіча роль у чоловічих версіях усіх наративів та у жіночій версії Традиційного наративу. Як жіноча роль – лише в чоловічій версії наративу «Підкреслення різниці».
- Тиск очікувань на жінок і чоловіків описують Феміністичний, Про-феміністичний і обидві версії наративу «Підкреслення різниці»: жінка змушена поєднувати кілька ролей, чоловік має бути успішним.
- По-різному описується питання привілейованості та приниженості: у Феміністичному наративі це чоловіки. у «Захисті чоловіків» і чоловічій версії «Підкреслення різниці», навпаки, – чоловіки вразливі порівняно з жінками. У Про-феміністичному під тиском обидві статі.
- В усіх наративах відрізняється природа відмінностей: у Феміністичному та Про-феміністичному вона зводиться до фізіології. В обох версіях «Перемоги рівності» постулюється зближення цих відмінностей. Традиційний наратив, а також наративи «Підкреслення різниці», «Відстоювання вибору» та «Захисту чоловіків» вважають відмінності природними.
- Лише у чоловічій версії Традиційного наративу за чоловіком закріплюється роль «голови», що ухвалює остаточні рішення. Навіть у жіночій версії чоловік є радше забезпечувачем, але не керівником.

ВІДМІННОСТІ ТЕМИ ЗМІН ТА ЇХ ФАКТОРІВ

- Економічний і технічний прогрес вважають рушієм змін майже всі наративи (потреба в жіночій праці, побутова техніка, контрацепція, доступ до інформації).
- Війну як фактор, що штовхає жінок у «чоловічі» ролі, згадують усі, крім «Захисту чоловіків».
- Західний або європейський вплив позитивно згадують Феміністичний, Про-феміністичний наративи і обидва наративи «Підкреслення різниці», а також негативно – наративи «Відстоювання вибору» та «Захист чоловіків».
- Українські письменниці й активістки (Леся Українка, Марко Вовчок, Ольга Кобилянська, Олена Пчілка) є фактором змін у Феміністичному наративі та в чоловічому та жіночому наративах «Перемога рівності», а також у наративах «Відстоювання вибору», і навіть «Захист чоловіків», де якісна українська традиція протиставляється деструктивній західній. У Про-феміністичному наративі окремо стверджується, що акцент не на персоналіях, а на економіці й суспільстві.

Багато прикладів конфліктів однакові у багатьох наративах, але часом відрізняється оцінка ситуації.

- Розпад родин через розлуку та виїзд за кордон описують усі наративи.
- Нерівний розподіл побуту і подвійне навантаження жінок описують Феміністичний і Про-феміністичний наративи, жіночий наратив «Перемога рівності», обидва наративи «Підкреслення різниці» та наратив «Відстоювання вибору».
- Мобілізація жінок і осуд жінок-військових згадуються у Феміністичному, Про-феміністичному наративах, жіночому «Перемога рівності», чоловічому «Підкресленні різниці» та у наративі «Відстоюванні вибору».
- Увага до проблеми стигми цивільних чоловіків та «ухилянтів» дуже заплутана. Так, цю стигму подають як проблему представники чоловічого Традиційного наративу, чоловічого наративу «Підкреслення різниці», а також наративи «Захисту чоловіків» та «Відстоювання вибору». Натомість з осудом «ухилянтів» виступають жіночий Традиційний наратив, чоловічий наратив «Перемога рівності» та жіночий наратив «Підкреслення різниці».
- Уявлення про те, що українські чоловіки програють європейцям, а українських жінок більше цінують за кордоном, простежується в обох версіях «Підкреслення різниці». Традиційний чоловічий наратив ще й бачить у цьому зраду жінок.
- Лише Феміністичний наратив оперує поняттями з лексикону жіночих правозахисниць: «скляна стеля», домагання, насильство, тиск щодо дітонародження.
- Чоловічий Традиційний наратив базується на унікальному наборі конфліктних тем: «аборт як дітовбивство», позитивна дискримінація, подружня зрада жінок за кордоном. А наратив «Захисту чоловіків» порушує іншу конфліктну тему: ігнорування грантовими організаціями проблем чоловіків.
- Обидва наративи «Підкреслення різниці» мають спільну, не властиву іншим наративам рису: увагу до нереалістичних фінансових очікувань деяких жінок від чоловіків.

ВІДМІННОСТІ СЦЕНАРІЇВ МАЙБУТНЬОГО

Загалом, уявні сценарії майбутнього мало залежать від наративів, і в рамках багатьох із них можуть бути висловлені як оптимістичні, так і песимістичні сценарії. Зокрема, це:

- ризик відкату до консерватизму або домінування ветеранів, переважання чоловіків;
- або навпаки: зменшення чоловічої популяції внаслідок війни;
- стирання стереотипів і зближення ролей, з біологічною різницею, що залишається (для когось це є плюсом, для

когось – мінусом, а, наприклад, жіночий наратив «Підкреслення різниці» передбачає таке зближення лише в публічному просторі, а не в родині);

- сподівання на технології, які змінять побут і репродукцію: штучний інтелект та автоматизація побуту, зокрема догляду за дитиною (жіночий наратив «Підкреслення різниці»), штучна матка для виношування дітей без участі жінок (Традиційний чоловічий наратив).

- Найпоширеніша порада – відмовитися від нав'язування вибору (Феміністичний наратив, Про-феміністичний наратив, обидва наративи «Перемога рівності», обидва наративи «Підкреслення різниці», наратив «Відстоювання вибору»), але при цьому на початку цього переліку більше наголошують на патріархальному тиску, а наприкінці - на тиск західних / феміністичних активістів.
- Для жінок – брати більше відповідальності за родину на час війни. Про це згадують обидва наративи «Перемога рівності», наратив «Відстоювання вибору», обидва Традиційні наративи і навіть Про-феміністичний наратив.
- Багато також кажуть про потребу взаємної підтримки й порозуміння між статями (Про-феміністичний наратив, обидва наративи «Перемога рівності», наративи «Відстоювання вибору» і «Захист чоловіків»).
- Менше уваги приділено ролі держави у боротьбі зі стереотипами та закріпленні рівних можливостей: про це говорять лише обидва наративи «Перемога рівності», чоловічий наратив «Підкреслення різниці» та наратив «Відстоювання вибору».
- Лише Феміністичний наратив вимагає не мобілізувати жінок, звільнити їх від побуту та менше зважати на релігію й мораль. І навпаки, лише чоловічий наратив «Підкреслення різниці») вимагає «не тільки рівних прав, але й рівних обов'язків», зокрема військових.
- Наратив «Захист чоловіків» хоче окремого виховання, культури та літератури для хлопчиків і дівчаток. Чоловічий наратив «Підкреслення різниці», навпаки, хоче не ділити їх за гендером.
- Жіночий наратив «Перемога рівності» прагне дозволити всім поєднувати особисте і професійне, висловлювати будь-які емоції, закріпити рівність законодавчо. А от у чоловічого наративу «Перемоги рівності» очікування радше громадянські, аніж гендерні.

Жіночий наратив: ФЕМІНІСТИЧНИЙ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

СВІТ НЕЙМОВІРНО ПАТРІАРХАЛЬНИЙ, ЖІНКИ ПРИГНОБЛЕНІ, ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ НЕОБҐРУНТОВАНІ ПРИВІЛЕЇ, ЗАВДНАЮТЬ ПРИНИЖЕНЬ ЖІНКАМ, ХОЧА ЄДИНА РІЗНИЦЯ МІЖ НИМИ – ДІТОНАРОДЖЕННЯ, ВСЕ ІНШЕ МОЖНА ЗМІНИТИ

ЧОЛОВІКИ ПРИВІЛЕЙОВАНІ, ЖІНКИ ПРИНИЖЕНІ

Сучасне українське суспільство досі живе за законами патріархату: «Ми практично всі живемо в умовах патріархату. Це така система, в якій чоловіки спільно контролюють військові, політичні і економічні ресурси, і за рахунок солідарності в цьому контролі вимагають від жінок сексуального, побутового, репродуктивного, емоційного обслуговування». Патріархат базується на застарілих та несправедливих уявленнях про розподіл обов'язків, наприклад у родині: «...суспільне уявлення – це те, що хатня робота – те, що повинні робити жінки, причому робити на халяву». Жінки змушені так чи інакше «обов'язково слухатися чоловіка, особливо якщо це

релігійні якісь громади, чи там людина виросла в дуже консервативних сім'ях». Також вони зазнають насильства, щонайменше психологічного: «...повертається додому, нагримав на дружину, чого вдома там не вся пиляка стерлась, і де мій борщ».

ЧОЛОВІКИ БІЛЬШ УПЕВНЕНІ В СОБІ

Відзначають більшу самовпевненість чоловіків, більшу схильність до ризиків: «чоловіки в Україні, як, напевно, переважно будь-де в світі, набагато менше сумніваються у своїх здібностях і здатностях. Думаю, що вони набагато легше йдуть на ризик у порівнянні з жінками».

ЖІНКИ ВІДПОВІДАЛЬНІШІ

Щонайменше, так було до початку повномасштабної війни: «...до війни

можна було сказати, що в цій кімнаті нема дорослих чоловіків, але є дорослі жінки. Які можуть приймати рішення, нести відповідальність; з чоловіками це було гірше».

ЄДИНЕ, ЩО НЕ ЗМІНЮЄТЬСЯ – ЦЕ ТЕ, ЩО ЖІНКИ НАРОДЖУЮТЬ ДІТЕЙ, А ЧОЛОВІКИ – НІ

Респондентки відзначають, що здатність жінок народжувати - фундаментальна відмінність від чоловіків, яка точно залишиться константою з плином часу: «Єдине уявлення, яке лишиться незмінним – це те, що жінки можуть народжувати й годувати грудьми, а чоловіки не можуть. Все решта цілком може мінятися, і дуже сильно».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ТЕХНІЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОГРЕС ДАВ ЖІНКАМ МОЖЛИВІСТЬ САМОСТІЙНОГО ВИЖИВАННЯ, ДІЄВИМ ІНСТРУМЕНТОМ СТАВ І ЖІНОЧИЙ АКТИВІЗМ. АЛЕ НИНІШНЯ ВІЙНА СТАВИТЬ ПЕРЕД ЖІНКАМИ Й НОВІ ПРОБЛЕМИ

ПОТРЕБА В ЖІНОЧІЙ ПРАЦІ ДАЛА ЇМ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Поштовх до рівних із чоловіками прав жінок дала індустріалізація: «Союзу потрібно було відбиватися від низки ворогів, [...] була потрібна велика кількість робочої сили, яку б інакше не було де взяти, крім як залучити жінок».

Працевлаштовані жінки вже значно менше залежали від чоловіків: «Вони можуть отримувати освіту, працювати, йти за своїми мріями, вперше за багато-багато тисячоліть патріархату [...], нещасних 110 років тому».

І ЗАРАЗ ВІЙНА ЗМУШУЄ ЖІНОК ОПАНОВУВАТИ «ЧОЛОВІЧІ» ПРОФЕСІЇ

Через війну жінки почали переважати на ринку праці: «Зараз більша частина працівників – це жінки. Навіть вантажники – це жінки, тому що більшість чоловіків забирають». Не лишилися вони й осторонь від армії.

ВІЙНА ЗРОБИЛА ЖІНОК ЩЕ БІЛЬШ ЗАГРОЖЕНИМИ, НІЖ У ПАТРІАРХАТІ

А проте, не зникли й побутові, родинні обов'язки: «...якщо раніше хоча б батько ходив на роботу, так, по більшій мірі жінка виховувала дітей, але наразі батько взагалі знаходиться на війні, і мати має виконувати роль і чоловіка, і жінки». А також нові, патріотичні обов'язки: «...чоловік у війську, чоловік в полоні, чоловік зник безвісти [...], ти борешся за чоловіка, за його права».

ТИСК ПАРТНЕРІВ ЗМІНЮЄ УКРАЇНУ

Стамбульську конвенцію ратифікували завдяки «тиску наших західних партнерів, зокрема ЄС, [...], це пересилило стереотипне бачення народних обранців і обраниць, більшою мірою обранців». Та й гендерний склад Верховної Ради став рівноправнішим: «6 % було жінок в першій Верховній Раді, в цій уже 22 %».

ЖІНОЧИЙ АКТИВІЗМ ПІДСВІТИВ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА

Жіночі організації привернули увагу до низки проблем, не розв'язаних індустріалізацією: «Цілеспрямована багаторічна робота жіночих організацій має результатом значно більшу обізнаність про такі явища, як домашнє насильство, як сексуальне насильство. Значно гірше про сексуальне насильство, маю визнати. Але про домашнє – тепер [...] люди розуміють, про що ти кажеш, і не ржуть, як коні, як це було хоча б років 20 тому». Але й раніше, ще з позаминулого століття, Україна була в авангарді європейських змін. Серед тих, хто сприяв цим змінам, – «...частина українських жінок-інтелектуалок, які випускали перші жіночі журнали і говорили про роль жінок у суспільному житті».

КЛЮЧОВІ КОНФЛІКТИ ОБУМОВЛЕНІ НЕРІВНІСТЮ МІЖ ЖІНКАМИ ТА ЧОЛОВІКАМИ, СТАВЛЕННЯМ ДО ЖІНОК ЯК ДО СЕКСУАЛЬНОГО ОБ'ЄКТА, З МОЖЛИВІСТЮ БЕЗКАРНОГО ПРИНИЖЕННЯ І НАСИЛЬСТВА

НЕПОМІТНІСТЬ, СЕКСИЗМ НА РОБОТІ ТА «СКЛЯНА СТЕЛЯ» У КАР'ЄРІ

Представниці феміністичного наративу часто нарікають на нерівні можливості працевлаштування: «...якщо буде жінка і чоловік, то скоріш за все на якусь вакансію, при рівних фахових знаннях та досвіді, візьмуть чоловіка». Помітна й думка, що для жінок досі існує «скляна стеля» в кар'єрі: можливості для росту ніби й відкриті, але лише теоретично. Жінка має боротись за те, щоб її побачили, на відміну від чоловіка. А для молодих та амбітних жінок існує ще й елемент ейджизму: «...я жінка, вже в їх очах я ніхто з самого початку, тобто їх не цікавить, що ти можеш... [особливо – авт.] молода жінка, значить, ти ніхто в цьому світі. Тобто мене ніхто раніше не сприймав, це саме на моєму досвіді!».

ДОМАГАННЯ НА РОБОТІ

Іншою частиною робочих відносин є домагання, про які мало говорять: «є злочини щодо домагання від Андрія Білоуса, керівника і директора Молодого театру». В тому числі цей конфлікт яскраво видно у війську як робочому колективі: «...Жінки-військові – ми тут дивимось через призму сексуальних домагань».

ТИСК СУСПІЛЬСТВА ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ТРАДИЦІЙНІЙ РОЛІ

Чоловіки в родинях добиваються відповідності традиційним ролям через насильство: «...психологічне насильство, фізичне насильство, кожна, друга чи третя знайома [...] каже, що було таке насильство в стосунках». Додає тиску й родинне оточення: «Так само батьки. Ти жінка, ти маєш те-те-те, ти не маєш там

матюкатись, ти не маєш працювати, тому що ти маєш вийти гарно заміж».

СУСПІЛЬСТВО ТИСНЕ НА ЖІНКУ ЩОДО ДІТОНАРОДЖЕННЯ

Жінка стикається з вимогою народжувати: «...будь-які родичі тиснуть на жінку, аби вона народжувала. [...] лікарі питають». При цьому їй для цього не забезпечують належних умов: «...Але так, щоб не заважати потім в суспільстві своєю дитиною нікому. Ти точно маєш бути реалізованою, але не так, щоб дуже сильно».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

В УМОВАХ ВІЙНИ ЧОЛОВІКИ ХОЧУТЬ ПОКЛАСТИ НА ЖІНКУ ЩЕ Й ОБОВ'ЯЗОК ЗАХИЩАТИ КРАЇНУ, ХОЧА САМІ ПЕРЕСТАЮТЬ ВІДПОВІДАТИ ОЧІКУВАННЯМ ЖІНОК

ПОКЛАДАННЯ ДОМАШНІХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Проблемою називають і те, що чоловіки сприймають хатню роботу та догляд як жіночі обов'язки за замовчуванням: «А чого ти не помила посуд? А що ти робила цілий день, якщо ти була дома? Якщо в тебе навіть маленька дитина». І частка таких поглядів у суспільствах пропорційна інклюзії жінок у політику та економіку: «...про світ спостерігається – коли чоловіки загалом підтримують політичну, економічну участь жінок, вони також підтримують рівний поділ хатньої роботи».

ОЧІКУВАННЯ ВІД ЖІНОК ІЩЕ Й МОБІЛІЗАЦІЇ

В суспільстві точиться дискусія щодо жіночої мобілізації, мовляв: «...жінки потікали, повиходили заміж за кордоном, замість того, щоб іти і служити в армії». Але суспільство не готове їх там повноцінно бачити: «жінки в армії почали говорити про те, це був 15-й, 16-й роки, що [...] армія їх приймає на бойові посади, а по документах проводить, як по не бойових, з відповідними наслідками для виплат».

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ НОВИМ ОЧІКУВАННЯМ ЖІНОК

Технічний та соціальний прогрес дали жінкам можливість забезпечувати себе, і їхні вимоги до чоловіків змінились: «Тепер від чоловіка потрібні не гаманець, а партнерство, розуміння, підтримка. Від чоловіків очікується, що вони будуть людьми, а не ресурсом. Якщо чоловік не готовий на шлюбному ринку виступати для жінки партнером, то він залишиться без партнерки».

СЦЕНАРІЇ МАЙБУТНЬОГО

ГЕНДЕРНІ РОЛІ І СОЦІАЛЬНІ НОРМИ БУДУТЬ ПРОГРЕСУВАТИ, АЛЕ Є Й НЕБЕЗПЕКА ВІДКАТУ В ПАТРІАРХАТ ПІСЛЯ ВІЙНИ

РУХ ВІД СТЕРЕОТИПІВ ДО РІВНОСТІ

Гендерні стереотипи ставатимуть дедалі менш вираженими: «...бо гендерні стереотипи заважають бачити все різноманіття і можливості, які мають і чоловіки, і жінки».

ЖІНКИ ВСЕ БІЛЬШЕ ОПАНОВУВАТИМУТЬ «ЧОЛОВІЧІ» ПРОФЕСІЇ, А ЧОЛОВІКИ – «ЖІНОЧІ»

Зміна ролей торкнеться найсучасніших професій: «... було багато ініціатив, щоб більше жінок вивчали технічні професії і працювали в IT, в інжинірингу, в STEM-професіях». Але і чоловіки будуть входити в жіночі професії: «чоловіки більше в доглядовій праці, чи там вчителі молодших класів, чи якісь такі [...] будуть присутні».

ЧОЛОВІКИ СТАНУТЬ ВІЛЬНІШИМИ

Чоловіки теж звільняться від тиску суспільних уявлень: «...чоловік також зможе обирати, що його успішність — це не обов'язково в кар'єрі».

НАСИЛЬСТВО ПРОТИ ЖІНОК БУДЕ ПОСТУПОВО ЗМЕНШУВАТИСЬ

Ще більше жінок почнуть активно протидіяти насильству: «буде більше заяв про зґвалтування чи харасмент, бо жінки стануть менше боятися про це заявляти в поліцію». Чоловіки теж піддадуться прогресивним впливам або самі переосмислять поведінку: «...вже ніхто не буде замовчувати або робити вигляд, що цього вони не бачили».

АЛЕ МОЖЛИВИЙ І ВІДКАТ ДО КОНСЕРВАТИЗМУ

Такий (небажаний) прогноз пов'язують із впливом наслідків війни: «...Досвід країн, які пройшли війну, говорить, що попри те, що під час війни роль жінок суттєво підвищувалася, після війни зазвичай відбувався серйозний відкат – з точки зору того, що дозволено жінці». Дехто спостерігає, що такий відкат уже відбувається, зокрема під впливом змін до законодавства чи у позиціях відомих осіб: «...є таке враження, особливо враховуючи останні законопроекти [...] дуже оце консервативний образ жінки наче знову намагаються втукати. [...] І це ж дуже сильний вплив на широкі маси».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ЖІНКУ НЕ ВАРТО ПРИМУШУВАТИ НІ ДО ЧОГО: НІ ДО ХАТНІХ СПРАВ, НІ ДО НАРОДЖЕННЯ ДІТЕЙ, НІ ДО СЛУЖБИ У ВІЙСЬКУ. ЇЇ ПОТРІБНО ЗАЛИШАТИ МАКСИМАЛЬНО ШИРОКИЙ ВИБІР І НАДАВАТИ ВСЕБІЧНУ ПІДТРИМКУ

ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНКУ ТРЕБА МАКСИМАЛЬНО ЗВІЛЬНИТИ ВІД ДОМАШНІХ СПРАВ

Жінка зараз має дбати і за роботу, і за родину, і за дітей, але для того, щоб вона була ефективнішою, її від побутових справ варто максимально звільнити: «... жінка має і працювати, і це все суміщати. Надто багато цей світ хоче від жінки».

ПОТРІБНО МЕНШЕ ЗВЕРТАТИ УВАГИ НА РЕЛІГІЮ І МОРАЛЬ

Жінку має бути звільнено від принципів, які їй нав'язує суспільство, через застарілу мораль: «...рівноправ'я, і менше релігії, більше світського життя».

ЖІНКА ПОВИННА САМА ВИЗНАЧАТИ, ЯК ЇЇ ВИГЛЯДАТИ

Жінка сама вирішує, що їй робити зі своїм тілом, не підганяти його під стандарти краси або чиїсь упередження: «... жінка сама розпоряджається своїм тілом [...], як вона виглядає, чи вона народжує, і скільки вона народжує».

НЕ ВАРТО МОБІЛІЗУВАТИ ЖІНОК, БО ВОНИ І ТАК МАЮТЬ ЗАНАДТО СИЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Жінки й так мають занадто багато обов'язків: піклуються про родину, доглядають за літніми людьми, хворими, інвалідами, народжують і виховують дітей, а за потреби вивозять їх за кордон: «... на жінках повністю лежить відповідальність за догляд за дітьми, за хатню роботу, за догляд за старшими людьми, за догляд за людьми з інвалідністю і людьми з хворобами. Плюс, коли чоловіки повертаються з фронту з пораненнями, з інвалідністю, від жінок очікується, що вони повністю візьмуть на себе догляд за ними».

Чоловічий наратив:
ПРО-ФЕМІНІСТИЧНИЙ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

РІЗНИЦЯ МІЖ ЖІНКОЮ ТА ЧОЛОВІКОМ ПЕРЕВАЖНО БІОЛОГІЧНА, СОЦІАЛЬНА Ж У СУЧАСНОМУ СВІТІ ЗВЕДЕНА ДО ДРІБНИХ НЮАНСІВ. АЛЕ В УКРАЇНІ ВІЙНА АКТУАЛІЗУВАЛА СТАРУ КОНСТРУКЦІЮ «БЕРЕГІНЯ – ВОЇН»

ЖІНКА ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ БІОЛОГІЧНО, АЛЕ МАЄ ЛИШЕ НЕЗНАЧНІ ВІДМІННОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ

Чоловік та жінка відрізняються одне від одного на рівні біологічних особливостей, є й особливості соціальної поведінки, як-от у жінок «можливо, дещо менше схильності до ризику, до якихось питань, пов'язаних з нестандартними рішеннями». Але загалом у сучасному світі ідентичності чоловіка й жінки тотожні.

ЖІНКА ПЕРЕБУВАЄ ПІД ТИСКОМ ПАТРІАРХАЛЬНОГО СВІТУ

Жінка теж має працювати, але світ накладає на неї додаткове навантаження: «...але від них ще вимагається, щоб вдома це було добре, ну, з дітьми і загалом».

СВІТ ОЧІКУЄ ВІД ЧОЛОВІКА НАДМІРНОЇ УСПІШНОСТІ

Суспільство тисне на чоловіка, вимагає, щоб він працював більше і заробляв більше, ніж йому потрібно: «Від чоловіків очікується високий матеріальний статус, кар'єрне зростання, кар'єрні амбіції і забезпечення родин».

ЦІ СТЕРЕОТИПИ ПОСИЛЮЮТЬСЯ ВІЙНОЮ

Застарілі конструкції з минулих часів – як-от жінка – берегиня, а чоловік – воїн, в Україні актуалізовані війною: «Ми тут знаходимося в цих координатах скоріше в уявленні умовно періоду кінця XIX – початку XX століття [...], де в суспільному уявленні чоловік виконує три основні ролі: воїна, книжника і пахаря [...], це ж пов'язано, наприклад, з питанням військового обов'язку».

ЧОЛОВІКИ ЗВЕРТАЮТЬ УВАГУ НЕ НА ВІДОМИХ ФЕМІНІСТОК, А НА ЕКОНОМІЧНІ Й СУСПІЛЬНІ ЧИННИКИ. В УКРАЇНІ ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКИ РІВНОЮ МІРОЮ ТВОРЯТЬ НАЦІОНАЛЬНУ ІСТОРІЮ

ФЕМІНІСТИЧНИЙ РУХ І ПРОГРЕС ДАЛИ БІЛЬШЕ СВОБОДИ І ЖІНКАМ, І ЧОЛОВІКАМ

Технічний та гуманітарний прогрес, а також феміністичний рух зумовили поступовий «вихід за рамки», встановлені раніше суспільством як для жінок, так і для чоловіків: «Зараз більше свободи вибору... [Раніше – авт.] для жінок були санкції, пов'язані з презирством соціальним [...], але і чоловіки теж несли тягар. Тому що якщо ти не відповідаєш такому уявленню про чоловіка, який там видобуває ресурси, то [...] до тебе буде з презирством ставитися твоє оточення». **Економіка і давні війни були двигуном таких змін:** «В Першу світову жінки працювали на заводах, потім виявилось, що вони точно не гірше працюють, і чоловіки багато хто

повернувся, а жінки вже кажуть [...], ми вже звикли і не підемо з заводів знову на кухню».

ВІЙНА З РОСІЄЮ ДАЄ ЖІНКАМ ЩЕ БІЛЬШЕ РІВНОСТІ, АЛЕ ЧОЛОВІКІВ ШТОВХАЄ ДО МАСКУЛІННОСТІ

Носії наративу підкреслюють, що жінки та чоловіки на рівних долучилися до спротиву російській агресії: «Обличчя цієї війни, повномасштабної війни, воно теж має жіноче обличчя [...], жінки представлені на цілком бойових посадах на рівні з чоловіками, і на рівні з чоловіками гинуть і отримують поранення». **А загалом війна має подвійний вплив:** «з одного боку традиційна маскулінність, починає грати роль. А з іншого боку [...], жінки займають ті посади, які стереотипно

вважаються чоловічими». Однак у підсумку: «як на мене, армія [...] зрівнює поступово ці ролі».

ЗАХІДНА ЄВРОПА НАЙБІЛЬШЕ ПРОСУВАЛА ПРОГРЕСИВНІ ЦІННОСТІ

За словами респондентів, саме європейські країни, окрім Великої Британії, де діє англійсько-американська традиція, найшвидше встановили рівноправ'я, і тепер мають жінок на чолі інституцій: «Західна Європа тут завжди відігравала якусь ключову роль в тому, що [...] чоловік повинен просто розділити прийняття рішень, як і в сім'ї, так і на міжнародному, національному рівні, можливість приймати рішення з жінкою».

ВІДЗНАЧАЮТЬ НИЗКУ КОНФЛІКТНИХ СЦЕНАРІЇВ, ІНІЦІАТОРАМИ ЯКИХ ТИПОВО ВИСТУПАЮТЬ ЧОЛОВІК АБО ЖІНКА. ВТІМ, НОСІЇ НАРАТИВУ ПІДКРЕСЛЮЮТЬ ВИРІШУВАНІСТЬ БУДЬ-ЯКОГО КОНФЛІКТУ ЧЕРЕЗ УСВІДОМЛЕННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІВНОСТІ

РОЗПОДІЛ ДОМАШНІХ ОBOB'ЯЗКІВ

Конфлікти у родинах можуть з'являтися, «...тому що жінка може відчувати, що вона працює двічі – на роботі і вдома», пораючись з господарством та виховуючи дітей – в той час як чоловік зводить свої обов'язки до заробляння грошей. Водночас носії наративу підкреслюють важливість участі чоловіка у вихованні дітей, бо «...реально це важливий чинник (проблем), коли у вихованні дітей відсутній батько».

РЕВНОЩІ ДО УСПІХУ ЖІНКИ

Конфлікт такого типу виникає, коли чоловік не відчуває своєї відповідності традиційній ролі здобувача, головного у родині: «якщо жінка, припустимо там, значно більше заробляє чи має вищу посаду на роботі, якийсь статус вищий –

то чоловік може відчувати свою невпевненість у тому, нащо він їй потрібен».

ВІЙНА: СТОСУНКИ НА ВІДСТАНІ ТА РОЗПАД РОДИН

Війна випробовує українські родини на міцність, ще з часів АТО, коли деякі жінки йшли на розрив через страх невизначеності: «...там доволі часто дружини просто подавали на розлучення через те, що чоловік пішов на АТО. [...] ця непередбачуваність і невизначеність, вона ставала приводом такого страху і тривожності, які змушували їх просто заздалегідь приймати рішення про розірвання шлюбу». Втім, відзначають, що деяким родинам вдається зберігати стосунки на відстані, навіть коли «чоловік на фронті, а жінка з дітьми в Польщі».

НЕХТУВАННЯ ПРАВАМИ ЖІНОК НА ТЛІ ВІЙНИ

В публічному дискурсі ролі боротьба за права жінок може тавруватися як неважлива: «зараз може сприйматися як щось, ну, от не на часі просто, тому що є війна [...], ваш там фемінізм чи ваші якісь права, оце там щось вторинне».

ПИТАННЯ ЖІНОЧОГО ПРИЗОВУ ЗМУШУЄ СВАРИТИСЬ

І чоловіки, і жінки розділились у ставленні до питання військової служби жінок: «Набагато складніше питання в тому сенсі, що воно стало більш невротичним, викликає значну неконтрольовану хвилю емоцій і ворожості – виконання обов'язку з оборони держави».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

У МАЙБУТНЬОМУ ВІДМІННОСТІ МІЖ ЧОЛОВІКОМ ТА ЖІНКОЮ ЗВЕДУТЬСЯ ДО МІНІМУМУ. ВОДНОЧАС В УКРАЇНІ КІЛЬКІСТЬ ЧОЛОВІКІВ МОЖЕ ЗМЕНШИТИСЯ – ЯК ЗАГАЛОМ, ТАК, ЗОКРЕМА, І В ПОЛІТИЦІ

МАКСИМАЛЬНЕ ЗБЛИЖЕННЯ РОЛЕЙ

На думку носіїв наративу, у майбутньому соціальні ролі чоловіка та жінки максимально зближаться, з відмінностей залишаться лише біологічні, як-от народження дітей: «...Я думаю, що буде конвергенція, тобто ролі будуть ще більше змішуватися, і традиційна жіночість, традиційна чоловічість може лишатися там в репродуктивному тільки контексті, що зрозуміло, бо чоловік не може народити дитину. [...] Тобто я думаю, що ми їдемо до якоїсь такої андрогенії, ну, з нюансами».

ЗМЕНШЕННЯ ЧОЛОВІЧОЇ ПОПУЛЯЦІЇ

Затяжна війна та міграційні процеси можуть призвести до кількісного зменшення частки чоловіків в українському суспільстві: «В цілому, як мені здається, банально просто жінок буде більше, і жінки будуть помітніші, хоча б із цієї перспективи, що їх кількісно більше ніж чоловіків, принаймні в Україні».

БІЛЬШЕ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ – ЗА ЗРАЗКОМ ЄС

Наводять приклади з Європейського Союзу, де вищі керівні посади дедалі частіше обіймають жінки, як-от Урсула фон дер Ляєн чи Кая Каллас. Окремо фіксують той факт, що жінки стають очільницями навіть консервативних політичних сил: «Жінки очолюють консервативні, подеколи реваншистські рухи. Марін Ле Пен у Франції, Альтернатива для Німеччини, теж очолювана жінкою. [...] До речі, це характерно і для України. Так, характерний для України радикально правий наратив, він теж доволі часто має жіноче обличчя, хоча він все ще очолюється чоловіками».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

У МИРНІ ЧАСИ СУСПІЛЬСТВУ ВАРТО СПРИЯТИ МАКСИМАЛЬНИМ ОСОБИСТИМ СВОБОДАМ, ЗОКРЕМА Й ВІД ОБТЯЖЛИВИХ СТОСУНКІВ. АЛЕ ПІД ЧАС ВІЙНИ ДО УКРАЇНСЬКИХ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК – ОСОБЛИВІ ВИМОГИ

СУСПІЛЬСТВУ – СПРИЯТИ БІЛЬШІЙ ІНДИВІДУАЛЬНІЙ СВОБОДІ

В ідеалі суспільство має сприяти максимальній самореалізації усіх своїх членів, жінок та чоловіків, зокрема й від обтяжливих стосунків: *«...завдання суспільства – максимально приходити до компромісу, максимально приходити до того, щоб все-таки болю було якомога менше. Щоб було більше свободи вибору, щоб було більше незалежності, так, одне від одного, ну, тобто щоб люди були разом, якщо лише вони дійсно хочуть».*

ЧОЛОВІКАМ – ДОЛУЧАТИСЯ ДО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Носії наративу визнають, що продовження війни зумовлює потребу в тому, щоб більша кількість чоловіків долучилася до Сил оборони: *«...Я думаю, що тут буде потреба брати зброю в руки і йти на війну. Так, це не всім властиво суспільствам, і вбільшості західних суспільств там цього немає. Я думаю, що це добре для них, і сподіваюсь, у нас теж так буде через деякий час».*

ЖІНКАМ – ПІДТРИМУВАТИ СВОЇХ ЧОЛОВІКІВ

Слід не лише дочекатись своїх чоловіків з війни, а й підтримувати їх після повернення, незважаючи на різні можливі обставини: *«...для дружин – це очікування того, що вона залишиться в тій самій ролі дружини. [...] Попри полон, попри психологічні чи тілесні, тобто соматичні труднощі. Тобто навіть попри його інвалідизацію внаслідок бойових дій».*

Чоловічий наратив: ТРАДИЦІЙНИЙ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ЧОЛОВІК – ЦЕ ВОЇН, ЗДОБУВАЧ, ТВОРЕЦЬ РОДИННОГО ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ, В ЯКОМУ УХВАЛЮЄ УСІ ОСТАТОЧНІ РІШЕННЯ. ЖІНКА Ж ЗБЕРІГАЄ ТА НАПОВНЮЄ ЦЕЙ ПРОСТІР КОМФОРТОМ, МУДРО ТА НЕПОМІТНО ВПЛИВАЄ НА ЧОЛОВІЧІ РІШЕННЯ

ЖІНКА – БЕРЕГІНЯ, ЧОЛОВІК – ВОЇН

Найпоширеніше серед носіїв наративу визначення ідентичності, яке до того ж часто застосовується саме для української нації: «Для мене українська жінка – це берегиня. Мудра берегиня сімейних традицій, родоводу. І ось український чоловік, ось на генетичному рівні, де воно відобразилося, воно заклало генетику українського чоловіка, що він завжди в стані боротьби». **Часто ідеться і про фізичну відмінність:** «чоловік, який проходить у цей світ, фізично сильніший, і, мені здається, морально легше переносить різні навантаження... але це загалом, адже ми розуміємо, що є такі чоловіки, які слабші жінок».

ЖІНКА – БЕРЕГІНЯ, ЧОЛОВІК – ТВОРЕЦЬ

Чоловікам притаманно створювати цивілізаційний простір, який жінки наповнюють культурними змістами та зберігають ці змісти: «Внутрішні спонукання у чоловіка – це зазвичай будувати, дізнаватися, як влаштований цей світ, створювати цивілізацію. А у жінки, напевно, це та цивілізація, яка створена чоловіком: комфорт, побутові умови, захист, безпека, матеріальне забезпечення. В цьому можна розвивати культуру... В основному це жінки роблять». **І в більш матеріалістичному контексті:** «чоловіки добували хліб, жінки, як то кажуть, його різали і розподіляли на всю сім'ю».

ЧОЛОВІК – ГОЛОВА, ЖІНКА – ШИЯ

На думку носіїв наративу, чоловіки історично відповідальні в родині та суспільстві загалом за безпеку та за ухвалення остаточних рішень: «Чоловік – це той, хто відповідає за сім'ю, за жінку, за дітей більшою мірою, ніж сама жінка. Він же приймає якісь основні рішення щодо життя сім'ї, району, міста, країни. Так історично склалося, що це більше прерогатива чоловічої статі». **Жінка має вплив на чоловічі рішення, але не завжди видимий ззовні:** «Тобто батько завжди по цей час думає, що він голова сім'ї і такий він керує всім. Але насправді жінка, її така мудрість – лагідно впливати на свого чоловіка, щоб він, скажімо, приймав певні рішення і на користь сім'ї».

ЖІНКИ НАБУЛИ РІВНИХ ІЗ ЧОЛОВІКАМИ ПРАВ, АЛЕ ЧАСТО РОЗУМІЮТЬ ЦІ ПРАВА ЯК ВСЕДОЗВОЛЕНІСТЬ. А КЛЮЧОВИМ ФАКТОРОМ ЗМІН НАРАЗІ Є ВІЙНА: ВОНА ЗМУСИЛА ЖІНОК БРАТИ НА СЕБЕ БІЛЬШУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

БІЛЬША СВОБОДА ЖІНОК ЧАСОМ ПОРОДЖУЄ ВСЕДОЗВОЛЕНІСТЬ

З часом жінки набули рівних із чоловіками прав, щонайменше декларативно: «...зрозуміло, що громадянських прав побільшало... Зрозуміло, що жінкам кажуть, що ви тепер можете. Але водночас є певна низка обмежень, і негласних, коли жінки певних видів робіт не беруть». Жінки тепер навіть стають політикинями, лідерками держав. Водночас часто ці права та свободи розуміються жінками як вседозволеність: «...дівчата ж тепер, на жаль, у великій кількості [...] курять, ну деякі можуть там трішечки алкоголем захоплюватися або ще чимось гіршим».

Суспільство цю вседозволеність толерує, навіть коли йдеться про релігійні практики: «...жінка може прийти навіть в штанях в церкву, і в джинсах, і без покритої голови, з намальованими губами – то ніхто на це ж увагу не звертає».

ВІЙНА ТЕЖ СПОНУКАЄ ЖІНОК БРАТИ НА СЕБЕ ЧОЛОВІЧІ ОБОВ'ЯЗКИ

Війна позбавила чоловіків, що поїхали на фронт, монополії на ухвалення ключових рішень у родині: «...наприклад, в мене дружина поїхала з дітьми за кордон. У нас був такий спільний погляд, що це треба зробити, однак питання реалізації цього виїзду, оскільки я не міг його реалізувати, вона взяла на себе».

Деякі з жінок втратили чоловіків на війні, і були змушені взяти на себе їхні обов'язки, попри біль втрати: «...хтось і втратив батька, чоловіка, і жінка через біль прийняла на себе функції чоловіка».

ВІЙНА ПОВЕРТАЄ ДО ТРАДИЦІЙНОГО

Частина носіїв наративу бачить війну як час повернення консервативної моделі гендерних взаємин: «...велика війна показала, що кров не вода [...]. Вона показала, що місце чоловіка на війні, місце жінки біля люльки дитини. Тому що якщо не буде люльки з дитиною, не буде чоловіка на війні».

НАЙБОЛЮЧИШОЮ ПРОБЛЕМОЮ НАЗИВАЮТЬ РОЗ'ЄДНАНІСТЬ СІМЕЙ, ЩО МОЖЕ ПРИЗВОДИТИ ДО ЇХНІХ РОЗЛУЧЕНЬ – ОСОБЛИВО ЯКЩО ЧОЛОВІК ВОЮЄ, А ЖІНКА ЇДЕ ЗА КОРДОН. ТАКОЖ НОСІЇВ НАРАТИВУ ОБУРЮЄ ПРАВО НА АБОРТ, ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК, ПРАКТИКИ ТЦК

РОЗПАД СІМЕЙ ЧЕРЕЗ ЖИТТЯ ОКРЕМО

Чоловіки змушені довгий час проводити на війні, окремо від родин, через що зв'язок слабшає. До того ж часто чоловіки повертаються з психологічними проблемами – і тоді деякі родини розпадаються: «...кількість розлучень навіть в моєму оточенні різко зросла. Чоловік приходить з фронту, «дах з'їхав», жінка не витримала. Хтось вкоротив собі віку, хтось розлучився». Найбільш загрожені родини, розділені держкордоном: «...на мою думку, більше руйнуються сім'ї ті, де частина сім'ї за кордоном». Однією з причин цього називають подружню зраду жінок, зокрема з іноземцями: «...Мене дуже вражає ситуація, коли українських дітей крадуть жінки, вивозять за кордон,

виходять там заміж при живих батьках. І це має масовий характер».

РІШЕННЯ ЖІНКИ ПРО АБОРТ ПОРУШУЄ ПРАВА ЧОЛОВІКІВ І Є ДІТОВБИВСТВОМ

Носії нарративу часто відмовляють жінкам у праві на аборт. Цей конфлікт, на їхню думку, типовий для сучасного західного світу: «Зараз жінка в західному світі, в тому числі в Україні, ми є частиною західного світу, одноосібно вирішує, чи жити його дитині, чи ні. Дозволу від чоловіка на це не треба. Ну, я є противником абортів, це дітовбивство».

ПОЗИТИВНА ДИСКРИМІНАЦІЯ ЖІНОК

Дзеркальне відображення проблеми, яку артикулюють феміністки, – але тут дискримінованою стороною вважають

себе носії нарративу: «Це формування суспільного консенсусу, що жінок треба більше допускати, от саме влаштовувати на якісь посади керівні [...]. Відповідно, чоловіки щодо себе це можуть вважати несправедливим. Тому що проводиться такий відбір, що певну високу посаду займе обов'язково саме жінка».

ВІЙНА СТИГМАТИЗУЄ ЧОЛОВІКІВ

Частина носіїв нарративу констатує, що війна розділяє і самих чоловіків: «У нас тепер, напевно, країна з найбільшою кількістю умовних злочинців, [...], більшість із них навіть близько не є злочинцями по суті, да, тобто нічого поганого ніде не робили, а їх туди записали через те, що вони просто не спроможні служити, воювати».

СЦЕНАРІЇ МАЙБУТНЬОГО

У ПОСТВОЄННІЙ УКРАЇНІ БУДЕ ВІДЧУВАТИСЯ БРАК ЧОЛОВІКІВ, А ОТЖЕ, Й ЖІНКИ КОНКУРУВАТИМУТЬ ЗА НИХ ПОМІЖ СОБОЮ. ТЕХНОЛОГІЇ ДАДУТЬ ЧОЛОВІКАМ МОЖЛИВІСТЬ СТАВАТИ БАТЬКАМИ БЕЗ УЧАСТІ ЖІНОК, АЛЕ ЗАГАЛОМ ТРАДИЦІЙНІ УЯВЛЕННЯ ПРО РОДИНУ ЗБЕРЕЖУТЬСЯ, АДЖЕ ДАЮТЬ НАЙВИЩІ ШАНСИ НА РЕПРОДУКЦІЮ В ПОКОЛІННЯХ

ПРИРОДНА ПЕРЕМОГА КОНСЕРВАТИВНОГО ПІДХОДУ

Консервативні погляди на ролі, права та обов'язки чоловіка та жінки забезпечують найкращі можливості для фізичного продовження роду, а отже, більшість дітей народжується у родинях із такими поглядами: «Я типово кажу, що природні відсіювання ніхто не скасовував. Тому я думаю, що уявлення про чоловіків і жінок в майбутньому залишаться ті самі. Просто є певний тренд, який демонструє, що один спосіб життя чоловіка або жінки приводить до успіху і своєї репродукції в майбутніх

поколіннях, а інший до цього не приводить».

ЗМЕНШЕННЯ ЧОЛОВІЧОЇ ПОПУЛЯЦІЇ, КОНКУРЕНЦІЯ ЗА ЧОЛОВІКІВ

Через бойові дії та міграцію в Україні кількість чоловіків скорочується швидше, ніж жінок: «...на жаль, у нас чоловіча популяція дуже зменшується, багато ми втратили через війну і втрачаємо». Така диспропорція може істотно вплинути на гендерні ролі в суспільстві, як-от через конкуренцію жінок за чоловіків: «...до війни була модель дуже поширена, що чоловік має утримувати жінку. Зараз

такого вже не буде».

ЛІКВІДАЦІЯ МОНОПОЛІЇ ЖІНОК НА ДІТОНАРОДЖЕННЯ

Окремі носії наративу прогнозують, що буде вирівняно репродуктивні права чоловіка та жінки: «У майбутньому я впевнений, що вирішиться питання зі штучною маткою, і репродуктивні права чоловіки не будуть вирішувати з жінками. Тобто зараз ми бачимо, що держава передала репродуктивні права безпосередньо в руки жінок».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ НЕСТИ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КРАЇНУ ПІД ЧАС ВІЙНИ, ЖІНКИ – ДБАТИ ПРО РОДИНУ ТА ЗБЕРІГАТИ ВІРНІСТЬ СВОЇМ ЧОЛОВІКАМ. ТАКОЖ ДЛЯ ВИЖИВАННЯ НАЦІЇ ВАЖЛИВО ЗБЕРІГАТИ ТРАДИЦІЙНІ ЦІННОСТІ ЯК ТАКІ

ЖІНКАМ – ДБАТИ ПРО РОДИНУ ТА ЗБЕРІГАТИ ВІРНІСТЬ

Жінок заликають не лише дбати про родину, доки їхні чоловіки воюють, а й зберігати вірність: «...думаю, що очікування є такі, що вони будуть зберігати вірність, коли навіть перебувають у фізичному розділенні, через служіння чоловіка в ЗСУ [...]. Є очікування все-таки, що навіть ширша родина, бабусі чи дідусі, чи рідні допоможуть тих дітей якимось чином поставити на ноги». **А також прийняти чоловіка таким, яким він повернеться з війни:** «Очікування до жінок, за умови повернення рідної людини з фронту, чоловіка з фронту, щоб була готова прийняти його таким, як є».

ЧОЛОВІКАМ – БУТИ ВІДПОВІДАЛЬНИМИ ЗА ЗБЕРЕЖЕННЯ КРАЇНИ

Чоловіки мають бути готовими захищати Україну стільки, скільки потрібно: «...очікування, що чоловік, який бере участь в обороні, і далі буде продовжувати це робити – незалежно від його внутрішніх спонукань і згоди з цим очікуванням». **Усвідомлювати свою відповідальність за долю нації у складні часи:** «Зараз це повномасштабна війна, і ось роль чоловіка. Якщо до 2013 вона в принципі була схожа з іншими мирними державами – працювали, розвивалися, дбали за сім'ю і за себе, – а тут вже треба подбати і за тих, кого ти не знаєш».

ЗАХИЩАТИ ТРАДИЦІЙНІ ЦІННОСТІ

Розмивання гендерних ролей, на думку носіїв наративу, несе небезпеку фізичного вимирання нації. Серед факторів такого розмивання називають і діяльність профільних громадських організацій: «...Головне, щоб чоловіки і жінки залишалися чоловіками і жінками. Бо якщо почнуть під впливом інформаційної навали і певної діяльності певних ГО переставати бути чоловіками і жінками в самоусвідомленні, в самосприйнятті чи в запереченні власної чоловічості і жіночості... То будемо казати біблійно: кінець того – смерті окремих індивідів, бо вони не дадуть продовження роду далі».

Жіночий наратив: ТРАДИЦІЙНИЙ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ЧОЛОВІК – ЦЕ ЗАХИСНИК ЖІНКИ, І НА ВІЙНІ, А ЖІНКА МАЄ ТАЛАНТ ДО РОДИННИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

ЧОЛОВІК – ЦЕ ТОЙ, ХТО МОЖЕ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ЖІНКУ

Вся родина і її благополуччя тримаються тільки на чоловікові: «В першу чергу, це матеріальне забезпечення матеріального добробуту сім'ї. [...] управління, захисту, безпеки, комфорту, так, тобто щоб там, де він був, створювалося своєрідне місце спокою і сили, значить, все в порядку». Чоловік має не тільки створювати фінансовий фундамент родини, але і тримати її емоційно: «...Справжній чоловік – це чоловік, який не боїться брати відповідальність на себе. Відповідальність за все абсолютно. Навіть за помилки жінки».

ОСНОВНЕ ПОКЛИКАННЯ ЖІНКИ – ЦЕ РОДИНА І ДІТИ

Жіноча роль фокусується перш за все на домашніх справах: «наприклад, захист домашнього сімейного середовища, сімейного затишку, догляд за дітками, виховання дітей». При цьому роль в родині – не пасивна: «В мене моя бабуся, от вона оберіг, можна сказати. Вона завжди гуртувала родину, вона завжди збирала, і збирає також».

ЧОЛОВІК МАЄ БУТИ ВОЇНОМ, А ЖІНКА – СИЛЬНОЮ В ТИЛУ

Чоловік має воювати, він має захищати свою родину, свою дружину, дітей, ухилянти – це не зовсім чоловіки, вони перекладають усю турботу за родину на жінок: «...Чоловіки, в основному воїни [...]. Дружини тримають тил [...]. Жінка тоді сильна, особливо українська жінка, мабуть, це генетично закладена оця сила в ній». В моменти криз чоловіки завжди кидаються захищати жінок: «...Візьмемо революції, там жінки стояли поруч з чоловіками, [...] але коли були останні дні, коли був розстріл на Майдані, то жінок не допускали, чоловіки в основному взяли всю відповідальність на себе».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ЖІНКИ СТАВАЛИ БІЛЬШ ВІЛЬНИМИ, АЛЕ ВІЙНА ЗМУСИЛА ЇХ БУТИ БІЛЬШ ЖОРСТКИМИ І ЗАЙМАТИСЯ ЧОЛОВІЧИМИ СПРАВАМИ, І ЦЕ ДЛЯ НИХ НЕПРИРОДНО

ВІЙНА ЗМУШУЄ ЖІНОК ВИКОНУВАТИ НЕВЛАСТИВІ ЇМ РОЛІ

Жінки через війну починають освоювати невластиві їм професії, і це міняє жінок: *«...більшість жінок навіть скоро на трактори пересядуть, бо не вистачає в місцевому зеленбуді, от оздоблювачі-озеленителі там вже давно жінки, а ще на трактори пересядуть».* **Такі чоловічі професії не йдуть жінкам на користь, але світ змушує їх такими бути:** *«...коли тішаться дуже, що жінки зараз опановують спеціальності, які раніше, ну, не були жіночими, скажімо так, трактористи, комбайнери. Мене це не тішить. Я кажу, це боляче».*

ЧЕРЕЗ ВІЙНУ І ЗАГИБЕЛЬ ЧОЛОВІКІВ ЖІНКИ СТАЮТЬ ЖОРСТКІШИМИ

На жінок падає відповідальність, до якої вони не готові: *«вона тягне все на собі повністю, побут, повністю всі закриває сімейні питання».*

З ПЛИНОМ ЧАСУ ЧОЛОВІКИ СТАЮТЬ БІЛЬШ ЧУТЛИВИМИ ДО ЖІНОЧИХ СЛІВ І ДУМОК

Чоловіки вже дають можливість жінкам самореалізуватись і чують їх: *«сучасні чоловіки дослуховуються до жінок. Вони дають ширші можливості їм. А колись в мене дідусь, як закінчив армію, з бабусею одружилися, і все. Ти жінка, ти маєш слухати».*

ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ДОПОМАГАЄ ЖІНКАМ ПОЧУВАТИСЯ ВІЛЬНІШЕ, ХОЧА, МОЖЕ, ЦЕ Й НЕ НА КОРИСТЬ

Жінки звільняються від зайвої хатньої роботи, їхнє життя стає легшим: *«...техніка побутова, яка спрощує хатні справи, [...] дозволяє не витратити час на, наприклад, прибирання, бо в нас є робот-пилосос, на прання вручну...».* **Але це не завжди добре:** *«блага цивілізації, але я не впевнена, що вони йдуть нам на користь».*

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ЧАСТИНУ КОНФЛІКТІВ ПОРОДЖУЄ ВІЙНА, ЧАСТИНА СТАЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ ЗАВИЩЕНІ ОЧІКУВАННЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЯК ДО ЛЮДЕЙ, ТАК І ДО РОДИН І ЇХНЬОГО ЖИТТЯ

ЧОЛОВІК КИДАЄ СІМ'Ю ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

Часто чоловік, ідучи захищати свої землю і родину, зраджує свою сім'ю: «...чоловіка мобілізували, чи там сам пішов, знайшов собі там бойову подружку, а родину залишає», дружині тоді набагато важче.

ЖІНКА РУЙНУЄ СІМ'Ю ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

Дуже часто буває, що жінка виїхала за кордон і не хоче зберігати стару сім'ю: «...дружини повиїжджали за кордон, чоловіки позалишалися тут (...), як правило, відсотків 60 таких сімей вже розлучилися». З іншого боку, у такій ситуації часто і чоловік не намагається зберегти шлюб, швидко шукає нову дружину.

СУСПІЛЬСТВО ТИСНЕ НА НЕЩАСНУ ПАРУ, НЕ ДАЄ ЇЙ РОЗЛУЧИТИСЬ

Часто в родині нелад, обоє нещасні, але не розлучаються через соціальні фактори, в тому числі страх осуду – винні чи не винні, а будуть покарані: «...у консервативних церквах розлучених можуть відлучити від церкви, не розглядатиметься, хто саме завинив у тому конфлікті і розлученні. Винуваті обоє. І людина травмована, [...] для неї цей біль залишається на все життя».

СУСПІЛЬСТВО ЗАВЖДИ ВИМАГАЄ ГАРНОЇ КАРТИНКИ

Через розвиток соцмереж і більшу видимість чужого життя, а також через стандарти краси є очікування постійної гарної картинки, але насправді все може бути дуже погано, просто про це не можна казати: «картинка передусім називається. А що стоїть за картинкою – ніхто не знає».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

Є ВЕЛИКА НАДІЯ НА ТЕ, ЩО ПІСЛЯ ВІЙНИ ЧОЛОВІКИ І ЖІНКИ ПОВЕРНУТЬСЯ ДО СВОЇХ ТРАДИЦІЙНИХ РОЛЕЙ, ЯКЩО ЦЕ ЇМ ПІДХОДИТЬ, А ЯКЩО НІ – ТО ЗМОЖУТЬ І ДАЛІ РОЗВИВАТИСЯ

ВІДНОВЛЯТЬСЯ ТРАДИЦІЙНІ РОЛІ, АЛЕ ВИБІР ЗБЕРЕЖЕТЬСЯ

Після завершення війни і жінкам, і чоловікам стане легше: «Надіюсь, якщо взяти в контексті України, що ця війна страшна закінчиться, і чоловіки повернуться до своїх домівок, приймуть роль батьків у сім'ях і якимось, знаєте, будуть будувати гармонійно свою сім'ю. А для кожної із жінок це [...] залишиться питанням їх вибору. Тобто якщо жінка, вона потребує [...] розвиватися у кар'єрних сходах, вона і буде розвиватися. Але мені здається, що це буде не більшість. Ну так мені здається, що все одно більшість – за сімейними жінками».

МОЖЛИВЕ ПОДАЛЬШЕ РОЗМИТТЯ РІЗНИЦІ МІЖ ЧОЛОВІКОМ І ЖІНКОЮ

Представниці наративу нарікають, що жіночі і чоловічі ролі можуть і далі розмиватися: «...що залишиться виключно для жінок, ну, напевно, це єдина функція, [...] це народження дітей. А все решта, показує досвід, чіткі межі виконання обов'язків, вони так плавно все більше і більше розмиваються».

ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ І ДАЛІ СТАВАТИМУТЬ ВІЛЬНІШИМИ

Вони уникатимуть тиску з вимогами ідеальності: «зараз в жінок особливо немає цього нюансу, що в гонитві за красою вони роблять мільйон пластичних операцій. Зараз жінка дозволяє собі [...] виглядати так, як вона виглядає, бути неідеальною [...] І це зараз приймається суспільством». Але і чоловіки будуть входити в жіночі професії: «чоловіки більше в доглядовій праці, чи там вчителі молодших класів, чи якісь так [...], чоловіки більше там будуть присутні».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ПОКИ ТРИВАЄ ВІЙНА, І ЖІНКИ, І ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ НЕЮ ЗАЙМАТИСЯ – КОЖЕН У СВОЇЙ РОЛІ. АЛЕ ВЖЕ ЗАРАЗ СЛІД ГОТУВАТИСЯ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

ЖІНКИ МАЮТЬ ДОПОМАГАТИ ЧОЛОВІКАМ НА ВІЙНІ

Жінки мають дбати про те, щоб чоловіки на війні мали все необхідне для захисту Батьківщини: «Тримають, забезпечують тил. Я знаю жінок, які паяють дрони. І їх там досить багато».

ЖІНКИ МАЮТЬ ВІДПОВІДАТИ ЖІНОЧІЙ РОЛІ

Для гармонії в родині жінці варто залишатися жінкою: «вона повинна не втрачати свою жіночність. І може в деяких питаннях і слабкість. І навіть якщо вона сильніша за чоловіка, ну, якось так мудро не показувати це». **Всі головні питання зосереджуються на родині:** «творити сім'ю, народити діточок і в люди вивести».

ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ ВІДПОВІДАТИ ЧОЛОВІЧІЙ РОЛІ

Вона обертається у традиційні формули: «чоловіку це, як казала народна мудрість, так воно і є, що [треба – авт.] посадити дерево, народити сина і побудувати свій будинок».

СУСПІЛЬСТВО МАЄ ГОТУВАТИСЯ ДО ПОВЕРНЕННЯ ЧОЛОВІКІВ З ВІЙНИ

Потрібно відкривати ветеранські центри, організовувати реабілітацію: «Це буде дуже така реабілітація довга [...] І ви розумієте, що вони ж можуть і зброю взяти, і якось це все обережно потрібно робити. Спокійно. утримувати».

АЛЕ ДЛЯ ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ЖІНКИ МАЮТЬ БУТИ І В ПОЛІТИЦІ

Ці заклики не схожі на феміністичні думки про рівноправ'я: скоріше, ідеться про відстоювання суто жіночих питань або прояви жіночої мудрості в політиці: «якщо брати політичні процеси, то жінки важливі, чому, тому що коли чоловіки бачать це з однієї сторони, жінки бачать це з іншої. Коли, наприклад, в політиці є квоти жінок і чоловіків, це дуже добре, бо якщо розглядаються деякі законопроєкти, то думки жінок є важливі, бо вони взаємно доповнюють одна одну».

Чоловічий наратив:
ПЕРЕМОГА РІВНОСТІ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ЗАГАЛОМ ЖІНКИ З ЧОЛОВІКАМИ, НА ДУМКУ ПРЕДСТАВНИКІВ НАРАТИВУ, РІВНІ, І ЗРІДКА НАВІТЬ МАЮТЬ БІЛЬШІ МОЖЛИВОСТІ. АЛЕ ВІЙНА ІНКОЛИ ПОВЕРТАЄ НЕРІВНІСТЬ. І ЧАСОМ ПРОСТО ТАК ХОЧЕТЬСЯ, ЩОБ ЖІНКА ПОБУЛА БЕРЕГІНЕЮ

ЖІНКА НІЧИМ НЕ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД ЧОЛОВІКА

Жінки і чоловіки зараз на рівних позиціях в родині і взаємозамінні: «...потреба жінок в такому маскулінному чоловіку традиційному [відсутня – авт.], скоріше це потреба більш в підтримці, в розумінні, в партнері, з яким можна було би долати труднощі», фінансові можливості теж вважаються однаковими: «Якщо обоє працюють — і чоловік, і дружина, — вони фактично мають рівні можливості фінансового забезпечення». Під час війни на всіх однакова відповідальність: «...ми зараз усі – єдиний народ, потрібно боротися і йти до перемоги».

СТЕРЕОТИПИ ЛИШАЮТЬСЯ, АЛЕ ЇХ МЕНШЕ

У деяких сім'ях у чоловіків та жінок різний «функціонал», але це лише тому,

що так склалося: «...чоловік зазвичай — це добуток: гроші, які-то ресурси він шукає. А жінка, ну, хранителька очага... одна з концепцій і стереотипів». Але це, мовляв, природно: «...Для когось справжній чоловік — це той, хто може прийняти почуття жінки, для когось — який може забезпечити сім'ю».

ВІЙНА ВНОСИТЬ КОРЕКТИВИ

Під час війни ролі стають більш сформованими: «...в першу чергу, на захист нашої держави стали чоловіки, от, відповідно, вся відповідальність на їхні плечі». Це те, що відрізняє саме українських чоловіків: «порівняно з сусідніми, навіть, країнами регіону, це очікування стосовно чоловіків, ця іпостась воїна, захисника, воно... набагато більше виражене».

У ЖІНОК ІНОДІ Є ПЕРЕВАГИ

Відзначають збільшення кількості жінок

у медіапросторі: «...зараз ми можемо фіксувати зменшення кількості чоловіків в медіапросторі як публічних осіб, а збільшення... жіночих інфлюенсерів», іноді жінці в публічному просторі безпечніше: «наприклад, за якусь опозиційну активну політичну діяльність... можуть погрожувати мобілізацією. Тому жінки є начебто більш особисто захищеними від можливого свавілля... І їхня роль в політиці може і має зростати».

ПОПРИ РІВНІСТЬ ВІД ЖІНКИ ЧОЛОВІКИ ОЧІКУЮТЬ ЧОГОСЬ ОСОБЛИВОГО

Рівність прав важлива, але від жінки хотілося б ще турботи: «...отака турбота про сім'ю, як берегиня свого роду, дружина повинна бути», життєвої мудрості, відповідної самопрезентації: «...що заведено називати жіночністю, подачі себе».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ЗМІНИ ВЕЛИКОЮ МІРОЮ СПРОВОКОВАНІ ВІЙНОЮ – ЧИ НАПРЯМУ (МОБІЛІЗАЦІЯ, ВОЛОНТЕРСТВО), ЧИ ПРОСТО ЧЕРЕЗ НЕСТАЧУ ЧОЛОВІКІВ ЖІНКИ ЗАЙМАЮТЬСЯ ЇХ РОБОТОЮ. А У СВІТІ ЦІ ЗМІНИ СТАЛИСЬ І РАНІШЕ, І ЖІНКАМ ДЕДАЛІ ЛЕГШЕ ПРО ЦЕ ДІЗНАТИСЯ

ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ ВІДКРИЛИ ЖІНКАМ «ЧОЛОВІЧІ» ПРОФЕСІЇ

В Україні робочої сили не вистачає, тож жінки йдуть працювати у сфери, які раніше вважалися непритаманними для їхньої статі: «Одне з останніх, що я читав, — це інтерв'ю представника компанії ArcelorMittal... Вони далі частіше наймають жінок для роботи на підприємстві з доменними печами».

ТАКОЖ ВІЙНА ПІДЖИВЛЮЄ ЖІНОЧИЙ АКТИВІЗМ

До таких професій входить і військова – коли жінки ділять відповідальність за країну з чоловіками: «...ви побачите соціальну рекламу, яка демонструє, які... функції може виконувати жінка, як оператор дрону, командир». Але й волонтерство свідчить про розвиток жінок: «активно займаються

волонтерством, дійсно плідним, починаючи з перших днів... В основному жінки настільки активні, що самі збирають кошти». Війни і раніше розширювали права жінок: «...рух суфражисток у Західній Європі, початок ХХ століття, частково розширення виборчого права, доступу до освіти... це була відповідь на соціальні катастрофи, спричинені світовими війнами».

УКРАЇНКИ ДАВНО БОРОЛИСЯ ЗА ПРАВА

Згадують приклади українок, що вплинули на ситуацію: «...наші письменниці, якщо взяти і Лесю Українку, і Марко Вовчок, і Ольгу Кобилянську».

ЗАГАЛОМ У СВІТІ СТАЄ БІЛЬШЕ СВОБОДИ

Це не лише українська, а й світова тенденція: «тектонічні глобальні (зміни), які відбулись за останні умовно 60 років... Нам, за великим рахунком... свою [персональну] свободу щоденно не доводиться відстоювати». Частково це пояснюють технічним прогресом: «...ось ця відкритість інформаційна до того, що можливий інший досвід, це те, що певною мірою розкріпощає... Тобто немає вже таких закритих спільнот дуже впливових, на рівні там релігійних... певні соціальні очікування, їхня сила принаймні послабилась».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ОПИСАНО БАГАТО СПРОБ УНИКНУТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ – МОБІЛІЗАЦІЇ, ДЛЯ ВСІХ – ДОВГИХ СТОСУНКІВ, ГОТОВНОСТІ ПЕРЕЖИВАТИ КРИЗИ. ОКРЕМО ПОМІТНА Й ЗАЗДРІСТЬ ЧОЛОВІКІВ ДО ЖІНОК, ЯКИМ «ЛЕГШЕ ЖИВЕТЬСЯ»

ПОПРИ ЗБІЛЬШЕННЯ КІЛЬКОСТІ ЖІНОК В ЧОЛОВІЧИХ ПРОФЕСІЯХ ДОВІРИ ДО НИХ НЕМАЄ

Навіть носії наративу «Перемога рівності» не дуже вірять у спроможність жінки займатися чоловічою роботою через фізіологічні обмеження:

«...суперечка, чи може бути жінка водійкою фури... її права закінчуються, коли там, наприклад, треба міняти колесо... чи взагалі потрібно, щоб фізично важкі професії — в них входила жінка...».

БАЖАННЯ УНИКНУТИ ЗСУ ПОРОДЖУЄ ГЕНДЕРНІ НЕПОРОЗУМІННЯ

Гендерний розподіл стає нерівномірним: після відкриття кордонів для молодих хлопців вони все частіше виїжджають: «...те, що дуже багато

молодих хлопців виїхали в країни ЄС, так само ставить перед учнями достатньо багато питань. І перед системою освіти». Проблемою називають і спроби жінок «не відпустити» чоловіка до війська або підтримати його бажання: «...чоловіки мають іти боронити країну, але тільки не мій. А мій має бути тут, тому що він тут, якби, потрібніший, ніж на фронті». Втім, чоловіки певним чином «заздрять» жінкам через те, що їх не мобілізують: «...жінки в нас мають право не йти до війська. Тому їм з цього приводу трохи легше, тому що деякі чоловіки дуже бояться військової служби...».

НЕГОТОВНІСТЬ «ГРАТИ В ДОВГУ» РОЗВАЛЮЄ СІМ'Ї

Помітне засудження людей, що не готові до стабільних довгих стосунків та

відповідальності: «...коли люди зустрічаються, живуть там по півроку-рік, потім розбігаються, потім новий, і вони не вирішують жодних питань... Ну, от є просто люди, які не можуть знаходитись в стосунках довго». Війна також підживлює нестабільність сімей: багато розлучень через життя окремо, життя в складних умовах (в еміграції): «...доводилося стикатися також з такою статистикою, що дуже різко зросла була кількість розлучень. Після 2022 року в сім'ях, особливо в тих, які змушені були виїхати за кордон. І мені здається, це теж до певної міри така табуована тема, тобто вона теж має певний суспільний осуд».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

ВЕРСІЇ МАЙБУТНЬОГО МАКСИМАЛЬНО СУПЕРЕЧЛИВІ – ВІД ОСТАТОЧНОГО ЗМЕНШЕННЯ РІЗНИЦІ МІЖ СТАТЯМИ ДО ЗРОСТАННЯ НЕПОРОЗУМІНЬ. А ВІЙНА В УКРАЇНІ ВНОСИТЬ ЩЕ БІЛЬШЕ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

РУХ У БІК ЩЕ БІЛЬШОЇ (ІНОДІ Й ЗАЙВОЇ) РІВНОСТІ

Технічний прогрес допомагає вирівнювати різницю в соціальному її вимірі: «...якщо суспільство буде еволюціонувати в сторону, ну, розвитку технологічного, то... у нас буде залишатися лише усвідомлення відмінностей біологічних...». **Але іноді це викликає й сум:** «...Я абсолютно не прихильник такого виду спорту, як бокс для жінки. Я не можу цього зрозуміти. Навіщо жінка? Для чого? Важка атлетика... Да, є чудові досягнення, є чудові спортсменки, ну, як подивлюся, думаю: то це ж вона втрачає свою жіночність?».

АЛЕ Й НАРОСТАННЯ КОНФЛІКТУ

Побоювання виникають на тлі повернення до консервативних цінностей у світі: «...Навіть у тих самих країнах Європи є розворот до іншої дискусії. І, наприклад, навіть сьогодні ми можемо побачити там різницю в політичних поглядах чоловіків і жінок у тих самих Сполучених Штатах. Дуже сильний крен серед чоловіків, наприклад, до праворадикальних поглядів, тоді як жінки виступають за більш ліві. І ця різниця — вона грандіозна».

ВІЙНА РОБИТЬ МАЙБУТНЄ НЕПРОГНОЗОВАНИМ

З одного боку, повернення чоловіків із фронту може повернути **несправедливість:** «...болісне, несправедливе повернення до оцих неприємних стереотипів про жінку, яка, ну, обслуговує сім'ю – це теж, на жаль, може бути, якщо прогнозувати повернення чоловіків з фронту. Може відбутися повернення до домінування цієї чоловічої ролі». **А з іншого боку, загибель переважно чоловіків, виїзд молоді зменшать роль чоловіків у суспільстві:** «...брак робочої сили і перекид на ринку праці — там більше жінок, ніж чоловіків, так? І це буде виклик, це вже відчувається. А якщо затягнеться війна, це буде ще більш гостро».

ОЧІКУВАННЯ ДО ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ – БІЛЬШЕ ГРОМАДЯНСЬКІ, НІЖ ГЕНДЕРНІ, АДЖЕ ВІЙНА

ЖІНКАМ НА ЧАС ВІЙНИ – БРАТИ БІЛЬШУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОДИНУ

Оскільки чоловіки наразі у війську і не можуть виконувати родинні обов'язки, «...тож усі турботи, все піклування про родину, про дітей тут уже лягли на плечі жінок. Треба їм віддати належне... Такий складний час: утримувати сім'ю, підтримувати дітей — це дуже складно. Але я вважаю, що наші українські жінки справляються з честю». **Так само, як це вже не раз було в українській історії:** «...наприклад, традиція козацтва в Україні, коли чоловіки були відсутні, господарство падало на плечі жінок, і вони в період відсутності, якби, домінували, займалися всіма господарськими питаннями, традиційно чоловічими чи не чоловічими. Це багато

в чому сформувало таку відносну рівність між чоловіками і жінками».

ВІДПОВІДАТИ Й ЗА СУСПІЛЬСТВО

Війна підштовхнула людей до більшої соціальної відповідальності, тож українців незалежно від статі закликають і до подальшої усвідомленості: «...повноправне вторгнення суттєво підштовхнуло формування громадянського суспільства в Україні, відповідальності за власні вчинки, за свої дії, за свою країну, за свою націю, за історичні надбання і так далі. І, власне, ти несеш відповідальність не тільки за себе, а й за інших; зростає і повага до інших, так само до людей іншої сексуальної орієнтації, культурних поглядів, ну, виключаючи росіян». І готуватися до повоєнного життя та

відновлення: «...в нас очікування лише одне — це закінчення війни нашою перемогою, а в подальшому будемо вже відбудовувати нашу країну та робити її кращою».

ПРОСУВАТИ ГЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

Частіше говорити про неї, працювати в цьому напрямку: «...це зараз питання, яке потрібно підіймати в першу чергу, щоб жінки, скажімо так, мали ті самі людські права, як і чоловіки», **чоловікам варто рефлексувати над цим самотійно:** «все ж таки перш за все ми не чоловік і жінка, а ми люди, ми маємо право на свободу самовияву, реалізацію».

**Жіночий наратив:
ПЕРЕМОГА РІВНОСТІ**

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ІДЕНТИЧНІСТЬ МАКСИМАЛЬНО ЗБЛИЖУЄТЬСЯ: ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ РІВНІ ПРАВА, ЇМ ДОЗВОЛЕНО ОДНАКОВІ ЕМОЦІЇ, ВОНИ ОДНАКОВО МОЖУТЬ ПРАГНУТИ І ГРОШЕЙ, І ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ, І РОДИННОГО ЩАСТЯ. ЩОПРАВДА, БІДНІСТЬ НАС ДЕКОЛИ ПОВЕРТАЄ ДО «АРХАЇЧНИХ» МОДЕЛЕЙ

ЖІНКА Й ЧОЛОВІК МАЮТЬ РІВНІ ПРАВА ТА МОЖЛИВОСТІ

Зараз рівність у сім'ях, рівна відповідальність стали поширенішими: «...коли ми говоримо про українське суспільство... що потрошку міняється, це партнерне співвідношення, коли в сім'ї заробляють і чоловік, і дружина, і несуть однакову відповідальність і як за добробут сім'ї, і за виховання дітей». У таких умовах жінки отримують рівні права: «моя бульбашка така... Я там не бачу моментів, щоб хтось із моїх подруг не міг кудись піти, тому що дитина. Навіть от є подруга в декреті, але це нам не заважає ходити на виставки, на фільми на заняття спортом... лишається чоловік із дитиною».

ПОНЯТТЯ УСПІШНОСТІ «РОЗМІТЕ»

Відзначають «персональність» поняття, навіть застерігають від спроб визначити єдино правильний шлях: «...коли людина просто живе щасливо і не заморочується. Вона не йде за успішним успіхом... а просто живе для свого задоволення».

А ЯКЩО УСПІХ – У ГРОШАХ, ТО ТЕЖ ЧАСТО НЕЗАЛЕЖНО ВІД СТАТІ

Відзначають, що часто винна економічна ситуація: люди бідні: «Успіх у нас все-таки вимірюється достатком. Великою мірою. Що для чоловіка, що для жінки». Трапляється і більш «традиційне» бажання покращити своє становище через шлюб: «...у чоловіка це більше фінансова історія. Тобто так, всі шукають близьку людину, але так чи інакше, мені здається, що в сучасній Україні, принаймні, дуже часто все зводиться до

грошей, тому що фінансове становище ну дуже погане у більшості». В таких умовах нормально оцінювати чоловіка за достатком: «...чула розмову, коли при знайомстві одне з другим дівчата хлопці такого віку, 20+, питання було чи ти маєш автівку? І хлопець сказав, що так. І дівчина перепитала: а яка марка? Це нормально».

ДЛЯ ОБОХ ВАЖЛИВА Й ПРОФЕСІЙНА РЕАЛІЗАЦІЯ

Відзначають, що цей успіх для жінки так само важливий, як і для чоловіка: «...я думаю, що зараз успішна жінка так само, як і успішний чоловік - це насамперед успіх в їх професійній діяльності... Але мені здається, що вже залишилося в історії те, коли успішну жінку називають успішною, тому що вона тільки виростила гарних дітей».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ЧАСТКОВО ЗМІНИ СПРИЧИНЕНІ ВІДСУТНІСТЮ ЧОЛОВІКІВ У РОДИНАХ, ПЕРЕВАЖНО ЧЕРЕЗ ВІЙНУ, ТА ПЕВНИМ СПРОЩЕННЯМ ПОБУТУ. БІЛЬШЕ СТАЄ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЖІНОК І ЧЕРЕЗ ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ, ПЕВНЕ ПРИШВИДШЕННЯ ЖИТТЯ (ВІДЗНАЧАЮТЬ, ЩО ЦЕ СВІТОВА ДИНАМІКА). ПОМІТНІ ОБГОВОРЕННЯ ЖІНОК, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ НА ЧОЛОВІЧИХ ПОСАДАХ, САМІ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ СІМ'Ю – АЛЕ НЕМАЄ ЗВОРОТНИХ ПРИКЛАДІВ

БІЛЬША ВАРІАТИВНІСТЬ ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ГЛОБАЛІЗАЦІЮ

Навчання протягом усього життя, можливість зміни життєвого та робочого сценаріїв допомогли жінкам: «...ти можеш попрацювати в одній сфері, перекваліфікуватися... тобто, як на мене, з'явилася візія розвитку. Людина дуже часто бачить, що буде далі. І там навіть не залежить від ні населеного пункту, ні від соціального статусу... залежить від прагнення самої людини». Відзначають, що на словах можливості для жінок були рівними ще в радянські часи, але лише зараз це справді так: «Навіть за «совка», коли вони кричали про те, що у жінки з чоловіком рівні можливості, по факту їх не було рівних».

ВІЙНА ВІДКРИЛА ШЛЯХ ДО БІЛЬШОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ ЖІНКИ

З'явилися й нові опції (наприклад, військове волонтерство), і нова ситуація на ринку праці: «...Роль жінки змінилася в тому, що в неї додалася роль волонтера і підтримувача свого чоловіка, друзів та колег, які пішли служити. Друге — це... поняття жіночої професії, чоловічої професії стало стиратися, тому що проявився дефіцит персоналу».

ВІЙНА «ВИМУСИЛА НАВЧИТИСЯ» ПОБУТОВИХ СПРАВ ОБОХ СТАТЕЙ

Чоловік-військовий не проживає разом із сім'єю, тож жінка звикає до нової відповідальності: «...як повністю займатися утриманням машини, родини,

будинку, бо раніше це умовно виключно чоловіча справа. Вони не знали, як, не знаю, заправляти генератор, кермувати машиною, заробляти гроші для сім'ї». Втім, говорять і про зміни загалом – розлучення, відсутність чоловіка. Що далі, тим менше розподіл справ мотивований гендером: «На даний час у них більше потреби управляти родинним достатком, більше працювати й самореалізовуватися, бо не завжди й не всі чоловіки можуть це зробити. І не в усіх вони є, ці чоловіки».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ПОСТІЙНА ПОТРЕБА УКРАЇНЦІВ БОРОТИСЯ ЗА ВЛАСНІ ПРАВА ВПЛИНУЛА Й НА БІЛЬШУ ВИДИМІСТЬ ЖІНОК – ВІД ЧАСІВ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ЖІНОЧА СУБ'ЄКТНІСТЬ ТА АКТИВНІСТЬ СТАЮТЬ ДЕДАЛІ ПОМІТНІШИМИ З КОЖНИМ НОВИМ ВИКЛИКОМ ДЛЯ УКРАЇНИ

ПРОТЕСТНИЙ ДОСВІД УКРАЇНЦІВ ДАВ БІЛЬШЕ МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНКАМ

Майдани дуже вплинули, в тому числі, на соціальну поведінку: «...Євромайдан, Революція Гідності — це, я вважаю, рубіжна дата. Хоча в нас уже був і помаранчевий Майдан, він не так резонував у суспільстві...». **В протестах брали участь обидві статі:** «...після Революції Гідності, мені здається, що до кожного особисто якась гідність прийшла, напевно. Тому, мені здається, і більше рівності почало з'являтися між чоловіками і жінками, тому що вони пліч-о-пліч стояли».

ТРАДИЦІЇ ЖІНОЧОГО АКТИВІЗМУ ЗНАЮТЬ, АЛЕ НЕ ЧІТКО

Респондентки не завжди пам'ятають деталі подій, але емоційно описують їх саме через суб'єктні прояви: «Мені здається, що Лесі Українки мама, Олена Пчілка, чи сама Леся Українка... попри те, що її мама виховала не як феміністку, вона [мама] не думала, що її донька буде влаштовувати... революційні всякі штуки. Вона колись на якомусь з'їзді, не пам'ятаю точно: там були з Росії, і всі балакали російською, і мова цього з'їзду була російською... Вона була, по-моєму, єдиною жінкою. І вона там принципово говорила українською».

УКРАЇНКИ НАВЧАЮТЬСЯ У ЄВРОПЕЙОК

Інколи носійки наративу «Перемога рівності» оцінюють чужу зовнішність, вважаючи, що самі змінилися під впливом досвіду проживання в ЄС: «...тут у Польщі дуже бачать наших українок через те, що в них оці от накладні вії і оці от надуті губи... Тут, у Польщі, собі такий вигляд дозволяють тільки, ну, не подумайте, що якусь професію отак от, якби принижую, но тільки продавці Бедронки собі таке дозволяють».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

РОЛЬ ЗДОБУВАЧА СТАЄ НЕАКТУАЛЬНОЮ, АЛЕ ДО ЦЬОГО ЧАСТО ВИЯВЛЯЮТЬСЯ НЕГОТОВИМИ АНІ ЖІНКИ, АНІ ЧОЛОВІКИ, А ДЕХТО ДОСІ РОБИТЬ СПРОБИ НАВ'ЯЗАТИ ЖІНКАМ СТЕРЕОТИПНІ РОЛІ

ВІД ЖІНКИ НА РОБОТІ ОЧІКУЮТЬ НЕ (ЛИШЕ) ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ, А Й «ЖІНОЧИХ ЯКОСТЕЙ»

Очікують турботи, розуміння, м'якості – неважливо, на якій посаді жінка: «...Від жінки очікують, що вона на керівній посаді буде як мама. Я коли це вперше почула, мені аж зле стало. Ні, як мама вона вдома біля своєї дитини. А у публічній сфері... вона як адвокатка чи депутатка. Від чоловіка не очікують, що він буде батьком на посаді директора заводу».

ВИМОГИ ДО ЖІНОЧОЇ ЗОВНІШНОСТІ – ВІД НАЯВНОСТІ ДО ЗАВИЩЕНИХ ОЧІКУВАНЬ

Зовнішній спостерігач «має право» знецінити експертність жінки через її зовнішність: «...дуже легко виважену думку публічної персони жіночої стат, зіпсувати коментарем про її зовнішність.

От у неї бюст висить, і все. І це не котується, бо там вигляд має лахудри, що вона може знати».

ЧОЛОВІКИ НЕ ХОЧУТЬ БУТИ ЩИРИМИ З ПАРТНЕРКАМИ

Жінка потребує емоційного тепла, а не лише формального виконання обов'язків чоловіка: «...людина мені нічого поганого не робить, людина там мені не зраджує, все більш-менш, добре... але ми живемо просто як двоє партнерів на одній території, і немає якогось, ну, не про вогник в стосунках, але про тепло в стосунках, да».

МАСОВА СВІДОМІСТЬ ІЩЕ ЧАСОМ СТЕРЕОТИПНА

Не всі задоволені рівністю: «...сиджу в кав'ярні і чую, як офіцер на бойовій посаді обурюється, що він зайшов в бліндаж, а там дуже багато дівчат за контрактом на бойових. Він обурювався,

що вони воюють, так?».

РОЛЬ ЗДОБУВАЧА ПЕРЕОСМИСЛЮЮТЬ І ЧОЛОВІКИ, І ЖІНКИ

Чоловік не розуміє, як тепер йому себе вести в ситуації жіночої фінансової незалежності: «...я там здобув, користуйся, я ж тобі все приніс, зроби, що хочеш. А тут раптом здається, що їй не треба грошей у тумбочці — вона сама може покласти їх туди. Їй треба інше. І от якраз для чоловіків, мені здається, тепер складно усвідомити це». Але одночасно проблемою стане, якщо здобуття коштів стане лише жіночою справою: «...заробляння грошей, утримання сім'ї, якщо це покладеться повністю на жінку, це буде для неї болісним. Фізіологічно, фізично і ментально жінка втрачає жіночність, оцю енергію, коли вона зосереджена тільки на кар'єрі».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ВІЙНА ДОДАЄ ВРАЗЛИВОСТІ ЧОЛОВІКАМ І СМІЛИВОСТІ ЖІНКАМ

ВАЖКО ПІДТРИМУВАТИ СТОСУНКИ НА ВІДСТАНІ

Особливою проблемою це стає для сімей, де і при спільному житті не було емоційної близькості: «...напругу створює очікування чоловіка з війни, яке призводить до розлучень. Досить часто жінки, особливо там, де сім'ї не були міцними, далі втрачають той зв'язок». Також жінка, перебуваючи на відстані від чоловіка, може краще обдумати рішення про розлучення: «[Сім'ї – авт.] ... розпадаються саме за ініціативою жінки. І такі збентежені [чоловіки – авт.] не розуміють, а що вони робили не так».

ЧОЛОВІКИ ПОТРАПЛЯЮТЬ У ВРАЗЛИВЕ СТАНОВИЩЕ

Насамперед стосується військових – права голосу в сім'ї у них менше через відстань, а опцій вільного життя – через статут: «...більшість чоловіків стали до лав захисту і втратили право голосу в родині, бо вони далеко. Деякі не мають відпусток, вони не належать собі, вони не можуть подорожувати вільно, виїжджати за кордон, частково, ну, через мобілізацію у чоловіків немає можливості працювати там, де вони хочуть працювати». Але навіть без війни – до чоловіків забагато вимог, чого б не було в більш «рівних» суспільствах: «Він всім все мусить: він мусить заробити гроші, він мусить забезпечити родину, він мусить захистити родину. Но при цьому він не може висловити якісь свої

емоції. Він тримає всі емоції в собі, і зрештою це призводить до серцево-судинних захворювань. От, це якщо брати сууго чоловіків. У жінок, можливо, теж є свої нюанси».

ЖІНКАМ ТЕЖ ТЯЖКО ПІД ЧАС ВІЙНИ

Жінкам складно витримати, коли на них «валиться все»: «До жінок, так як чоловіки служать, висуваються подвійні запити. Вони повинні доглядати за своїми батьками та батьками чоловіка, який служить. Це подвоює їхнє навантаження. І це очікування формулюється як з боку батьків, так і з боку суспільства. Далі жінки повинні доглядати за дітьми, бо чоловіки зайняті на війні, і це теж подвійне навантаження».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

МАЙБУТНЄ ВИКЛИКАЄ ТРИВОЖНИЙ ОПТИМІЗМ, ПРИ ЦЬОМУ ЗНОВУ Ж ТАКИ НАЙБІЛЬШЕ НЕПОКОЇТЬ ФАКТОР ВІЙНИ

СВІТ ТАК ЗМІНИВСЯ, ЩО ПЕРЕДБАЧИТИ ЩОСЬ НЕМОЖЛИВО

Бачення майбутнього немає, але є розуміння, що Україна до нього найбільше готова: «...війна — вона йде за межі України... це було неминуче, але й ми тут виходимо дуже сильними. Ми пройшли через те, через що Європа не проходила. Наш досвід є унікальним». Також поки незрозуміло, як сучасні люди дадуть відповіді на запитання, навіщо їм родина: «...якщо ми не знайдемо нових зачинок, чому нам треба бути разом і чому треба народжувати дітей, то, можливо, будуть складні історії, через які нам треба буде пройти, і знайти нову парадигму». Загалом, помітна розгубленість (але й надія на краще), апелювання до

невідворотного прогресу: «я не знаю, як зміниться... ну, мабуть, наш цифровий час вноситиме корективи».

РІВНІСТЬ ТА РІЗНІСТЬ БУДУТЬ ЗБАЛАНСОВАНІ

Носійки наративу «Перемога рівності» нагадують свою думку, що жінки і чоловіки – рівні, але різні: «...ця тема — там, жінка, чоловік — вона буде ще підніматися довго, поки ми не приймемо, що все ж таки різниця між нами є, так? От, але ця різниця не дозволяє комусь бути вищим». Багато сподівань, що саме чоловіки зміняться (бо ж жінки наразі беруть на себе більше): «... [щоб чоловіки] брали більш активну участь в сім'ї до певних меж. В житті своїх дітей. І, звичайно, дуже активно брали участь у житті

безпосередньо своєї країни».

ВІЙНА СТВОРЮВАТИМЕ КОНФЛІКТНІ СИТУАЦІЇ НАВІТЬ ПІСЛЯ ЇЇ ЗАВЕРШЕННЯ

Війна дала жінкам багато викликів, які вони перетворили на можливості, але в майбутньому може вийти навпаки:

«...прийде дуже багато додому чоловіків, які... в період служби в Збройних Силах України привикли приймати рішення за когось».

Є потенціал для лінії розділення «ветерани – ухилянти»: «...з одного боку, мені здається, що після завершення війни поняття «справжній чоловік» буде таким: «той, який воював або працював на війні». Але з іншого боку, зараз такі наративи закидають на тему ухилянтів... ледь не успішний той, котрий успішно ухилився».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ПОБАЖАННЯ ПОЄДНЮЮТЬСЯ З ПЕВНИМ РОЗУМІННЯМ НЕВІДВОРОТНОСТІ Й ОПЕРУЮТЬ РАДШЕ ПРОДОВЖЕННЯМ ТОГО, ЩО Й ТАК ЛЮДИ РОБЛЯТЬ. ПОМІТНА ПЕВНА ЕМОЦІЙНА ВТОМА

ЖІНКАМ – УМІТИ ПОЄДНУВАТИ ОСОБИСТЕ ТА ПРОФЕСІЙНЕ

На подібні вимоги суспільства скаржаться, але все одно визнають це важливим умінням: «...знайти рівновагу між особистим життям і самореалізацією». Тим більше, що життя простішати не буде – війна, міграційні процеси тощо.

БРАТИ ВСЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СІМ'Ю, ЯКЩО ЧОЛОВІ НА ФРОНТІ

Заклик традиційний і передбачений: «...коли твій чоловік служить, і тобі треба взяти повністю на себе всі побутові штуки, і утримання себе, дітей і всього побуту».

ДОЗВОЛЯТИ ВСІМ РІЗНІ ЕМОЦІЙНІ ПРОЯВИ, НЕЗАЛЕЖНО ВІД СТАТІ

Виховання не завжди однакове для

обох статей, але хлопчик та чоловік мають право на емоції та слабкість, які їм раніше заборонялися, а дівчата — на різкі емоційні прояви: «...ця низка очікувань, через які хлопчик формується як максимально віддалений від жінки. Хоча вважаю, що сенс грамотної освіти – це якраз показувати, що сльози – це нормально, якщо боляче, і що жінка має право на агресію».

ЧОЛОВІКАМ – ДОПОМАГАТИ, КОЛИ ЖІНКИ В РОБОТІ

Рівні права вимагають рівних обов'язків – і коли жінка працює нарівні з чоловіком, а іноді й більше, то: «...їй не має бути соромно, бо якщо вона о 7:00, о 9:00 приповзла з роботи, то вона, блін, працювала на тій роботі, і це також важко. Побутова

робота — це також робота: чоловік також смітить у квартирі й користується унітазом. Якщо він його помиє, то його корона не звалиться».

ВЛАДІ – ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ РІВНІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ВСІХ

Кажуть про рівні можливості для розвитку, аж до ідей законодавчо це регулювати: «...прийняти такі кардинальні гендерно-трансформаційні законодавчі акти для того, щоб суспільство усвідомило, що повинно бути паритетне співвідношення в сім'ї між чоловіком і дружиною, щоб обидва мали можливість розвиватися, працювати успішно... і в той же час не втратити в сімейному плані якісь певні цінності для себе і для свого партнера чи партнерки».

Чоловічий наратив: ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ПРЕДСТАВНИКИ НАРАТИВУ БАЧАТЬ У ЖІНОК БІЛЬШЕ СВОБОДИ Й ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, НІЖ У ЧОЛОВІКІВ, ХОЧА ЦЕ СТАЄ ДЛЯ ЖІНОК ДЖЕРЕЛОМ НОВОГО ТИСКУ, ДО ЯКОГО ВОНИ БУВАЮТЬ НЕ ГОТОВІ

ЧОЛОВІКИ – ВРАЗЛИВІ, ЖІНКИ – ПРИВІЛЕЙОВАНІ

Прийнятість чоловіків пояснюється втратою колишніх соціальних позицій. Інформанти бачать чоловіків досі відповідальними за технічну й безпекову сфери: «...чоловіки зараз закривають основну масу робіт, пов'язаних з інфраструктурою, [...] важливу роль відіграють в плані армії», але наголошують, що загалом «...чоловіки тепер поступаються жінкам багато в яких речах», оскільки освіта й залученість жінок до ринку праці зростають, а чоловіки «...ті ролі, які вони раніше мали, втрачають». Найвразливіша група — молодь: «...молоді чоловіки не бачать, не розуміють свого майбутнього» і через це стають мізогінами: «...попадають під вплив маносфери людей типу Ендрю

Тейта». Окремо це проявляється у стосунках: «...більшість тих чоловіків є незатребуваними. Вони відчують себе нецікавими для жінок», що виливається в «розчарування, агресивність» і втечу «в порно». На контрасті жінки постають вільнішими: «...в жінок поки що більше свобод. В них є можливість обрати, де жити, як жити і чим займатися по життю».

ЖІНКА – ВІЛЬНА У ВИБОРІ, АЛЕ ОБТЯЖЕНА ЗАВИЩЕНИМИ ОЧІКУВАННЯМИ

Зворотний бік розширених можливостей – зростання тиску на жінок, адже «...у жінок непорівняно зросли можливості. І зменшились багато де гарантії. Бо номінально жінка може що завгодно, як кажуть, *can have it all*, і сім'ю, і кар'єру. Де-факто це все досить складно».

Додатково тиск підсилюють соціальні мережі: «...більшість жінок живе у світі бідно, але бачить, що абсолютна меншість живе подорожами, успішним успіхом».

НА ЖІНОК ПОКЛАДЕНО БІЛЬШУ МІСІЮ

Жінка наділяється національною функцією: «...українські жінки відчують здатність впливати на іноземців не тільки красою, а й інтелектом, знанням мов» і «...необхідність нести Україну в світі, боротися за виживання нації» **робить цю функцію актуальною**. Звідси й відчуття місії: «...їй складно не мати якоїсь місії, багато хто відчуває необхідним щось робити заради спільного блага» — жінки стають «політичними», «беручи відповідальність не лише за родину, а за Україну».

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ІДЕНТИЧНІСТЬ ЧОЛОВІКА В ЦЬОМУ НАРАТИВІ ВИБУДОВУЄТЬСЯ НАВКОЛО СИЛИ, РЕЗУЛЬТАТУ Й ЗАХИСТУ — ОДНАК ТА Ж САМА СИЛА В ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ РОЗКОЛЮЄ ЧОЛОВІКІВ НА ПЕРЕМОЖЦІВ І ТИХ, ХТО ЛЕДЬ ВИЖИВАЄ

МІЖ ЧОЛОВІКАМИ ВЕЛИКА НЕРІВНІСТЬ

У світі чоловіки діляться на два типи: тих, хто не витримує покладених на них очікувань — «...багато чоловіків ніколи, здається, не зможе відповідати очікуванням, у тому числі матеріальним» — і тих, хто утримує владу й ресурси.

Розрив між ними великий: «...розподіл доходів між чоловіками-переможцями, умовно, капіталістичною системою і чоловіками, які борються за щоденне виживання, працюють, таксують [...], він дуже великий зараз». Ця нерівність глибша, ніж серед жінок. В Україні ж ситуація інакша: «У нас можна жартувати, що таким, як мужчина є, його прийме лиш воєнкомат».

ЖІНКА – СЛАБША Й СОЦІАЛЬНІША, ЧОЛОВІК – СИЛЬНІШИЙ І ЗОСЕРЕДЖЕНИЙ НА РЕЗУЛЬТАТІ

Помітні відмінності, закладені природою, а не тільки соціальними умовами: «...природою закладено, [що – авт.] чоловіки більші і сильніші».

Відмінність виявляється й на психологічному рівні: «...для них менш важливо це, соціальна залученість чи комунікація. [...] в жінок цього просто надмір». Натомість чоловіки «...сфокусовані на якихось функціональних ролях, для них важливі вимірювані здобутки, [...] командна робота і змістовна робота». Саме тому що «... у чоловіків менше схильності до

потреби в соціалізації [...]. То в них менше соціальної тривожності, вони собі нормально працюють в менших групах, і їм достатньо сенсовних здобутків».

ЧОЛОВІК – ВОЇН

В українському контексті образ звучується: «...справжній чоловік — якщо в Україні, то це захисник. Це, той, хто воює, хто захищає». Але це тільки медійний образ: «...в побуті він може бути абсолютно іншим, але якщо казати про медіа, то [...] Усік справжній чоловік. Кажуть: молодець, легенда, боєць».

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ПРЕДСТАВНИКИ НАРАТИВУ НЕ ЗАПЕРЕЧУЮТЬ ІСНУВАННЯ ОБРАЗІВ «СПРАВЖНЬОГО» ЧОЛОВІКА, ВИЗНАЧАЮЧИ ЙОГО ЧЕРЕЗ ЗАХИСТ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Й ГРОШІ, А «СПРАВЖНЮ» ЖІНКУ — ЧЕРЕЗ АВТОНОМІЮ ТА РОДИНУ

ЧОЛОВІК – ЗАХИСНИК І ЕМОЦІЙНО ЗРІЛИЙ ПАРТНЕР, ЖІНКА – НЕЗАЛЕЖНА Й ТУРБОТЛИВА

«Справжній чоловік — це здатність іти на вчинок, приймати рішення і брати долю в свої руки. Але це якби і людське, і жінці властиво». **Це пов'язується з роллю захисника:** «...він має бути захисником і створювати безпеку для своєї родини, [...] фінансову стабільність, щоб дивитися впевнено в завтрашній день — це відповідальність, це повага». **Образ доповнюється наявністю емоційного інтелекту:** «Коли він чує і розуміє, що намагається з нею вибудовувати рівні відносини, де партнери один одного чують, поважають і розуміють». «Справжня» жінка постає як автономна

особистість: «...вона себе приймає, розуміє свої цінності, потреби, здатна керувати власним життям. Їй не потрібен чоловік для того, щоб керувати власним життям». **Водночас підкреслюється й інша риса:** «...справжня жінка — та, яка готова дбати, готова до створення сім'ї, ставиться з повагою до свого чоловіка».

УСПІХ ДЛЯ ЧОЛОВІКА – ГРОШІ, ДЛЯ ЖІНКИ – ЩАСЛИВА РОДИНА

Успіх описується через гендерно розділені пріоритети: «...успіх для чоловіка, певно, це гроші. Перше в мене було гроші, друге, напевно, вже сім'я...». **Жіночий успіх, натомість, вибудовується навколо стосунків:** «...це коли знайшла того чоловіка, якого трохи

хотіла б бачити з собою. Напевно, це сім'я — у них на першому місці, гроші можуть бути на другому плані, різна пріоритетність».

ЖІНКИ НАРОДЖУЮТЬ ДІТЕЙ, ЧОЛОВІКИ – НІ, І ЦЕ – ПРОБЛЕМА

Ця біологічна відмінність описується як вкорінена й непереборна несправедливість: «...те, що жінки народжують, ця несправедливість завжди буде. Да, я думаю, це завжди жінки будуть ненавидіти світ, що чому я народжую, а не чоловік».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЗАГАЛОМ ПОЗИТИВНО ВПЛИНУЛИ НА РОЗПОДІЛ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ, АЛЕ ВІДБУВАЄТЬСЯ Й ЗРОСТАННЯ КОНКУРЕНЦІЇ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ

ТЕХНІЧНИЙ ПРОГРЕС ДАВ ЖІНКАМ БІЛЬШЕ КОНТРОЛЮ НАД ВЛАСНИМ ЖИТТЯМ

Одна із ключових точок відліку — винайдення контрацепції: «...жінка тепер [...] краще контролює своє життя», що у поєднанні із сексуальною революцією сприяло ширшому залученню жінок до освіти: «...набагато більше дівчат пішли вчитися, закінчують вищі навчальні заклади». Також технічний прогрес розширив доступ до інформації: «...навіть якщо в людини немає матеріальних можливостей, [...] люди живуть набагато цікавіше, вільніше життя».

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ Й ВПЛИВ ЗАХОДУ СПРИЯЛИ ГЕНДЕРНИМ ЗМІНАМ У ПОЛІТИЦІ ТА ЗАКОНОДАВСТВІ

Ці зміни пов'язують із зовнішнім впливом: «...реформи відбуваються тільки завдяки [...] капіталовкладенням міжнародних партнерів». Змінився й культурний контент: «...раніше дивились російські серіали зі сформованими гендерними ролями, [...] зараз Netflix, і там зовсім інші ролі». Важливі зміни в кар'єрних можливостях жінок — від обслуговуючих посад до керівних: «...раніше оперативні обслуговуючі посади, зараз [...] прем'єр-міністр України — жінка», і в бізнесі: «...відкривають власні бізнеси, стають топ-менеджерами». Квоти в різних країнах сприяють тому що: «...все більше жінок попадають в політику».

Змінюється й законодавство:

«...чоловікам дозволили ходити в декрет [...] є якась повага і визнання [...] не тільки до жінки».

НАСЛІДКИ ЦИХ ЗМІН – БІЛЬША КОНКУРЕНЦІЯ, ПЕРЕРОЗПОДІЛ РОДИННИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Просування жінок описується і як джерело напруження для чоловіків: «...тепер вони борються за місце під сонцем не тільки з іншим чоловіком, але і з жінкою». Водночас у сім'ї відбувається перерозподіл обов'язків: «...раніше все жінки робили по хаті, [...] зараз чоловіки вже беруть частину відповідальності на себе, тому що і жінки ж працюють, і розподіл іде 50 на 50».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

УКРАЇНСЬКІ ФАКТОРИ ЗМІН ВИВЕЛИ ЖІНОК У НОВІ, РАНІШЕ «ЧОЛОВІЧІ» РОЛІ — ВІД ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІЗМУ ДО СЛУЖБИ В СИЛАХ ОБОРОНИ

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ЯК ПОШТОВХ ДО ЗРОСТАННЯ ЖІНОЧОГО АКТИВІЗМУ

Революція стала для жінок майданчиком, де вони дедалі частіше брали на себе не лише традиційні допоміжні ролі. Спочатку доступ туди для них обмежували: «...хоча до першої барикади не пускали жінок переважно, ну, на Грушевського, якщо пам'ятаєте...». Попри це, саме тоді жінки почали займати помітні лідерські позиції: «...тоді з'явилося дуже багато відомих сьогодні лідерок громадської думки, волонтерок».

«КАРТОНКОВИЙ МАЙДАН» Є ЩЕ ОДИМ ПІДТВЕРДЖЕННЯМ ЦЬОГО

Сам він описується не як гендерна історія, а як загальносуспільне об'єднання: «...зростає роль жінок... зараз протест жінок дуже сильний, і будь-яка суспільна активність – [...] там жінки мають великий вплив».

ВІЙНА ВІДКРИЛА ЖІНКАМ ДВЕРІ В НОВІ «ЧОЛОВІЧІ» РОЛІ

Жінки створили волонтерський рух — «...поїхали на своїх Лендкрузерах, тому що наша армія тоді взагалі була з гівна і палок» — і з часом перейшли від забезпечення до ухвалення рішень: «...стали впливати на прийняття рішень, ставати радницями, [...] почали іти дійсно служити, мобілізуватись». Це

підтверджує й статистика: «з 14-го року по 26-й кількість жінок в силах оборони зросла в п'ять разів, з 20 до 100 тисяч». Після початку повномасштабного вторгнення технологізація війни ще більше розширила можливості для участі жінок: «...коли з'явилися технічні речі, де жінки не мають тягати щось важке, а дроном фігачить, вони так само сприймаються ефективно, бо у них ті ж і кращі показники ефективності». Згадується й ризикована робота жінок-журналісток: «...жінки-журналістки багато що теж змінили своєю відвагою».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ВІЙНА РОЗХИТУЄ СІМ'Ї ЗСЕРЕДИНИ: РОЗЛУКА ВЕДЕ ДО РОЗЛУЧЕНЬ, ПОБУТ ЗАЛИШАЄТЬСЯ НА ЖІНЦІ, А ЧОЛОВІКИ НОСЯТЬ У СОБІ ПРОВИНУ ЗА ВІДЧУТТЯ ВЛАСНОЇ НЕКОРИСНОСТІ, ОСОБЛИВО КОЛИ ЇХ ПОРІВНЮЮТЬ ІЗ ЄВРОПЕЙЦЯМИ

РОДИНИ РОЗПАДАЮТЬСЯ ЧЕРЕЗ ЖИТТЯ ОКРЕМО

Досвід тривалої розлуки через виїзд за кордон або службу описують як руйнівний для стосунків: «...жодного прикладу серед моїх друзів, які були в парах, що після виїзду жінки ці стосунки збереглися». Попри те, що є сім'ї, які витримали випробування відстанню, загальна тенденція протилежна: «...є дійсно сотні тисяч сімей, які саме так і живуть, але ми також бачимо, що величезна кількість розлучень, де особливо ті жінки, які виїхали за кордон, там собі знаходять нових супутників життя».

ПОБУТОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ НА ЖІНКУ ЛИШЕ ЗРОСТАЄ

Ухвалення важливих для сім'ї рішень і далі частіше лишається за чоловіком: «...стосовно ухвалення критичних рішень

для сім'ї, тобто того, що ми робимо далі, чи ми кудись виїжджаємо [...] роль чоловіка, вона все ж таки, мабуть, більша». Натомість побут і виховання дітей, як і раніше, лежать здебільшого на жінці, і це навантаження зросло: «...з точки зору всього, що стосується побуту, виховання дітей, забезпечення належного функціонування сім'ї, [...] можливо, жінкам стало ще важче». І це, знову ж, веде до сварок.

ЧОЛОВІКАМ НАВ'ЯЗУЮТЬ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ

До прикладу, пов'язують це почуття із загибеллю військовослужбовців: «...особливо, коли гинуть жінки на війні, військовослужбовці, я відчуваю, особливо молоді, якесь відчуття більшого сорому, що я не воюю, що жінки. Це така тема, яка, можливо, через це навіть не докомунікується».

Але і поза контекстом служби це проявляється: «...це скоріше внутрішній тиск, це така якась внутрішня самокритика [...], тут питання взагалі щодо загальної корисності».

УКРАЇНСЬКІ ЧОЛОВІКИ ПРОГРАЮТЬ ПОРІВНЯНО З ЄВРОПЕЙЦЯМИ

Досвід життя за кордоном змінює очікування жінок щодо стосунків: «...Вони побачили, що може бути зовсім інакше життя. І я бачу це по своїх подругах, які взагалі не можуть будувати тепер стосунки з українськими чоловіками, тому що вони звикли зовсім до іншого ставлення, яке їм демонструють, наприклад, чоловіки в Європі».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ВІЙНА ЗМІНЮЄ ВЗАЄМНІ ОЧІКУВАННЯ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК: ЧОЛОВІКИ ПОДІЛЯЮТЬСЯ НА «ГЕРОІВ» ТА «УХИЛЯНТІВ», А ЖІНОЧИЙ ВНЕСОК — ВІД МОБІЛІЗАЦІЇ ДО ПОБУТУ — ЗАЛИШАЄТЬСЯ БЕЗ НАЛЕЖНОГО ВИЗНАННЯ. ЧОЛОВІКИ ЧІПЛЯЮТЬСЯ ЗА «СТАРІ» РОЛІ ЗІ СТРАХУ ВТРАТИТИ СТАТУС, А ЖІНКИ ВИСУВАЮТЬ ЗАВИЩЕНІ ФІНАНСОВІ Й ПОВЕДІНКОВІ ВИМОГИ

ЯРЛИК «УХИЛЯНТ» ПОСИЛЮЄ СУСПІЛЬНИЙ РОЗКОЛ

Зазначається, що «...краще не згадувати, що от її чоловік ухильянт [...], тому що це роз'єднує дуже сильно».

СУСПІЛЬСТВО НЕ СПРИЙМАЄ МОБІЛІЗАЦІЮ ЖІНОК

Суспільство сприймає мобілізацію жінок інакше, ніж чоловіків, часто звучить осуд: «...вона ніби чинить якусь дію, яка не в інтересах її оточення, сім'ї. [...] жінкам складніше піти служити через тиск суспільства».

ЧОЛОВІКИ НЕ ВИЗНАЮТЬ ЖІНОЧИЙ ВНЕСОК

Жінки хочуть: «щоб чоловіки визнали, що от волонтерки, військові, ті жінки, які самотужки побут тягнуть, родину — що вони дуже багато роблять. І чоловіки недовизнають цього».

СТРАХ ВТРАТИ СТАТУСУ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ОПОРУ ФЕМІНІЗМУ

Заклики до «повернення до традиційних ролей» пов'язуються не так із переконаннями, як зі страхом: «страх втрати статусу і криза ідентичності — оці дві речі рухають чоловіками, коли вони реагують на фемінізм». Уточнюється, що сам фемінізм неоднорідний: «...фемінізм першої, і другої хвилі, і фемінізм сучасний — це різні речі».

ТИСК СТАНДАРТІВ КРАСИ НА ЖІНОК

Соцмережі формують недосяжний стандарт краси, який тисне на жінок і впливає на очікування чоловіків: «...ще більш посилився тиск виглядати гарно, додають масла у вогонь всякі ідеальні дівчата, вже навіть не справжні».

НЕБАЖАННЯ ПОВТОРНОГО ШЛЮБУ

Конфлікт виникає через розбіжні очікування щодо шлюбу, розлучені чоловіки часто не прагнуть знову одружуватись: «...вона хотіла вийти заміж, а він каже: мені це не треба, нащо воно мені, я вже там був, не цікаво. На основі цього конфлікти є».

ФІНАНСОВИЙ «БАЗОВИЙ МІНІМУМ» — НЕРЕАЛІСТИЧНА ВИМОГА ЖІНОК

Проговорюється проблема завищених фінансових очікувань жінок від чоловіків: «...роздмухувалася тема оцього базового мінімуму, коли чоловік має мати квартиру, машину, має заробляти стільки-то [...]. Коли у жінок питають, скільки має заробляти чоловік, вони говорять цифри, які заробляють менше ніж пів відсотка чоловіків в Україні».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

ПОЗИТИВНИЙ СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО ПЕРЕДБАЧАЄ ПОСТУПОВЕ ЗГЛАДЖУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ — У СІМЕЙНИХ РОЛЯХ, ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ВИХОВАННІ, — ХОЧА ОКРЕМІ ОЧІКУВАННЯ МАСКУЛІННОСТІ ЗАЛИШАТЬСЯ СТІЙКИМИ

ЗМІНА ТРАДИЦІЙНИХ РОЛЕЙ У БІК ПАРТНЕРСТВА

Інформанти прогнозують поступову трансформацію ролі чоловіка в сім'ї: «...чоловіки більше будуть старатися в сім'ї бути не просто мебелю, а брати участь у вихованні якось активно», тоді як «...жінки будуть все ж таки хотіти реалізовуватись професійно, тому що живуть довго, і щось треба робити». Ключовим драйвером цього зсуву називають зміну фінансової динаміки: «...жінки будуть все частіше заробляти більше, ніж чоловіки. І тут якось уже роль добувача має трансформуватися в щось на мотив якогось партнера».

РОЗМИТТЯ ГЕНДЕРНИХ КОРДОНІВ ТА ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ

Передбачають подальше поширення гендерної флюїдності, хоч і є протилежні

тенденції: «...зараз є очікування по чоловіках в бік такої маскулінності, [...] і я думаю, вона буде триматися досить довго. Але з іншого боку є питання гендерної флюїдності, [...] коли ти не завжди розумієш, це перед тобою жінка чи сексуалізований чоловік». **Важливо, що** «...скоріше чоловіки ідуть в бік якоїсь фемінності, аніж жінки ідуть в бік маскулінності». Як приклад, називають зміну статусу традиційно «жіночих» занять: «...раніше кухня — це більш жіноча справа. Зараз шеф-поварами стає багато чоловіків, і цінується гарний шеф-повар [...]. Те, що раніше визивало фу, ти готувати будеш, років 40 тому».

ВІДКАТ ДО КОНСЕРВАТИЗМУ У РАЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВПЛИВУ РФ

Альтернативний сценарій пов'язується із зовнішньополітичним впливом:

«...якщо ми будемо мати якийсь незрозумілий компроміс [...] будемо мати тут Soft Power Росії, тоді буде консервація, тому що це ідеологія Російської Федерації, відповідно, нам будуть повертати всі ці наративи про жінка-берегиня, чоловік-захисник».

«МАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА В ОБМІН НА СЕКС» — МОДЕЛЬ, ЯКА НЕ ЗМІНІТЬСЯ

Прогнозується, що ця динаміка залишиться незмінною: «...жінкам чоловіки будуть більш схильні надавати матеріальні блага заради сексу, а не навпаки. [...] Уявити, що жінки почнуть активно ухажувати за чоловіками через подарунки, а чоловіки такі: ну, я ще подумаю, може, на п'яте побачення — я слабо уявляю, щоб це змінилось».

СЦЕНАРІЇ МАЙБУТНЬОГО

АЛЕ ДЛЯ УКРАЇНИ ПРОГОВОРЮЮТЬ І НЕГАТИВНИЙ СЦЕНАРІЙ: ВІЙНА ЗАЦЕМЕНТУЄ ГЕНДЕРНУ НЕРІВНІСТЬ, ТІЛЬКИ ЗМІНИТЬ ФОРМУ: ЧОЛОВІК І ДАЛІ ПЛАТИТИМЕ ЗА УВАГУ ЖІНКИ, А У ПОВОЄННІЙ ПОЛІТИЦІ ВЛАДУ УТРИМУВАТИМУТЬ ЧОЛОВІКИ-ВЕТЕРАНИ, ЗАЛИШАЮЧИ ЖІНОК НА ДРУГИХ РОЛЯХ

УКРАЇНА МОЖЕ СТАТИ «КРАЇНОЮ ЧОЛОВІКІВ»

Погіршення умов стимулювало жінок виїжджати за кордон: «...в нас буде менше жінок... така країна чоловіків». У такому сценарії про гендерну рівність говорити буде важче: «...якщо в нас будуть вибори, я впевнений, що в них буде багато ветеранів [...], і я не впевнений, що багато з них буде сильно опікуватись питанням гендерної рівності». **У підсумку**, «влада буде більше в чоловіків. А жінки будуть більше виконавцями. Нічого нового, ми знову будемо повертатись до гендерних стереотипів». **Якщо ця диспропорція збережеться, то** «...більше буде ставлення до жінок з точки зору чоловіків у владі, у політиці не як до рівні».

Протидіяти цьому може підтримка: «...жінки інших жінок будуть підтримувати активніше».

ПРИНЦИП «ГОЛОС МАЄ ЛИШЕ ВЕТЕРАН» СТОСУВАТИМЕТЬСЯ ВСІХ

Інформант проводить паралель між становищем жінок і ЛГБТ-спільноти в публічному дискурсі: «...те саме, що зараз відбувається з ЛГБТ, коли єдиний голос, який можуть взагалі почути, це ЛГБТ-ветерани і військові. І те ж саме – з жінками-ветеранками: їх повинно бути більше для того, щоб потім вони були почуті. Мабуть, це хороший аргумент для комуністичної спільноти, чому їм потрібно переглянути позицію, що жінок не можна мобілізувати. [...] Зараз вас не мобілизують, але потім вас не слухають».

ВЕТЕРАНИ-ЧОЛОВІКИ ОБИРАТИМУТЬ ВЛАСНЕ ЖИТТЯ ПОПРИ СУСПІЛЬНІ ОЧІКУВАННЯ

Демобілізація звільнить чоловіків від зовнішніх очікувань: «...у них після демобілізації [...] байдуже на будь-які очікування, вони хочуть жити те життя, яке вони хочуть жити. [...] Оці якісь етичні, моральні норми — оце все воно відходить». **Це позначиться і на готовності працювати:** «В нас з'явиться просто величезний клас чоловіків, до яких більше закликів працювати, а ми очікуємо від вас оце, а вони не будуть більше працювати: [...] люди виберуть себе». **А це** «...остаточно суперечить образу, що таке справжній чоловік. Тому що чоловіки самостійно будуть формувати, що для них є це чоловіче».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ВАРТО ПЕРЕГЛЯДАТИ ГЕНДЕРНІ РОЛІ ЩЕ З ДИТИНСТВА, ПОДОЛАТИ ЗАЛЕЖНІСТЬ ЖІНОК ВІД ЧОЛОВІКІВ І ВПРОВАДЖУВАТИ СПРАВЖНЮ, А НЕ ДЕКЛАРАТИВНУ РІВНІСТЬ, ВИПЕРЕДЖАЮЧИ ПРИ ЦЬОМУ ВОРОЖІ НАРАТИВИ

ПОТРІБНО ВІДІЙТИ ВІД НАВ'ЯЗУВАННЯ СТЕРЕОТИПІВ ІЗ ДИТИНСТВА

Варто зберегти й розширити простір для взаємодії хлопців і дівчат: «...треба принаймні зберегти існуюче достатньо широке поле взаємодії чоловіків і жінок у школі». Відмовитись від розподілу занять із дитинства: «...не ділити на уроках, щоб хлопці молоток шліфували, а дівчата вишивали, щоб були за інтересами залучені і ті, і ті». Йдеться не про уніфікацію, а про толерантність до відмінностей: «...людей до різного тягне [...] треба сприймати це як плюс і не визначати людину набором стереотипів». Ключова роль тут – в освіті.

ПОДОЛАТИ ПСИХОЛОГІЧНУ Й ФІНАНСОВУ ЗАЛЕЖНІСТЬ ЖІНКИ ВІД ЧОЛОВІКА

Важливо подолати установки частини жінок на залежність від чоловіка: «...є велика кількість жінок, які застрягли в

тому, що чоловік — досягатор, забезпечує, а без нього мені капець».

Коріння самоусвідомлення при цьому часто в родині, яка найбільше впливає саме на жінку.

ПРОСУВАТИ РІВНІСТЬ ПРАВ І ОBOB'ЯЗКІВ

Потрібна не декларативна, а справжня рівність, із однаковими обов'язками, а не лише правами: «...щоб у жінок були і ті самі права, але й ті самі обов'язки. Я не впевнений, що жінки погоджуються з такою зміною [...] Коли була згадка про мобілізацію жінок, тоді піднялась хвиля, що армія не готова до жінок. Але армія і до чоловіків не готова — там складні умови для всіх».

СФОРМУЛЮВАТИ НАРАТИВ ПРО РОЛЬ ЖІНОК У ВІЙНІ, ЩОБ ЦЕ НЕ ЗРОБИЛА РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА

Є застереження: «...з'явиться рано чи пізно наратив, якщо ми його самі не придумаємо, його сюди закине

російська пропаганда про те, що жінки не воювали, тому їм не вирішувати».

ПАРИ МАЮТЬ ЗНАЙТИ НОВИЙ БАЛАНС МІЖ РОБОТОЮ Й ОСОБИСТИМ ЖИТТЯМ

Відповідальність за менш конфліктний перехід від моделі «добувача» до «партнера» покладається на обох у парі: «...чоловікам і жінкам треба більше бачитись і спілкуватись, інакше просто прірва буде зростати».

НЕ ПОШИРЮВАТИ ОЧІКУВАННЯ ЩОДО НАРОДЖУВАНOSTІ НА ВСІХ ЖІНОК

Не нав'язувати материнство як обов'язок кожної жінки: «...хоча б почати ставитись до людей з гідністю, не формувати нереальних очікувань. В чому проблема комунікувати, що нам треба більше дітей, і якщо ви в вашій сім'ї хочете народити, ми всіляко за, але не говорити, що це повинні робити всі».

**Жіночий наратив:
ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ**

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ЖІНКА ПОСТАЄ ЯК ТА, ХТО БАЛАНСУЄ ЧОЛОВІЧИЙ НАТИСК — ЯК В ОСОБИСТОМУ ЖИТТІ, ТАК І У ВЛАДІ, ХОЧА ЦЕ ДАЄТЬСЯ ЇЇ ЦІНОЮ РОЗІРВАНOSTІ МІЖ РІЗНИМИ РОЛЯМИ

ЖІНКА – ЗМУШЕНА ОБИРАТИ МІЖ РОЛЯМИ, А ЧОЛОВІК – НІ

Жінка описується як розірвана між кількома сферами, які неможливо поєднати: *«Жінка може боротися у трьох ролях. [...] Жінка може бути або домогосподаркою, або займатися кар'єрою, або займатися своєю красою, так? Ну, ще до цього додадуться діти, якщо мати, то це взагалі дуже багато часу, та розвиток ще. [...] Жінка – вона може або те, або те, або дві ролі максимум вона може об'єднати, але не всі». Крім того, цей вибір вимагає значних внутрішніх ресурсів: «...Від неї чекають усього: і те, і те, і те, і якось це займає дуже багато енергії визначитися взагалі, що для тебе важливо, що ні».*

ЧОЛОВІК – ПРОРИВНИЙ, ЖІНКА – ТА, ЩО БАЛАНСУЄ

Жіночу м'якість описують не просто як відсутність агресії, а як активне врівноваження чоловічого натиску: *«...чоловіки – вони такі, проривні, вони якось рухаються вперед, а жінки – вони ніби трохи балансують».*

ІСТОРИЧНО – ДОМОГОСПОДАРКА, АЛЕ СЬОГОДНІ ВЖЕ ВПЛИВАЄ НА СВІТ

Жіноча ідентичність змінюється — від суто домашньої ролі до ширшого суспільного впливу: *«...більшість жінок, вони завжди були сторіччями як домогосподарки, мати. Але зараз це змінюється трохи, і жінки починають більше впливати на світ».*

ВЛАДА ЧОЛОВІКІВ РОБИТЬ СУСПІЛЬСТВО АГРЕСИВНИМ, ЖІНКИ ПРИ ВЛАДІ — МИРОЛЮБНИМ

Європу, де ролі чоловіка й жінки зближуються, описують як миролюбну: *«...якщо подивитись на Європу [...], це місце, у якому дуже миролюбиві люди, вони не хочуть війни».* Натомість патріархальні суспільства, де рішення ухвалюють виключно чоловіки, постають як войовничі: *«...якщо подивитися на такий патріархат, [...] там завжди війни якісь проходять, вони дуже агресивні».*

ІДЕНТИЧНІСТЬ

УКРАЇНА ПЕРЕБУВАЄ МІЖ ТРАДИЦІЙНОЮ ТА РІВНОПРАВНОЮ МОДЕЛЯМИ ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ, ЖІНКАМ ЦЕ ДОПОМАГАЄ РОЗВИВАТИСЯ, А ЧОЛОВІКІВ РОБИТЬ СУПЕРЕЧЛИВИМИ

УКРАЇНСЬКІ ЧОЛОВІКИ Й ЖІНКИ — МІЖ КОНСЕРВАТИВНІСТЮ ТА РІВНІСТЮ

Описуються три світові моделі. Так, наприклад, у Грузії, де чоловіків більше через те, що традиційно в родині надають перевагу народженню хлопчиків, зберігаються традиційні ролі й конкуренція за жінку. У Німеччині традиційних ролей практично немає: «...чоловіки, вони взагалі там вже живуть 50 на 50 з жінками, [...] вони заробляють майже однаково, [...] в них вже немає цих традиційних ролей». **А українці десь між цими полюсами:** «...в Україні десь ще це якось не устаканилось, це якесь таке коливання проходить між Європою та більш консервативним таким світом».

УКРАЇНЬСЬКА ЖІНКА – ТА, ЩО РОЗВИВАЄТЬСЯ ПІД ТИСКОМ СУСПІЛЬНИХ ОЧІКУВАНЬ

Український контекст підштовхує жінок до духовного пошуку саме через тиск: «...українські люди, вони дуже багато розвиваються, [...] і жінки – в першу чергу, тому що [...] на них більше іде тиск від суспільства. Тобто ти повинна народити, ти повинна зробити те, ти повинна встигнути те. І весь цей тиск, він приводить до того, що людині потрібно шукати себе, якось визначатися, розвиватися, думати».

УКРАЇНСЬКИЙ ЧОЛОВІК – СИЛЬНИЙ ДУХОМ У ВІЙНІ

Але й навпаки, відзначається перевага над європейцями: «...мене дуже вразило, як зараз наші чоловіки обороняються. Я розумію, що європейці, здається, ніколи б не змогли так боронити, як наші це роблять, тобто в них велика сила духу».

УКРАЇНСЬКИЙ ЧОЛОВІК – НАДТО ВПЕВНЕНИЙ У ВЛАСНІЙ ПОТРІБНОСТІ

Мінусом називають зайву самовпевненість українських чоловіків: «...вони завжди відчувають себе, ніби вони дуже потрібні. Наприклад, якщо з ним не буде ця жінка, то він знайде собі ще 10, і у нього якось немає оцієї волі конкурувати».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

МОЖЛИВІСТЬ І ПРАВО ЖІНКИ ЗАРОБЛЯТИ ВЛАСНІ КОШТИ СТАЛИ ГОЛОВНИМИ ЧИННИКАМИ, ЯКІ ЗВІЛЬНИЛИ ЇЇ ВІД ІСТОРИЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ЧОЛОВІКА ЯК ЄДИНОГО ДЖЕРЕЛА ВИЖИВАННЯ ТА ВІД НЕОБХІДНОСТІ ТЕРПІТИ ПОГАНІЙ ШЛЮБ

ЕКОНОМІЧНА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ВІДКРИЛА ЖІНЦІ ШЛЯХ ДО ЗМІН

Описується історичний стан жінки як фактично залежної: «...ми жили в сторіччі патріархату, [...] і жінка була ніби власністю чоловіка [...]. **Ця залежність мала не лише символічний, а й цілком матеріальний вимір:** «...навіть у XIX ст. у європейських країнах було таке, що жінкам не можна було мати гроші свої, вона могла отримувати гроші лише через чоловіка. Тобто для жінок чоловік був як фактор виживання: [...] або у тебе є чоловік, або ти станеш якоюсь куртизанкою, або у монастир ідеш. Все».

А ЩЕ ДАЛА ЖІНКАМ СВОБОДУ

Навіть після появи формального права на розлучення жінки: «...знаходились у цих шлюбах, в яких вони, наприклад, потерпали від насильства. [...] Можу сказати по багатьом своїм бабушкам, прабабушкам, [...] добрих шлюбів було мало, а жінки взагалі постійно трималися чоловіка, в них була така психологія». **Лише пізніше ця залежність почала зникати:** «...то зараз, звісно, це все змінюється, тому що жінці дали право заробляти самій. І вона може вирішувати».

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ТАКОЖ ПРИНЕСЛА СВОБОДУ У СТОСУНКАХ

«Чим більше ми наближувалися до Європи, тим більше починалось от цієї

свободи». Спершу це проявилось серед чоловіків, проте пізніше цей патерн перейняли й жінки: «...спочатку більш чоловіки [...] почали казати: навіщо нам ці відносини? [...] а потім вже жінки такі кажуть: та нащо нам ці чоловіки взагалі, краще я буду вільною».

ПОВНОМАСШТАБНА ВІЙНА ЗМІНИЛА СТАТУС ЧОЛОВІКА В ОЧАХ ЖІНКИ

Раніше статус чоловіка не був настільки виразно героїчним: «...наші чоловіки – справді, це просто герої, які показали себе дуже сильними перед лицем усього світу, що взагалі навіть незрозуміло, де в світі ще знайдуться такі».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ЖІНКА НЕСЕ НА СОБІ ОСНОВНЕ НАВАНТАЖЕННЯ СІМ'Ї Й ПОБУТУ, А ВІЙНА ЛИШЕ ПОГЛИБЛЮЄ ЦЮ НЕРІВНІСТЬ — ВІДРІЗАЮЧИ ЖІНОК ВІД ЧОЛОВІКІВ ТА ШТОВХАЮЧИ ЇХ ДО СТОСУНКІВ ЗА КОРДОНОМ, ДЕ ЇХ ЧАСТО ЦІНЮЮТЬ БІЛЬШЕ

ЖІНКА ТЯГНЕ НА СОБІ ДІТЕЙ, ПОБУТ І РОБОТУ, ЧОЛОВІК — ЛИШЕ РОБОТУ

Чоловіки часто є не опорою для жінки, а тягарем: «...спочатку в них кохання, все добре, потім вона народжує дітей, вона тягне на собі цих дітей, у неї ще робота. Чоловік – в нього лише робота, а іноді він ще й випиває, чи там щось таке, чи знайшов собі іншу якусь на стороні ще».

«УХИЛЯНТИ» ПЕРЕКЛАДАЮТЬ ТЯГАР СІМ'Ї НА ЖІНКУ

З війною цей тягар несправедливого розподілу обов'язків та ролей в родині лише поглиблюється: «...сьогодні я бачила таку приємну жінку, вона тягне на собі трьох дітей та маму, а чоловік виїхав за кордон, тому що йому тут небезпечно, він не хоче йти на фронт».

ВІЙНА РОЗДІЛИЛА ПАРИ, ПІДШТОВХНУВШИ ЖІНОК ДО СТОСУНКІВ З ІНОЗЕМЦЯМИ

Ще один наслідок війни — фізична відстань між членами родин: «...багато жінок роз'їхалися теж. Вони вже познаходили собі інших чоловіків, з інших країн, тому що вони були вимушені від'їжджати». Ситуація погіршується й надалі: «...я бачу дуже такий сумний тренд, що чоловіків іще менше, вони ховаються, вони в постійному стресі живуть. [...] Жінкам іще складніше стало, тому ще багато залишилось без чоловіків».

УКРАЇНЬСЬКА ЖІНКА ЦІНУЄТЬСЯ БІЛЬШЕ ЗА КОРДОНОМ, НІЖ УДОМА

Проте незважаючи на те, скільки всього на собі несе українська жінка, за кордоном її сприйняття відрізняється: «Коли жінка в Україні, вона ніби як усі. А коли вони в іншій країні, то вони якось цінуються більше, [...] а коли вони зустрічають якихось іноземців, вони більш цінують це». Це підштовхує українок до виїзду й шлюбів з іноземцями: «...майже всі мої подруги, які були в Києві, роз'їжджалися, ще навіть до повномасштабної війни, [...] зустрічали якогось чоловіка з іншої країни, потім уїжджали з України».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ЗАВИЩЕНІ МАТЕРІАЛЬНІ ВИМОГИ ЖІНОК І ОЧІКУВАННЯ ЛЕГКОГО СЕКСУ З БОКУ ЧОЛОВІКІВ — НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ, ЯКИХ РАНІШЕ НЕ БУЛО

ФІНАНСОВИЙ «БАЗОВИЙ МІНІМУМ» — НЕРЕАЛІСТИЧНА ВИМОГА ЖІНОК

Проговорюється поширений патерн: «...жінки дуже часто, в Україні особливо, бачать в чоловікові, потенційному партнері, якийсь матеріальний ресурс». **А соціальні мережі у свою чергу лише підвищують вимоги жінок:** «Дуже сильно негативно вплинули соцмережі, наприклад, Instagram. Жінки постійно бачать оці гламурні сумки, брендові, усе це таке. [...] Їм же теж хочеться показувати щось таке гарне в Instagram, щоб свій статус показувати. І вони починають оці всі вимоги вивалювати на чоловіків». **Акцентується, що це нова тенденція:** «...я бачу якусь таку більш меркантильність, якої не було ще навіть там 10 років тому».

НЕПОВАГА ДО ЖІНОЧИХ КОРДОНІВ СПИСУЄТЬСЯ НА ВІЙНУ

Проговорюється нормалізація швидкого сексу і своє неприйняття цього: «...чоловіки шукають дуже легкого якогось сексу. Тобто це вважається нормально. Я кажу: для мене це ненормально. Ага, значить ти не така. Все. Далі розмова не йде». **Припускається, що причиною є те, що «...війна загострила все, але ми не тварини. І просто, ну, мені це не підходить».**

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЗАКРІПИТЬСЯ У СФЕРІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ, АЛЕ В ОСОБИСТИХ СТОСУНКАХ ТРАДИЦІЙНІ РОЛІ ЗАЛИШАТЬСЯ, А МАЙБУТНЄ ТРАДИЦІЙНИХ СІМЕЙНИХ ОЧІКУВАНЬ — ПІД ПИТАННЯМ

РІВНІСТЬ У САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАНЕ НОРМОЮ

Сьогодні амбітну жінку часом засуджують, але це зміниться: «...це буде нормально, якщо жінка хоче реалізуватися». Симетрична зміна очікується й для чоловіка: «...це нормально буде, якщо чоловік, як в ЄС, зможе брати декретну відпустку, тому що вони поділяють ці обов'язки». Крім того, мають зникнути стереотипи про жіночу роботу: «якщо взяти Анжеліну Джолі, вона дуже багато працює, це ж не робить її менш жіночною. [...] Ці стереотипи – вони якось відійдуть».

АЛЕ ЦЕ НЕ ЗМЕНШИТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РІЗНИЦІ МІЖ ЧОЛОВІКОМ І ЖІНКОЮ

Попри очікуване стирання стереотипів на соціальному рівні у стосунках збережуться жіночі і чоловічі ролі: «Залишиться все одно, що жінка більш

[...] задає атмосферу, емоційне поле, відчуття [...], а чоловік – він все одно більш про дію, про якусь ефективність». Це пояснюється наявністю у кожної людини і «жіночих», і «чоловічих» рис, які проявляються в різних контекстах: «...коли ми реалізуємося в соціумі, ми можемо мати чоловічі властивості, але у відносинах ми все одно проживаємо цю жінку, тобто у нормальних відносинах це не зміниться».

ЗМІНИ, ЯКІ ТРИВАЮТЬ, МОЖУТЬ НЕПРОГНОЗОВАНО ВПЛИНУТИ НА ПОТОЧНІ КОНФЛІКТИ

Інформантки не впевнені, що саме відбуватиметься з описаними ними конфліктами: щодо бажання створювати сім'ю, щодо традиційних ролей тощо.

ВЕЛИКІ РЕСУРСИ Й АВТОМАТИЗАЦІЯ МОЖУТЬ ЗНЯТИ НЕРІВНІСТЬ У ПОБУТІ

Зараз зберігається нерівність щодо часу, який чоловіки й жінки витрачають на виховання дітей. Інформантки вбачають, що це, як і інші побутові питання, може бути вирішене грошима: «Коли у людей справді багато грошей, усі ці питання знімаються, коли є ресурси, вони можуть делегувати різні обов'язки». Окрім того, і в цьому також зможе допомогти технічний прогрес, який уже допоміг з іншими хатніми справами: «...штучний інтелект та все таке будуть робити [...] багато таких різних рутин, якихось домашніх справ, вони будуть усі делеговані і, можливо, у всіх буде час на те, щоб займатися тим, чим вони хочуть займатися».

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

НЕОБХІДНО ВІДМОВИТИСЯ ВІД НАВ'ЯЗАНИХ ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ І ШАБЛОННИХ СУДЖЕНЬ ПРО ІНШИХ І ДАТИ КОЖНОМУ ПРАВО ОБИРАТИ ВЛАСНИЙ ШЛЯХ

ПОТРІБНО РОЗВИВАТИ ЛОЯЛЬНІСТЬ І НЕ НАВ'ЯЗУВАТИ ШАБЛОНИ ІНШИМ

Відмовитися від категоричних суджень про людей і нав'язування їм готових сценаріїв: «...нам бажано розвивати якусь лояльність. Не судити отак от суворо, тому що так нічого хорошого не буде ні для нас, ні для тих людей, [...] розуміти: ага, от я тут пропоную, а людина не хоче. Може вона захоче пізніше чи ще щось». При цьому розуміти, що вимагати зміни поведінки силою — контрпродуктивно: «...якщо прям казати дитині: ти мене поважай — вона навпаки не буде поважати. Тут потрібно вмикати якусь, може, хитрість, може, якусь мудрість».

ВАРТО ВІДІЙТИ ВІД СТАНДАРТНИХ СЦЕНАРІЇВ ЖИТТЯ

Цей усталений сценарій жіночого життя, від якого треба все ж відмовитися: «...те, що я бачу, просто по жінкам, як то кажуть, вчилася в школі, потім пішла в ВНЗ, потім намагалася швидко і добре вийти заміж, народити дітей і просто зробити кар'єру. От і все. Ну, це те, що я бачу, і я так жила, і більше мені так не хочеться».

Чоловічий наратив: ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ПРЕДСТАВНИКИ НАРАТИВУ ВВАЖАЮТЬ, ЩО ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ МЕНШЕ ПРАВ, НІЖ ЖІНКИ, ХОЧА Й ОБҐРУНТОВУЮТЬ ЦЕ РІЗНИМИ АРГУМЕНТАМИ

ЧОЛОВІКИ – ПРИНИЖЕНІ, ЖІНКИ – ПРИВІЛЕЙОВАНІ

Основну відмінність між чоловіками та жінками цей наратив описує через відмінності у нинішньому соціальному становищі. Частина інформантів пов'язує це з традиційними очікуваннями від чоловіків: «Суспільство до жінок є більш поблажливим. Жінки мають право на прояв слабкості, у чому чоловікам досі відмовляють. Жінки мають більше доступ до психологічної допомоги, це не засуджується суспільством. [...] Чоловік не має права на слабкість». Інша частина інформантів пов'язує приниженість чоловіків із боротьбою жінок та інших категорій людей за свої права: «Ви нас раніше

пригнічували, ви нас раніше колонізували, все, ваша влада скінчилася. Ми хочемо мати більші права, тому що ми жінки... тому що ми чорні жінки, тому що ми жінки-азійки...». У підсумку, на думку таких інформантів, «сьогодні білим гетеросексуальним чоловіком бути небезпечно, тому що на тебе навісять всі гріхи всіх ґвалтівників, усіх аб'юзерів...». **Особливо несправедливим такий підхід називають для українського суспільства:** «Патріархальне суспільство – в Росії. В Україні його, от чесне слово, ніколи не було. З часів цариці Катерини і буквально до розвалу Радянського Союзу ці традиції, ці звичаї, які звикли називати патріархальними, вони все ж

таки втілювалися в нас через Росію. [...] [Але – авт.] якщо говорити про село як колиську нації, то навіть за часів царату... навіть за радянської влади в селі, в українському селі... Все вирішували жінки».

ЧОЛОВІКИ ВІДМІННІ ВІД ЖІНОК

Нинішня культура нав'язує, що немає різниці між чоловіками і жінками, але «чоловіки не можуть бути жінками, а жінки не можуть бути чоловіками, чоловіки і жінки мають різні потреби при рівних можливостях».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

СПОЧАТКУ КУЛЬТУРНИЙ ПОСТУП І ЗАХІДНІ ВПЛИВИ ЗРОБИЛИ ЧОЛОВІКІВ МЕНШ МАСКУЛІННИМИ, А ПОТІМ ПОЧАЛАСЯ ВІЙНА, І ВІД НИХ ПОЧАЛИ ВИМАГАТИ ЗАХИСТУ

КУЛЬТУРНИЙ ВПЛИВ ПРОСУВАВ ЖІНОЧУ ОКРЕМІШНІСТЬ

Ідеться і про давні культурні чинники:

«можна виділити всю цю плеяду від Марка Вовчка, [Ольги] Кобилянської, [Лесі] Українки, ті, котрі штовхали жінок українських до емансипації, котрі розкривали двері, які на той час вже насправді в суспільстві були. [...] Зміни відбуваються тоді, коли вони можливі». І

про поточні західні впливи: «Передусім це проявлялося через кіно, почасти через літературу. [...] Почали доходити до суспільства тенденції, які починали ставити під сумнів уже набуте». **У підсумку** жінки стають більш самостійними: «по

жінках, все більше чайлдфрі, тих, хто обирає самотність. Я сама собі зароблю на квартиру, я сама там вчусь водить машину». **А чоловіки – більш нарцисичними:** «Бути біля когось і демонструвати себе. Чи це павич, чи це півень, і особливо тепер, коли непевний стан з маскулінністю, і треба стороннє схвалення його дій».

ВІЙНА ДОДАТКОВО ТИСНЕ НА ЧОЛОВІКІВ

В умовах занепаду маскулінності війна повернула чоловікові первісні функції: «очікування від чоловіка функції як охоронця, оборонця, захисника, тобто чоловіки мають воювати», але чоловіки

вже не завжди готові проявляти маскулінність, і це стає проблемою: «Цей дискурс "військові-ухилянти": слабкість, страх чоловіка засуджується. От, і тиск суспільний на чоловіків збільшився. Помітно збільшився. На жінок - ні».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ЧОЛОВІКИ ПОТЕРПАЮТЬ, БО ЇХНІ ПОТРЕБИ ІГНОРУЮТЬСЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ, А ВІЙНА І «ЧОЛОВІЧИЙ» ОБОВ'ЯЗОК ЗАХИСТУ БАТЬКІВЩИНИ ДОДАТКОВО ПОГЛИБЛЮЮТЬ ЦЮ ПРОБЛЕМУ, РУЙНУЮЧИ ЖИТТЯ ЯК ЧОЛОВІКАМ, ТАК І ЖІНКАМ

ГРАНТОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ НЕ ХОЧУТЬ ЧУТИ ЧОЛОВІКІВ

Їм вигідно доводити, що існують проблеми саме у жінок, тож чоловіки лишаються зі своїми проблемами на самоті: «У нас нема розуміння чоловічої психології. [...] Грантова сфера сформована так, що вона зацікавлена в підсвічуванні жіночих проблем і не зацікавлена в порозумінні. Їй потрібен конфлікт».

ЧОЛОВІКИ, ЩО НЕ СЛУЖАТЬ, ЗНЕВАЖЕНІ

Цивільні чоловіки стикаються з дискримінацією: «якщо ти без форми, якщо ти цивільний, ти вже апріорі не справжній чоловік». Особливо дошкульна вона від жінок, які служать, і зневажають цивільних: «Незалежно від того, де жінка перебуває в Збройних

силах, чи вона в канцелярії десь, чи вона літає на дронах – [...] чоловік цивільний все одно програє в цій ситуації». Але й тут вбачаються подвійні стандарти: «в інтернеті ми сміливі і непримиренні, а в житті у нас у всіх є свої знайомі ухилянти, яких ми терпимо».

ЧЕРЕЗ ВІЙНУ ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ ПРОБЛЕМИ В РОДИНАХ

Зокрема, у стосунках із жінками: «у мене друг вивіз родину за кордон, і коли він сам зміг виїхати за кордон, вони довго не могли порозумітися, тому що, ну, люди відвикли одне від одного. Їм довелося будувати стосунки знову. [...] Це і втрата зв'язку з тими чоловіками, які воюють і рідко бачать родини». А також із дітьми: «проблема дітей для чоловіків, які залишилися в Україні, не

можуть виїхати, а родини за кордоном. Діти відвикають від батьків, [...] це величезний виклик і драма для певного кола чоловіків, котрі люблять своїх дітей».

АЛЕ І ЖІНКИ ЧЕРЕЗ ТАКЕ СТАВЛЕННЯ ДО ВІЙНИ ТЕЖ ПОТЕРПАЮТЬ

Покладання обов'язку захисту Батьківщини лише на чоловіка відбивається і на жінках, на яких покладають обов'язок вірності: «Жінка втратила чоловіка на війні, поховала його, у неї лишилися діти. Через деякий час вона знайшла собі іншого чоловіка і нарвалася на обурливі дописи. А як же ти могла?». Але навіть за живого чоловіка «жінки [...] змушені розділяти з чоловіками важкість війни, виконувати подвійну, а то й потрійну роботу».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

ВІЙНА РОБИТЬ ЗНОВУ АКТУАЛЬНИМ ТЕ СТАВЛЕННЯ ДО СВІТУ, ЯКЕ ТРАДИЦІЙНО ВВАЖАЛИ «ЧОЛОВІЧИМ», АЛЕ ВОНА Ж І ДЕМОТИВУЄ ЧАСТИНУ ЧОЛОВІКІВ

ВІЙНА ПОВЕРНЕ ЧОЛОВІКАМ І ВСІЙ УКРАЇНІ МАСКУЛІННІСТЬ

Війна змушує чоловіків знову почуватися маскулінними: *«Війна це радикалізувала, викришталізувала, і ця вимога буде зберігатися. У нас великий суспільний запит на чоловіка-захисника. Це не зміниться», І загалом Україна ставатиме маскуліннішою: «Україна маскулінізується. Хоче вона, чи ні, [...] як Оксана Забужко в одному інтерв'ю сказала: 21-ше століття буде жіночим. Не фемінізується, а маскулінізується».*

АЛЕ НЕ ВСІМ: ДЕКОГО ВОНА ВСТИГНЕ ТРАВМУВАТИ

Частина чоловіків після воєнного досвіду не прагнучиме до активної суспільної ролі: *«Дедалі більше буде відчуватися втома чоловіків. Від усього, що відбувається. Чоловіки будуть відходити поступово від активного життя. Не всі, але я відчуваю таку тенденцію».*

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ПОТРІБНО СПРИЯТИ ПОРОЗУМІННЮ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ, ВРАХОВУЮЧИ ВІДМІННОСТІ ЧОЛОВІЧИХ І ЖІНОЧИХ ПОТРЕБ

СПРИЯТИ ПОРОЗУМІННЮ МІЖ ЧОЛОВІКАМИ І ЖІНКАМИ

Відповідальність покладають, зокрема, на жінок: «Нездійсненні очікування, щоб жінки були більш терплячими, більш толерантними і розуміли кожного». Це може проявитися у підтримці після воєнних травм: «теоретично можуть з'явитися якісь нові спільноти, які будуть опікуватися, наприклад, чоловічим здоров'ям, психологічним, або будемо мати величезну проблему у чоловіків, той же посттравматичний розлад. Можливо, це якимось підстібне дискурс з тою частиною жінок, котрі готові спілкуватися. Такі жінки є, вони не організовані, але ті, хто не вважають чоловіка злом».

ВИХОВУВАТИ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ВІДПОВІДНО ДО ГЕНДЕРНИХ РОЛЕЙ

Потрібно визначити набори цінностей, які притаманні жінкам і чоловікам в українській культурі: «Тому я прихильник, абсолютний прихильник сегментації. Чоловіча література – жіноча література. Чоловіче кіно – жіноче кіно. Для хлопчиків – для дівчаток».

Жіночий наратив: ВІДСТОЮВАННЯ ВИБОРУ

ІДЕНТИЧНІСТЬ

ЖІНКА, ОСОБЛИВО УКРАЇНЬКА, МАЄ ТІ САМІ МОЖЛИВОСТІ, ЩО І ЧОЛОВІК, ХОЧА І ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД НЬОГО ЧЕРЕЗ ФІЗІОЛОГІЮ ТА РИСИ ХАРАКТЕРУ. ОДНАК ДЛЯ БАГАТЬОХ РОДИНА І ДІТИ ЗАЛИШАЮТЬСЯ ВАЖЛИВИМИ

ЖІНКИ ВІДМІННІ ВІД ЧОЛОВІКІВ

Існують риси, які притаманні саме жінкам: «Багатофункціональність. Коли жінка робить не одну справу, а паралельно декілька. Емпатичність: дівчата більше хвилюються, більш емоційні, більш переживають».

ВОДНОЧАС, ЖІНКА МОЖЕ ВСЕ ТЕ САМЕ, ЩО І ЧОЛОВІК, НАВІТЬ БІЛЬШЕ

Жінки нічим не гірші за чоловіків, і можуть робити все те саме, і в нинішньому світі це природно: «жінки набагато стали активніші в громадському секторі, [...] це дуже добре. В сучасному світі бачу, що чоловіки не проти, щоб їх урівнювали з жінками в суспільстві». З іншого боку, лише вони можуть народжувати, і це їхня важлива роль: «Я не рахую упередженням те, що ми різні.

Ну, типу, чоловік не може народити дитину. Не може. Він фізіологічно на це не здатен. Але жінка здатна, наприклад, піти у військо».

ТОМУ ВАЖЛИВО, ЩО ЖІНКИ ЧАСТО ПРАГНУТЬ ВИХОВУВАТИ ДІТЕЙ

У багатьох жінок є природний потяг до родинних справ, і це прикро, що замість того жінки мають воювати: «У жінки краще вдається, і це необхідно просто в тому часі, в якому ми зараз перебуваємо, займатися вихованням дітей. Якби в мене була можливість обирати, я б, можливо, обрала б шлях далі волонтерити, допомагати війську, але при цьому я б повністю присвятила себе дітям». Особливо в умовах війни це стає жіночою відповідальністю: «людина, яка думає тільки про себе, про свій комфорт і

про там, скажімо, про свою кар'єру, я не можу назвати таку жінку людиною, яка думає про майбутнє цієї країни, в якій зараз, війна і демографічна криза».

А УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ І ПОГОТІВ МОЖУТЬ ТЕ САМЕ, ЩО Й ЧОЛОВІКИ

Історично так склалося, що українські жінки вміють брати на себе відповідальність на рівні з чоловіками: «відчуття відповідальності за все: за свою сім'ю, за свою державу. Коли (українській) жінці щось потрібно, то вона знайде будь-які шляхи це досягти. мені зараз на пам'ять приходить фільм Ілєнка "Толока". От вона про українську жінку, коли все руйнується, а вона все відбудовує».

ЗМІНИ В СУСПІЛЬСТВІ І ФАКТОРИ ЗМІН

ІСТОРІЯ І УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ДОПОМОГЛИ ВИБОРОТИ БІЛЬШЕ ПРАВ І ДЛЯ ЖІНОК, І ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ, АЛЕ В ЦЬОМУ ПИТАННІ ВАЖЛИВО НЕ ПЕРЕГНУТИ ПАЛИЦЮ І НЕ РОЗДУВАТИ ПРОБЛЕМ ТАМ, ДЕ ЇХ НЕМА, ЯК ЦЕ ПРОСУВАЄ ЗАХІДНИЙ СВІТ

УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ДОПОМОГЛА ЖІНКАМ ОТРИМАТИ РОЗУМІННЯ І ПІДТРИМКУ

Твори Лесі Українки, Марка Вовчка, і навіть «Катерина» Тараса Шевченка навчили більше розуміти жінок: «якби ця Катерина жила в 2026-му році, то для неї було б багато можливостей. І соціальна допомога, і садочки, [...] і суспільство б її не засуджувало».

ВІЙНА ДОДАТКОВО РОЗШИРИЛА ПРАВА І ЖІНОК, І ЧОЛОВІКІВ

Повномасштабна війна зробила важчим і складнішим до обговорення сімейне життя жінок, але спростила їхнє професійне життя: «я навчалася в школі, в нас була автосправа, і здати на права дозволили тільки чоловікам. І сказали дівчатам: "Нащо вам права на вантажне авто?" А сьогодні велика потреба в

жінках-водійках на вантажний автомобіль. Держава навіть створює проєкти з навчання далекобійниць». При цьому чоловіки теж отримали більше розуміння трудової поведінки: «жінки можуть себе знайти в тих галузях, в яких себе раніше тільки чоловіки бачили. [...] Так само жінки теж конкурують з чоловіками [...], бо зараз чоловіки почали виходити в декрет і справлятися із цим. Тобто, якась свого роду конкуренція, тому що ми всі зрозуміли, що за критичних обставин ми всі можемо одне одного замінити».

АЛЕ ТИСК ЗАХІДНОГО СВІТУ ДИКТУЄ ДОДАТКОВУ ЗМІНУ ЦІННОСТЕЙ

Західний світ не задовольняється тим, що чоловіки і жінки вже мають рівні права, і додатково вимагає від жінки обов'язкової самореалізації, кар'єри,

егоїзму тощо, надміру підкреслюючи питання нерівності: «в усьому є свої межі, і можливо на це аж занадто акцентують увагу, на мою думку. Навіть там, де такої проблеми немає, її штучно створюють».

СОЦМЕРЕЖІ АКЦЕНТУЮТЬ НА МАТЕРІАЛЬНОМУ УСПІХОВІ, АЛЕ ВІЙНА ЦЕ НІВЕЛЮЄ

Соцмережі привчають до думки і чоловіків, і жінок, що успіх – у матеріальному багатстві. Однак війна це нівелює: «стало зрозуміло, що матеріальне може змінитись в один момент. Прилетить ракета, і ти все втрадиш. Тому люди почали більше цінувати людське. І зараз уже відходить оця бутафорія успішного життя в соцмережах».

КОНФЛІКТИ, ПРОБЛЕМИ

ЖІНКИ І ДОСІ ЧАСТКОВО ПОТЕРПАЮТЬ ВІД СТЕРЕОТИПНОГО СТАВЛЕННЯ В РОДИНІ І НА РОБОТІ, ЯКЕ ЩЕ НЕ ДО КІНЦЯ ПОДОЛАНЕ, АЛЕ ВІЙНА СТВОРЮЄ ДОДАТКОВІ ПОТУЖНІ КОНФЛІКТИ, ЯКІ ШКОДЯТЬ І ЖІНКАМ, І ЧОЛОВІКАМ

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДІТЕЙ ДОСІ НЕДОСТАТНЬО ПРОГОВОРЕНЕ

Попри те, що загалом розподіл обов'язків між чоловіками і жінками вже справедливий, стереотипи досі часом викликають тертя: «Ми з моїм чоловіком теж інколи сперечаємось хто дітей буде з садочка забирати. В нього є уявлення, що це мій обов'язок. Типу, мені нормально піти раніше з роботи, бо він на роботі».

І НА РОБОТІ ДОСІ ТРАПЛЯЮТЬСЯ КОНФЛІКТИ

Так само і на роботі часом проявляються старі стереотипи: «коли є чоловічий колектив, то жінці дуже важко себе поставити на рівні професійному з чоловіками. [...] Їй треба прям довести, що вона професіонал. Тоді її будуть поважати». Часто це пов'язано з її зовнішнім виглядом та об'єктивацією: «у

нас досі існує цей стереотип, якщо ти вродлива і приваблива, то ти не факт, що спеціаліст». Також жінок часто засуджують за вибір служби в ЗСУ, хоча: «я знаю багато жінок, які служать у війську, які класні спеціалісти, і у всіх у них є дуже об'єктивні причини, чому вони зрозуміли, що в армії вони будуть ефективніше».

ВІЙНА СПРИЧИНЯЄ КОНФЛІКТИ В РОДИНАХ

Так, жінки військових стикаються з завищеними очікуваннями суспільства: «Коли повертається чоловік після служби в ЗСУ, то від жінки всі чекають [...], що вона має піклуватися. І дуже часто в сім'ях таких є домашнє насильство, але їй суспільство каже: "Ну, ти ж знаєш, в нього ж ПТСР"».

ЧОЛОВІКИ, ЩО НЕ СЛУЖАТЬ, ЗНЕВАЖЕНІ

Цивільні чоловіки стикаються з дискримінацією: «я дуже часто зустрічаю коментарі, коли чоловік коментує якусь ситуацію, а йому відразу прилітає комент – А чому не на фронті? [...] Тобто таке відчуття, що чоловік не має права вирішувати суспільно важливі питання, якщо він не служить». Часом це таки спонукає чоловіка до служби: «знаю випадки, коли вся родина намагалася чоловіка залишити вдома: "нікуди не ходи, ми якось протягнемо, я буду ходити на роботу". І йому так набридло ховатися, що він пішов у рекрутинг, знайшов професію і служить в ЗСУ».

СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО

ЖИТТЯ ПРИРОДНИМ ЧИНОМ, ПІСЛЯ ВИЧЕРПАННЯ УСІХ КОНФЛІКТІВ, ПОВЕРНЕ ЛЮДЯМ РОЗУМІННЯ, ЩО ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ - РІЗНІ

ПОВЕРНЕТЬСЯ РОЗУМІННЯ, ЩО ЧОЛОВІКИ І ЖІНКИ РІЗНІ

На думку інформанток, суспільний запит на однакові вимоги до чоловіків і жінок походить від конфліктів, і коли конфлікти буде вичерпано, то всі повернуться до розуміння, що жінкам і чоловікам потрібні різні речі, бо вони об'єктивно неоднакові: *«ми дійдемо до того, що знову повернуться ось це розмежування, що знову ж повернеться в ці різні ролі. Тому що, можливо, світ, там суспільство зрозуміє, що немає нічого поганого виконувати кожному свою роль. Що ми різні, але при цьому в кризових ситуаціях ми можемо допомогти одне одному».*

НОРМАТИВНИЙ УСТРІЙ

ЖІНКАМ І ЧОЛОВІКАМ ВАРТО БІЛЬШЕ СЛУХАТИ ОДНЕ ОДНОГО, А ДЕРЖАВІ – ВИКОРІНЮВАТИ РЕШТКИ СТЕРЕОТИПІВ

ЖІНКАМ І ЧОЛОВІКАМ ВАРТО БІЛЬШЕ ПІДТРИМУВАТИ ОДНЕ ОДНОГО В ЧАС ВІЙНИ

Жінкам варто переймати частину чоловічих обов'язків, які чоловік не може виконувати, поки служить. Але й чоловікам варто краще намагатися зрозуміти жінок, які без них, у тилу, потерпають від багатьох проблем: «Ніхто не хвилюється, що вона була весь цей час без чоловіка, і як їй адаптуватися до НЬОГО».

ДЕРЖАВІ ВАРТО ДОВОДИТИ ДО КІНЦЯ БОРотьБУ ЗІ СТЕРЕОТИПАМИ

Мають бути економічні і правові стимули для того, щоб у разі потреби кожен міг вільно виконувати будь-які обов'язки: «Чоловік, який бере на себе відповідальність доглядати дитину, має бути впевненим, що після повернення на роботу він повернеться на ту ж саму позицію, економічну і, ну, взагалі базову».

ЧАСТИНА ДРУГА:
КІЛЬКІСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ
КОНТЕНТУ СОЦМЕРЕЖ

МЕТОДИКА КІЛЬКІСНОЇ ЧАСТИНИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для кількісного етапу було відібрано шість онлайн-дискусій, про які згадували респонденти якісного етапу.

Вибірка. Для кількісного аналізу було сформовано вибірку кейсів публічних онлайн-дискусій, у яких гендерні ролі, норми, права, обов'язки або уявлення про належну поведінку жінок і чоловіків ставали предметом виразного суспільного конфлікту. Кейси розглядалися з погляду їхньої наративної рамки, типу ініціатора дискусії, характеру конфлікту та релевантності до тем. У підсумку це були такі теми:

- Проєкт Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ), період 01.02 – 30.06.2026 – 451 повідомлення.
- Дискусії щодо бездітності за вибором (чайлдфрі), період 18 – 23.05.2025 – 70 повідомлень.
- Діяльність ГО «Батько має право», період 22.07.202 – 31.06.2026 – 411 повідомлень.
- Військова служба / мобілізація жінок, період 21.10.2024 – 15.06.2025 – 285 повідомлень.
- Скандальна реклама Укрпошти, період 05 – 15.02.2026 – 297 повідомлень.
- Заручини Меловіна із чоловіком, період 23.11 – 01.12.2025 – 203 повідомлення.

Сукупно було проаналізовано 1717 повідомлень.

Відбір матеріалів. Матеріали за кожною темою формувалися з масиву дописів і коментарів, знайдених за допомогою однієї з комерційних моніторингових систем. З випадково відібраних 1500 дописів і коментарів за кожною темою формувався масив релевантних повідомлень.

Одиницею аналізу було окреме повідомлення або коментар, у якому висловлювалася позиція щодо жінок і чоловіків. Аналізований масив не розглядався як репрезентативний для населення України; його завданням було виявити структуру, повторюваність і конфліктність публічних онлайн-реакцій.

Інструментарій. Для кожного повідомлення фіксувалися: позиція щодо центрального предмета дискусії; наявність або відсутність мови ворожнечі; характеристики, приписувані жінкам і чоловікам; нормативні уявлення про те, якими мають бути або що мають робити жінка і чоловік; а також бажані суспільні зміни, які артикулювалися в повідомленні. Стаття визначалася як вказана у профілі автора.

Аналітична обробка даних. Для закодованих категорій розраховувалися частки їх значень, а також проводилися порівняння між кейсами, між жіночими й чоловічими голосами та між різними позиціями в межах однієї дискусії.

**ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ
ЩОДО ГЕНДЕРНИХ ОНЛАЙН-
ДИСКУСІЙ**

УВАГА ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК ДО КЕЙСІВ

Чоловіки більше обговорюють теми, де зачіпають питання служби в армії. Наприклад, коли коментують заяву Марії Берлінської щодо жіночої мобілізації, водночас порушують і питання мобілізації загалом. Також часто звертаються до цієї теми, коли йдеться про відстоювання чоловіками своїх прав, зокрема щодо опіки над дітьми.

Що ж до дискусій, які викликані більш ціннісними питаннями – рекламою «Укрпошти», яку звинувачують у сексуалізації неповнолітніх, проєкту ЦКУ, де передбачався шлюб із 14 років, права Меловіна одружуватись зі своїм хлопцем чи права чайлдфрі – то тут переважно задіяні в дискусіях жінки.

Теми можливої мобілізації жінок і змін у ЦКУ ініціювали відомі українські політичні фігури: Марія Берлінська і Руслан Стефанчук, тож обидві ці постаті не лише дуже активно отримують хейт на свою адресу за гендерні питання, але й залучають людей до загальної критики влади, а критика влади в Україні дуже часто буває емоційною, безпідставною, і широко використовує мову ненависті, що ми і бачимо в цих темах, де частка таких висловлювань помітно вища, ніж у решті тем.

Щодо обговорень ГО «Батько має право» та заручин Меловіна зі своїм хлопцем, то вони супроводжуються емоційними звинуваченнями в «ЛГБТ-пропаганді» та твердженням «бандити, які крадуть дітей», що теж викликає емоції, часом прокльони і ненормативну лексику.

Обговорення реклами Укрпошти і чайлдфрі в соцмережах відбуваються спокійно, толерантно одне до одного, хіба що присутня зла іронія щодо опонентів.

СТАВЛЕННЯ ДО ПРЕДМЕТІВ ДИСКУСІЇ

Оскільки в темах жіночої мобілізації та нового ЦКУ присутня значна частка критики влади заодно з обговоренням гендерних питань, то частка негативу тут помітно більша, ніж у решті тем, також частка критика влади присутня і в обговорення реклами «Укрпошти» – саме владу деякі люди звинувачують у тому, що вона поширює педофілію і співпрацює «з брендом трусів». В інших темах немає такої кількості критики влади, адже вони стосуються здебільшого суспільних норм, тож у них звинувачення не такі яскраві, і більш помітна альтернативна думка. Так, у темі Меловіна частина людей підтримує його право одружитись із ким він хоче, у позиції чайлдфрі також є прихильники, що це вибір жінки. У темі ГО «Батько має право» помітна кількість коментаторів підтримує вимогу жорстко позбавляти жінку права виховувати дитину на вимогу її чоловіка, є і протилежна позиція – твердження, що чоловіки використовують дітей для торгівлі ними чи ухиляння і загалом ніколи не дбають про них; але тут також є велика частка коментарів, які не мають дуже категоричної позиції, а лише, наприклад, згадують відомі їм дотичні приклади або намагаються змістити дискусію на інші теми

СТАВЛЕННЯ ЗАЛЕЖНО ВІД СТАТІ

Більшість жінок і чоловіків однаково негативно поставилися до ідеї мобілізації жінок, і серед них переважали ті, хто дуже емоційно висловлювався стосовно цього питання – в першу чергу щодо влади. Подібна тенденція простежується у ставленні до нового ЦКУ, але менш виразно: серед чоловіків все ж більш помітне схвалення нових норм.

А в решті тем оцінки різняться. Так, чоловіки дуже спокійно поставилися до реклами Укрпошти і насміхаються з жінок, які побачили там педофілію, підкреслюючи, що чоловіку завжди подобається юна дівчина, і нічого в цьому неприродного нема.

Також вони підтримують жорстке позбавлення жінки права виховувати свою дитину, якщо цього захоче чоловік, а жінки виступають категорично проти. Респондентки ж спокійніше ставляться до права Меловіна одружуватись із чоловіком і до права жінки не мати дітей, а в респондентів-чоловіків ці теми викликають агресію і обурення, в першу чергу через те, що «нація вимирає», тож треба вимагати від жінок народжувати, а від чоловіків – одружуватись із тими, хто може народити

Серед жінок

Серед чоловіків

УЧАСТЬ В ОНЛАЙН-ДИСКУСІЯХ
НОСІЇВ РІЗНИХ ГЕНДЕРНИХ
НАРАТИВІВ

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ

- В онлайн-дискусіях найчастіше носії Феміністичного і Про-феміністичного наративів протистоять носіям чоловічого та жіночого Традиційних наративів або наративу «Захист чоловіків».
- Представники інших наративів здебільшого не підкріплюють свої думки аргументами в суперечках, але, ймовірно, не тому, що носіїв цих наративів відносно мало, а через меншу потребу доводити свою правоту. Так, скажімо, представниці жіночого наративу «Підкреслення різниці» у дискусії про позицію ГО «Батько має право» обговорюють не стільки діяльність цієї ГО або право батьків на спілкування з дітьми, скільки свої враження про українських чоловіків. Так само і носійки жіночого наративу «Перемога рівності» або чоловічого наративу «Підкреслення різниці» у дискусії про чайлдфрі більше міркують про власний досвід і очікування від протилежної статі, а не відстоюють цінності.
- У деяких дискусіях (мобілізація жінок, реклама «Укрпошти») носії Феміністичного та Традиційного наративів приходять до однакових висновків (жінок мобілізувати не можна, реклама шкідлива), але з різних причин. А протистоять їм у цьому представники наративу «Захист чоловіків» (які невдоволені нерівністю у питанні військової служби) та жіночого наративу «Підкреслення різниці» (які згадують, що теж так хотіли виглядати в юному віці).

КЕЙС, ДЕ ЗІТКНУЛИСЯ ПЕРШ ЗА ВСЕ ДВА «КЛАСИЧНІ» ОПОНЕНТИ: НОСІЇ ТРАДИЦІЙНОГО І ФЕМІНІСТИЧНОГО НАРАТИВІВ

У риториці чоловіків, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Традиційний наратив (значна частина).

З одного боку, вони підтримують «жорсткі анти-ЛГБТ закони» і закликають захищати «людей, а не ЛГБТ». З іншого, засуджують норму про шлюб у 14 років, захищаючи дітей.

«Захист чоловіків» (значна частина).

Вони, навпаки, підтримують норму про ранні шлюби. Окрім того, у дописах про аліменти називають жінок «меркантильними» та «маніпуляторками».

Для обох наративів характерні також тези про шкідливий вплив ГО: «грантожерів» та «соросят». Мітингувальників вони вважають «відірваними від життя», такими, що «ненавидять чоловіків», і радять краще протестувати проти ТЦК.

Про-феміністичний і «Перемога рівності» (меншість)

Підтримують цивільні партнерства, критикують «традиційну родину», де батько тиранізує сім'ю, і хочуть карати чоловіків за статевий акт із неповнолітньою навіть після шлюбу.

У риториці жінок, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Феміністичний (більшість)

Запропоновану в проєкті нового ЦКУ норму про можливість укладення шлюбу з 14 років вони сприймають як легалізацію насилля й безправ'я жінок, тож вимагають «карати педофілів», а від жінок чекають «стати стервою» в «патріархальному світі».

Традиційний (меншість)

Вони вимагають протидіяти ЛГБТ і феміністкам, молитися проти цивільних партнерств, кажуть, що «жінка – корона над головою чоловіка».

ОСНОВУ ТАКОЖ СКЛАДАЮТЬ ТРАДИЦІОНАЛІСТ(К)И І ФЕМІНІСТ(К)И, ОДНАК ВІДЧУТНИЙ ВПЛИВ БІЛЬШ РАДИКАЛЬНОГО НАРАТИВУ «ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ» ТА, З ІНШОГО БОКУ, МЕНШ КАТЕГОРИЧНИХ ЖІНОЧИХ НАРАТИВІВ

У риториці чоловіків, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Традиційний наратив (значна частина)

Прихильники демографічної логіки. «Ідеологія чайлдфрі» призведе до «виродження європейців». Теза про суспільний договір: чоловіки воюють, жінки народжують. Народження дітей названо «базовою» функцією жінки, яка дає право на забезпечення.

«Захист чоловіків» (значна частина)

Риторика про те, що «рівноправна» жінка не повинна «прикриватися» домашніми обов'язками, а чайлдфрі описують як західний продукт («Секс і місто») і пропонують забороняти «феміністичний» контент.

«Підкреслення різниці» (меншість)

Чоловіки пишуть, що критично оцінюють свою спроможність утримувати сім'ю й тому обирають бездітність.

У риториці жінок, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Феміністичний та частково «Відстоювання вибору» (більшість)
«Відмова від міфу щасливого материнства» пояснюється тим, що жінка часто залишається наодинці з дитиною без підтримки держави. Однак помітна й риторика «треба визнавати будь-який вибір», просування «збалансованої жінки», що не хизується «успішним успіхом».

Традиційний (менша частка)

Міркування про те, що бездітна «віддає борг Батьківщині» на фронті і що вірна жінка не виїздить за кордон.

«Перемога рівності» (менша частка)

Тези про те, що чоловік має бути «чесним» і відверто говорити про плани на дітей, без перекладання побуту на жінку.

ТУТ ОСНОВНИМ ОПОНЕНТОМ ФЕМІНІСТИЧНОГО НАРАТИВУ ВИСТУПАЮТЬ АГРЕСИВНІ ПРИХИЛЬНИКИ НАРАТИВУ «ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ». НА ЦЬОМУ ТЛІ ОЗНАКИ НАРАТИВУ «ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ» БІЛЬШЕ ПОМІТНІ НЕ У СУДЖЕННЯХ ПРО ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЇ, А В ЗАГАЛЬНИХ ЖИТТЄВИХ МІРКУВАННЯХ

У риториці чоловіків, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

«Захист чоловіків» (основний)

Вимога до держави ставати на бік батька, нарікання, що «дітей завжди віддають матерям», що існує корупція «на користь жінок», критика влади, що не захищає чоловіків. Жінок називають «бабами» й «феміністками», маніпуляторками, жадібними.

Традиційний (супутній, у радикальній формі)

Чоловік має «показувати жінкам їхнє місце», «володарювати», бути вільним покинути родину. Заклики «повернути патріархат».

Про-феміністичний або «Перемога рівності» (меншість)

Думки про те, що «не всі чоловіки такі».

У риториці жінок, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Феміністичний (більшість, теж часто у радикальній формі).

Заклики «бандитизм має бути покараним», подання чоловіків як аб'юзерів, маніпуляторів. Заклики до того, що жінка має бути сильною, не мовчати про насилля й «не вірити чоловікам».

«Підкреслення різниці» (менша частка)

Нарікання, що «українські чоловіки зламани совковим вихованням», тому жінки шукають чоловіків у Європі. Наголос, що чоловіки крадуть дітей, бо бояться мобілізації.

Традиційний (мінімум уваги)

Заклики «поважати і чоловічі права».

ТУТ СИТУАЦІЯ, В ЯКІЙ ТРАДИЦІЙНИЙ ЧОЛОВІЧИЙ НАРАТИВ КАТЕГОРИЧНО ОПОНУЄ НАРАТИВУ «ЗАХИСТУ ЧОЛОВІКІВ», А НАТОМІСТЬ ТРАДИЦІЙНИЙ ЖІНОЧИЙ ПРИХОДИТЬ ДО ТОГО Ж ВИСНОВКУ, ЩО І ФЕМІНІСТИЧНИЙ

У риториці чоловіків, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Традиційний наратив (значна частина)

Закиди, що жінка «призначена не для того», чоловіки мають її берегти й не допустити мобілізації. Це модель «воїн – берегіння».

«Захист чоловіків» (значна частина)

Заклики «мобілізувати жінок, бо закриті кордони й страх ТЦК не мають відчувати лише чоловіки», а також «добиватися рівноправності, бо жінки в привілейованих умовах».

«Перемога рівності» (меншість)

Вважають мобілізацію ознакою рівності, нагадують, що жінки «мудріші» й «раніше дорослішають».

Про-феміністичний (меншість).

Наголос на тому, що жінки вже служать у війську і виявляють там себе як героїни.

У риториці жінок, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Феміністичний та «Перемога рівності» (більшість)

Наголос на тому, що жінки і без того перевантажені всіма справами, тож на них не слід вішати ще й обов'язок захисту Батьківщини.

Традиційний (значна частка)

Меседж про те, що жінок «потрібно захищати», бо вони слабкі, а якби чоловіки, мовляв, були чоловіками, то жінкам би не довелося йти на фронт.

«Перемога рівності» та частково «Відстоювання вибору» (меншість)

Акцент не на мобілізації, а не правах жінок у війську: нагадування, що жінка в армії має сприйматися як воїн «без підкреслення статі», нарікання, що шлях до служби «надміру ускладнений стереотипами», приклад Ізраїлю.

ТУТ ТАКОЖ, ЯК НЕ ДИВНО, НОСІЙКИ ТРАДИЦІЙНОГО ЖІНОЧОГО ТА ФЕМІНІСТИЧНОГО НАРАТИВІВ ОДНАКОВО ЗАСУДЖУЮТЬ РЕКЛАМУ, ОПОНУЮЧИ НАРАТИВУ «ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ» ТА НЕВЕЛИКІЙ КІЛЬКОСТІ НОСІЙОК ЖІНОЧОГО НАРАТИВУ «ПІДКРЕСЛЕННЯ РІЗНИЦІ»

У риториці чоловіків, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

«Захист чоловіків» і частково Традиційний наратив (більша частина)

Прихильники реклами, які пишуть, що жінка має бути «юною, наївною, сексуальною», що не слід «робити чоловіків винними» і що дівчатам «не дають бути сексуальними». Це перекликається з тезами про «вульгарність» жінок і про те, що чоловіків «автоматично записують у гвалтівники».

Про-феміністичний / «Перемога рівності» (менша частина)

Критики реклами, які наголошують, що зрілий чоловік не сексуалізує дітей, має визнавати помилки, відстоюють рівність прав та сексуальну освіту для дітей. Вони лають «педофілів» навіть більше, ніж жінки.

У риториці жінок, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Феміністичний та «Перемога рівності» (більшість)

Емоційна критика твердження, що «чоловіки так хочуть бачити жінку», рекомендації не замовчувати проблему, покарати причетних, а також заклик «засуджувати не жінок, а систему».

Традиційний (значна частка)

Заклики до молодих дівчат «поводитися відповідно до віку», бути скромнішими, а для їхніх матерів – пильно стежити за дочками.

«Підкреслення різниці» (меншість)

Заклики «не шукати сексуалізацію, де її немає», нагадування, що багато хто з їхніх знайомих або з учасників дискусій мав саме такий вигляд у школі.

СУПЕРЕЧКА ВІДБУВАЄТЬСЯ ПЕРЕВАЖНО МІЖ ПРЕДСТАВНИКАМИ ОБОХ ВЕРСІЙ ТРАДИЦІЙНОГО НАРАТИВУ І НОСІЯМИ МОДЕРНИХ ЦІННОСТЕЙ, ЯКИХ МИ ВІДНЕСЛИ ДО ПЕВНИХ НАРАТИВІВ ЛИШЕ УМОВНО, ОСКІЛЬКИ У ТЕМІ НЕМАЄ ЧІТКИХ МАРКЕРІВ СТАВЛЕННЯ САМЕ ДО ВЗАЄМИН МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ, НА ЯКИХ ҐРУНТУВАЛОСЯ БАГАТО РОЗРІЗНЕНЬ

У риториці чоловіків, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Традиційний наратив (більшість)

Засудження одностатевих стосунків та заклики укладати традиційні шлюби для порятунку демографії, особливі нарікання на ганьблення форми ЗСУ та Майдану Незалежності.

Про-феміністичний наратив / наратив «Перемога рівності» (меншість)

Гомофобів називають «дикунами» й «австралопітеками», порівнюють зі «скрепними» рашистами, вважають, що з таким суспільством Україну нескоро візьмуть до ЄС.

У риториці жінок, що брали участь у дискусії, помітні ознаки таких гендерних наративів

Традиційний наратив (більшість)

Так само, як і в чоловіків, в жіночих коментарях трапляються нарікання на ганьблення форми українського військового й обговорення фізіологічних подробиць.

Феміністичний наратив / наратив «Перемога рівності» (меншість)

Заклики відкинути забобони, побажання щастя зарученим.

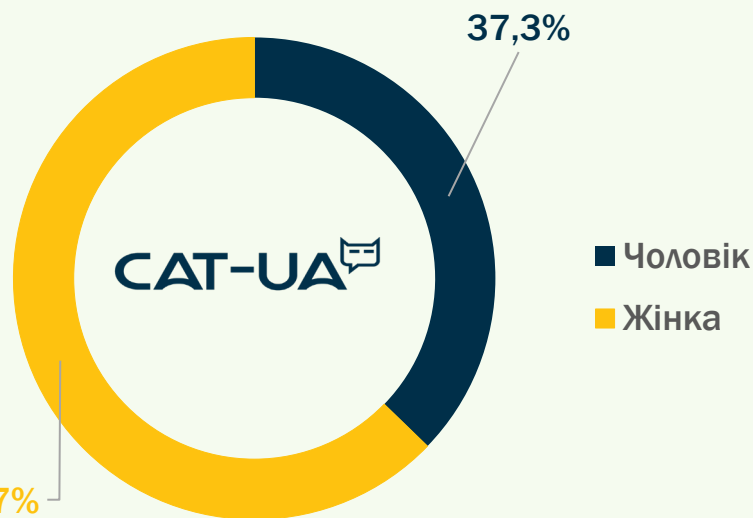
ДИСКУСІЙНИЙ КЕЙС 1: ПРОЄКТ ЦКУ

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

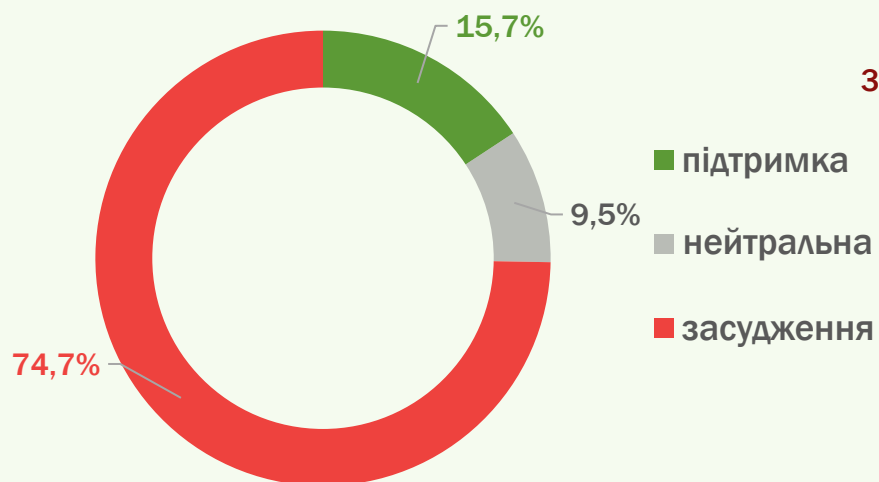
У кінці січня 2026 року голова Верховної Ради Руслан Стефанчук зареєстрував проєкт нового ЦКУ, автором якого він і був. Оновлені норми документа (зокрема щодо можливості укласти шлюб із 14 років) викликали жваве обговорення серед користувачів соцмереж. Противники проєкту нового ЦКУ засудили чиновників за буцімто легалізацію педофілії, закликали дослухатися до суспільного незадоволення та допрацювати документ спільно із профільними експертами. Менш численна група прихильників стверджувала, що дозвіл брати шлюб із 14 років позитивно вплине на демографію: зменшиться кількість абортів, діти ростимуть у повноцінних сім'ях. Зрештою, депутати підтримали в першому читанні проєкт ЦКУ 28 квітня 2026 року: із нього вилучили скандальну норму про зниження шлюбного віку

(Частка від загального масиву коментарів у темі N=451)

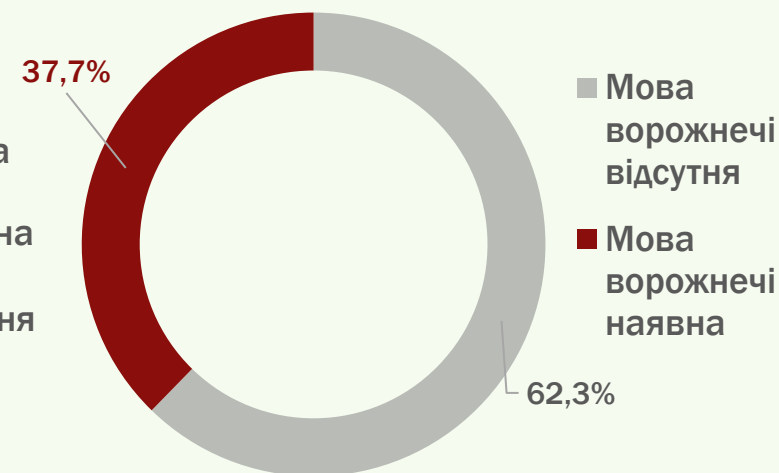
Розподіл уваги за статтю коментатора

Позиція щодо проєкту ЦКУ

Використання мови ворожнечі

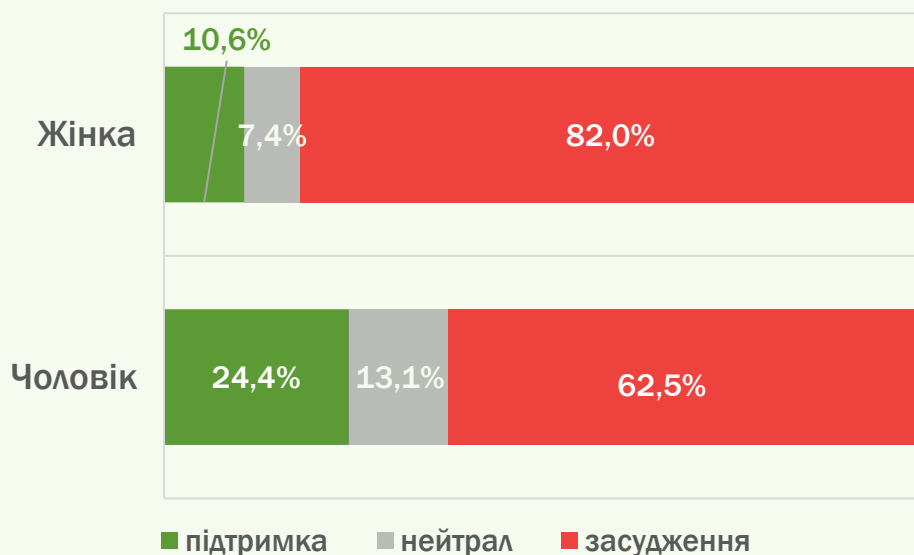

ГЕНДЕРНІ РОЗПОДІЛИ КОНТЕНТУ

Жінки найбільше критикують «педофільську» норму щодо зниження шлюбного віку до 14 років: мовляв, діти в такому віці ще повністю залежні від батьків і не повинні будувати власні сім'ї. Критикують також і конкретно автора нового проекту ЦКУ Руслана Стефанчука та «слуг народу», закликають мітингувати проти документа в чинній редакції. Чоловіки частіше звертають увагу й на інші проблеми нового ЦКУ (введення понять «доброзвичайність» та «посідання»), переконують, що влада має на меті «рейдернути» українське суспільство. Прихильники нового ЦКУ обох статей заявляють, що документ пропагує «традиційні» цінності, а виступають проти лише «ліваки» та гомосексуали.

Мова ворожнечі найбільш поширена у дописах чоловіків-прихильників нового ЦКУ: своїх противників вони ототожнюють із представниками ЛГБТКІ+, називають «грантожерами» та «соросятами». Суголосну риторичку мають і дописи жінок-прихильниць документа: мова ворожнечі базується на образах ЛГБТ, незгодних із новою редакцією ЦКУ вважають «збоченцями» та «хворими». Серед противників нового ЦКУ поширені звинувачення влади й опонентів у педофільії

Розподіл ставлення залежно від зазначеної статі

Розподіл мови ворожнечі залежно від зазначеної статі

НА ДУМКУ ЖІНОК, ЖІНКА МАЄ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

Воювати – стосується і чоловіків-депутатів, і жінок-депутаток: «і хлопчиків, і дівчаток», тих, які під час війни замість захисту країни голосують за «замовлені закони».

Бути толерантною – прихильники нового проєкту ЦКУ вимагають не цікавитись чужими шлюбами та віком тих, хто в них перебуває, противники – не критикувати ідею цивільних партнерств в оновленій редакції ЦКУ.

Залишатися дитиною – на тлі обговорень ранньої вагітності та шлюбів подібне засуджують, мовляв, діти не повинні створювати власні сім'ї.

Бути самостійною – в першу чергу вирішувати, як їй жити і що робити в житті, а не дослухатися до влади, батьків або чоловіка.

Бути гетеросексуальною – критика пропозицій запровадити цивільні партнерства; вимога не отруювати дітей «ЛГБТ-культурою».

Бути побожною – вірити у сакральність шлюбу та те, що «жінка – корона над головою чоловіка».

Хотіти одружитися – бідкання, що молодь не хоче одружуватися і народжувати дітей навіть у 20-25 років, не те що в 14.

Народжувати дітей – прихильники нового проєкту ЦКУ звертають увагу на «бідку з народжуваністю» в Україні та запевняють, що зниження шлюбного віку спонукатиме підлітків створювати сім'ї та рости дітей замість того, аби робити ранні аборти.

В дитячому віці не ставати матір'ю – переймаються, що зниження шлюбного віку спричинить бум ранніх вагітностей.

Стати стервою – покладатися лише на саму себе у патріархальному світі, який нав'язує жінкам провину, зобов'язання та новостворену «доброзвичайність».

НА ДУМКУ ЖІНОК, ЧОЛОВІК МАЄ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

Воювати – противники нового проєкту ЦКУ розгнівані на депутатів, вимагають позбавити їх усіх недоторканності та відправити «на нуль», мовляв, там вони будуть кориснішими.

Бути толерантним – закликають не втручатися в чужі життя та не нав'язувати нікому єдину версію «прав»; цікавитися, у першу чергу, власними стосунками, а не особистим життям сторонніх.

Залишатися дитиною – у дописах із засудженням зниження шлюбного віку; переконують, що діти мають проживати власне дитинство, а не переходити до «відповідального» батьківства натомість.

Дбати про своїх дітей – запевняють, що чоловік повинен нести відповідальність за дитину на рівні із жінкою, вкладатися у процес виховання, вчасно виплачувати аліменти.

Бути гетеросексуальним – критика пропозицій запровадити цивільні партнерства; вимога не отруювати дітей «ЛГБТ-культурою».

В дитячому віці не ставати батьком – переймаються, що зниження шлюбного віку спричинить бум ранніх вагітностей, мовляв, підліткам 14-15 років ніхто не заборонить одружитися за бажання.

Не бути байдужим – закликають підтримувати жінок у боротьбі за їхні права, протестувати проти змін до законодавства, які урізають права жінок.

Хотіти одружитися – бажати утворити сім'ю та народжувати дітей у відповідному для цього віці (20-25 років).

НА ДУМКУ ЖІНОК, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНО

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

не впроваджувати нові форми ЦКУ / протестувати	84
покарати владу за неналежну роботу	37
не знижувати шлюбний вік	30
провести належне обговорення нових норм	11
протидіяти ЛГБТ / феміністкам	11
не демонізувати нові норми ЦКУ	10
виступати за права ЛГБТ та жінок	10
карати педофілів за їхні злочини	8
побудувати толерантне суспільство	8
не допускати засилля мігрантів, мусульман та євреїв	6
просувати традиційні цінності	5
вважати мітинги щодо ЦКУ проплаченими	4
звернути увагу на нагальніші за ЦКУ питання	4
дозволити знизити шлюбний вік	4
проводити уроки секс-освіти для дітей	4

Не впроваджувати нові норми ЦКУ / протестувати – провідна теза критиків ЦКУ: закликають виходити на мітинги проти «совкових норм», вимагати повного відхилення проєкту ЦКУ. Просять також підписувати петиції до влади, які засуджують ЦКУ.

Покарати владу за неналежну роботу – найбільше гніву адресовано автору проєкту ЦКУ Руслану Стефанчуку, можновладців називають «педофілами» та «збоченцями», вимагають посадити депутатів у тюрму або відправити усіх на фронт.

Не знижувати шлюбний вік – норму про можливість укладення шлюбу з 14 років вважають узаконенням педофілії та зґвалтувань малолітніх осіб.

Провести належне обговорення нових норм – вимоги доопрацювати ЦКУ.

Протидіяти ЛГБТ / феміністкам – теза прихильників нового ЦКУ, які критиків та учасників протестів клеймують представниками ЛГБТКІ+.

Не демонізувати нові норми ЦКУ – зауваження щодо маніпуляцій фактами (норму про можливість укладення шлюбу з 14 років прибрали з проєкту, а одружуватись до 18 можна було й раніше).

Карати педофілів за їхні злочини – пропозиції запровадити смертну кару.

Виступати за права ЛГБТ та жінок – підтримувати правозахисні організації на кшталт NGO Insight, визнати, що ЛГБТКІ+ не є відхиленням.

Побудувати толерантне суспільство – адже Україна має змінитися задля вступу до ЄС.

Не допускати засилля мігрантів, мусульман та євреїв – мовляв, новий ЦКУ прийняли з огляду на мігрантів та їхні релігії, що заохочують педофілію.

Просувати традиційні цінності – молитися, щоб цивільні партнерства не затвердили.

Звернути увагу на нагальніші за ЦКУ питання – ЦКУ не потребує оновлення, допоки триває війна.

Вважати мітинги щодо ЦКУ проплаченими – критика мітингувальників із картонками, які нібито «не знають, проти чого вийшли».

Дозволити знизити шлюбний вік – дати можливість узаконити стосунки у разі ранньої вагітності.

Проводити уроки секс-освіти для дітей.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЖІНОК

Противниці нового ЦКУ акцентують увагу на тому, що зниження шлюбного віку до 14 років спричинить беззахисність та безправність жінок. Засуджують легітимізацію насилля, педофільї та зґвалтування, жертвами яких стануть жінки. Водночас жінки традиційних поглядів оперують образливими ярликами в бік опоненток, засуджуючи їх за підтримку ЛГБТ, феміністичні погляди, бездітність.

Позитивні характеристики щодо чоловіків стосуються переважно підлітків, які можуть постраждати від зниження шлюбного віку. Негативні образи сконцентровані довкола випадків порушення прав жінок, злочинів проти них; а також довкола влади та Руслана Стефанчука особисто

Які жінки?

недоумкувата
лицемірка незаміжня владна
дебілка збоченка
нормальна освічена
бездітна жертва нетямуща педофілка пікмі
беззахисна нетрадиційна
невігласка **безправна** маніпуляторка інкубатор
токсична фемка меркантильна
не людина рабиня хвора
мати-одиначка легкодоступна
релігійна фанатичка

Які чоловіки?

нетрадиційний
гнилий нарцис м*дак
бездітний **беззахисний**
збоченець
неосвічений
огидний
сволота
кнур **педофіл** виродок
владний нікчемний під*р хворий не чоловік нетямущий
боров аб'юзер дебіл кабан людина брехун
не готовий до сім'ї гнида **освічений** нестабільний
маніпулятор
нормальний ухилянт
невихований

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЖІНКА МАЄ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

воювати	2
бути толерантною	1
віддати дитину чоловікові при розлученні	1
бути "нормальною"	1
хотіти одружитися	1
бути у традиційному шлюбі	1
народжувати дітей	1

Воювати – вимагають відправити на фронт усіх «дармоїдів», які проголосували за новий ЦКУ – незалежно від статі.

Бути толерантною – пояснюють різницю між очевидними відхиленнями (зоофілія, педофілія) та гомосексуальністю, мовляв, в останньому випадку взаємодіють дорослі люди за взаємною згодою.

Віддати дитину чоловікові при розлученні – критика нинішніх законів стосовно участі чоловіка в житті дитини після розлучення, мовляв, замість того щоб вимагати від колишнього непосильні аліменти, варто відпустити дитину жити до тата.

Бути «нормальною» – критики протестів проти нового ЦКУ називають протестантів «ненормальною публікою», мовляв, на мітинги прийшли лише представники ЛГБТ.

Хотіти одружитися – бідкаються через те, що у країні зараз війна, а українці не бажають одружуватися.

Бути у традиційному шлюбі – вважають, що шлюб без дітей не має жодного сенсу, а бути в інтимних стосунках можна і без одруження.

Народжувати дітей – прихильники нового ЦКУ закликають не перейматися через зниження шлюбного віку, адже зараз жінки не бажають народжувати навіть у 25 років.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЧОЛОВІК МАЄ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

воювати	2
бути "нормальним"	1
бути гетеросексуальним	1
бути толерантним	1
бути гомосексуальним	1
бути у традиційному шлюбі	1
дбати про своїх дітей	1
хотіти одружитися	1

Воювати – вимагають відправити на фронт усіх «дармоїдів», які проголосували за новий ЦКУ – незалежно від статі.

Бути «нормальним» – критики протестів проти нового ЦКУ називають протестантів «ненормальною публікою», мовляв, на мітинги прийшли лише представники ЛГБТ.

Бути гетеросексуальним – зляться через «під*расню» у Харкові та вимагають припинити «її розводити».

Бути толерантним – пояснюють різницю між очевидними відхиленнями (зоофілія, педофілія) та гомосексуальністю, мовляв, в останньому випадку взаємодіють дорослі люди за взаємною згодою.

Бути гомосексуальним – насміхаються над автором нового ЦКУ Русланом Стефанчуком на тлі того, що цивільні партнерства так і не дозволили: сподіваються, що син Стефанчука знайде собі хлопця.

Бути у традиційному шлюбі – вважають, що шлюб без дітей не має жодного сенсу, а бути в інтимних стосунках можна і без одруження.

Дбати про своїх дітей – нагадують, що біологічний батько дитини так чи інакше повинен підтримувати її аліментами; разом із тим підтримують зниження шлюбного віку, аби захистити вагітних підліток у правовому полі.

Хотіти одружитися – бідкаються через те, що у країні зараз війна, а українці не бажають одружуватися.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНО:

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

не впроваджувати нові норми ЦК / протестувати	36
покарати владу за неналежну роботу	15
протидіяти ЛГБТ / феміністкам	14
не знижувати шлюбний вік	12
вважати мітинги щодо ЦК проплаченими	10
не демонізувати нові норми ЦК	10
не допускати засилля мігрантів, мусульман та євреїв	8
звернути увагу на нагальніші за ЦК питання	7
виступати за права ЛГБТ та жінок	6
просувати традиційні цінності	6
провести належне обговорення нових норм	6
враховувати волю народу щодо реформ	4
протидіяти традиціоналістам	3
карати педофілів за їхні злочини	1

Не впроваджувати нові норми ЦКУ / протестувати – чоловіки частіше за жінок стурбовані новим поняттям «посідання», яке дозволить махінаціями відбирати у людей майно; критикують і вигадану «доброзвичайність»; закликають скасувати «ганебний закон».

Покарати владу за неналежну роботу – запевняють, що новий ЦКУ ухвалили, аби відволікти увагу від скандалу із кооперативом «Династія»; вимагають відправити причетних політиків на фронт.

Протидіяти ЛГБТ / феміністкам – прихильники нової редакції ЦКУ заявляють, що ті, хто незгодний з ним, бажають його змінити, лише аби «узаконити свої пороки»; вимагають захищати «людей, а не ЛГБТ» та ухвалити «жорсткі анти-ЛГБТ закони».

Не знижувати шлюбний вік – легалізацію шлюбів із 14 років називають «мрією педофілів» та «дозволом на ґвалтування», жорстко критикують авторів такої пропозиції.

Вважати мітинги щодо ЦКУ проплаченими – мовляв, краще б протестувальники вийшли на мітинги проти ТЦК; впевнені, що більшість критиків нового ЦКУ навіть не читали його.

Не демонізувати нові норми ЦКУ – нагадують, що за законом й раніше можна було одружуватися до 18 років за згодою батьків.

Не допускати засилля мігрантів, мусульман та євреїв – упевнені, що нові норми стосовно шлюбного віку збираються ухвалити, аби догодити мігрантам (мусульманам, індусам).

Звернути увагу на нагальніші за ЦКУ питання – зокрема, підняти зарплату військовим та викривати корупцію.

Виступати за права ЛГБТ та жінок – підтримувати цивільні партнерства.

Просувати традиційні цінності – визнавати шлюбом лише союз жінки та чоловіка; запровадити поняття «доброзвичайності» як правової суспільної норми.

Провести належне обговорення нових норм – зокрема, чітко визначити поняття «доброзвичайність».

Враховувати волю народу щодо реформ – схвалюють протести проти ЦКУ, мовляв, країна залишається демократичною під час війни.

Протидіяти традиціоналістам – критикують поняття «традиційної родини», мовляв, часто у таких родинах батько тиранізує усю сім'ю.

Карати педофілів – карати чоловіків за статевий акт із неповнолітньою, навіть у разі одруження.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ

Чоловіки змальовують образ пригноблених жінок, які страждають унаслідок нових норм ЦКУ: їх вважають безправними, беззахисними, слабкими та об'єктивованими. Прихильники нового ЦКУ ображають тих, хто виходить на мітинги, мовляв, вони «відірвані від життя» та ненавидять чоловіків. Вживають мову ворожнечі щодо жінок чоловіки, що дискутують на тему аліментів: жінки, мовляв, «меркантильні» та «маніпуляторки».

Негативні образи сконцентровані довкола авторів нового ЦКУ; найпоширенішими є звинувачення у педофільії. Засуджують і тих, хто критикує новий ЦКУ: їх вважають «баборабами», «під*рами»; мітингувальників називають «продажними»

Які жінки?

нетямуща
беззахисна
збоченка
безправна
продажна
лицемірка

задрипана курка
педофілка
відірвана від життя
аб'юзерка
легкодоступна
маніпуляторка
рабиня
слабка
нестабільна
невихована
меркантильна
інвалід
мати-одиначка
неповна розуму
чоловіконенависниця

Які чоловіки?

гетеросексуальний
неосвічений клоун
владний
нетямущий
брехун
ідіот
бабораб
содоміт
мразота
лох
невихований
під*р
продажний
натовп
кобель
наркоман
суб'єктний
збоченець
педофіл
тиран
дурний
лицемір
інвалід
батько-одинак

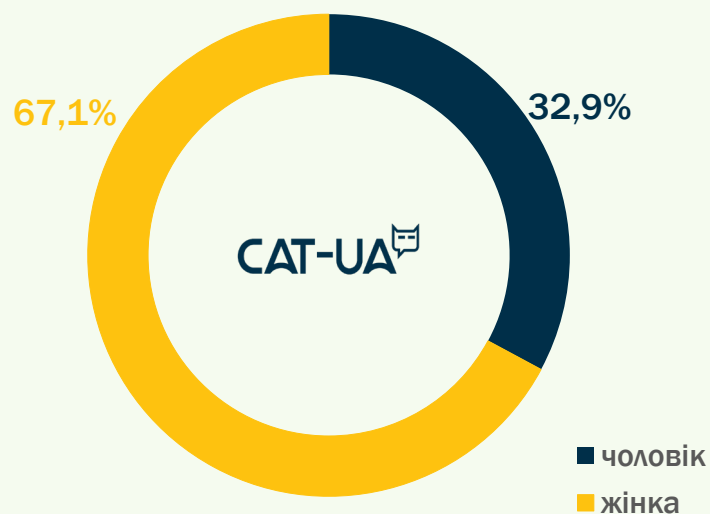
ДИСКУСІЙНИЙ КЕЙС 2: СУПЕРЕЧКИ ЩОДО ЧАЙЛДФРІ

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

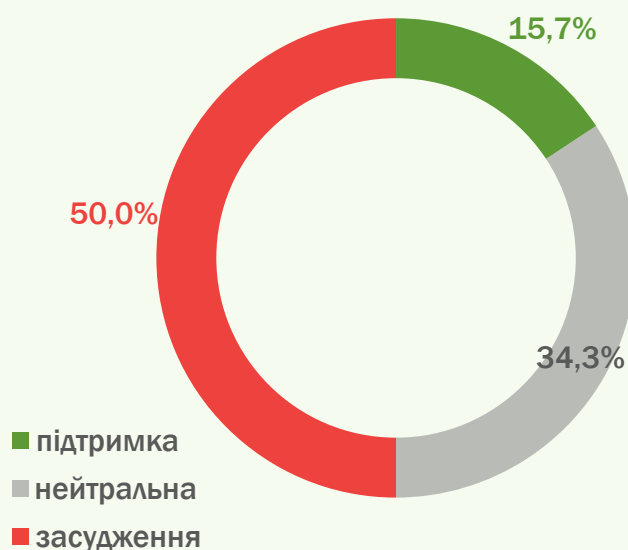
У травні 2026 року український медіапростір збурила заява голови Офісу міграційної політики Василя Воскобойника про те, що для відновлення населення України жінки мають народжувати по 7–8 дітей. Це викликало активну дискусію, яка фокусувалася перш за все на явищі чайлдфрі. Часом користувачі взагалі не згадували заяву політика, а дискутували щодо феномена чайлдфрі як такого. Сама дискусія вийшла стриманою: сторони майже уникали мови ворожнечі, яка здебільшого помітна серед носіїв праворадикальних поглядів, що не намагаються підкріпити свої аргументи поясненнями, а вдаються лише до лайки. Половина дописувачів засуджує чайлдфрі як «ідеологію» й пропагує переважно традиційні погляди як на розподіл гендерних ролей, так і на обов'язки жінки перед Батьківщиною

(Частка від загального масиву коментарів у темі N=70)

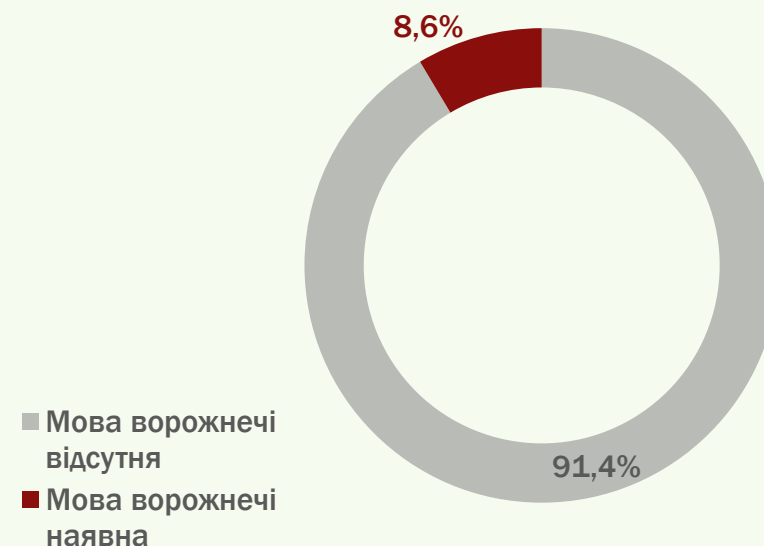
Розподіл уваги за статтю коментатора

Позиція щодо чайлдфрі

Використання мови ворожнечі

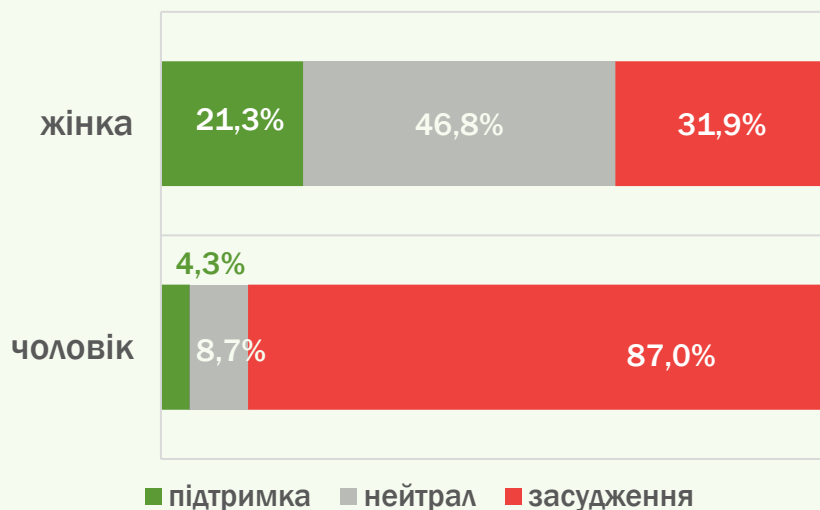
ГЕНДЕРНІ РОЗПОДІЛИ КОНТЕНТУ

Чоловіки здебільшого критикують ідею чайлдфрі, а заодно і жінок, які дотримуються ліберальних поглядів. Тож предметна дискусія більше розвивається в жіночому середовищі. Жінки переважно ставляться до бездітності нейтрально, незалежно від її причин. На відміну від чоловіків вони не пов'язують народження дітей із демографічною кризою в Україні, натомість розглядають його як процес, що потребує значних зусиль як від партнерів, так і від держави.

Мова ворожнечі найбільш поширена в дописах чоловіків, що радикально обстоюють традиційний розподіл гендерних ролей.

Вони часто вдаються до лайки й образливих епітетів, зображують жінку через призму соціальних кліше. А от жінки дотримуються виваженішої риторики і лише подекуди вдаються до ворожих висловлювань, здебільшого у відповідь на агресію з їхній бік

Розподіл ставлення залежно від зазначеної статі

Розподіл мови ворожнечі залежно від зазначеної статі

НА ДУМКУ ЖІНОК, ЖІНКА МАЄ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

Бути вільною у виборі – тією, хто описує себе як людину, що керується лише своїми переконаннями, не відчуває соціального тиску й самостійно вирішує, мати дітей чи ні.

Бути збалансованою – такою, що гармонійно поєднує різні суспільні ролі: матері, професіоналки тощо. Не хизується «успішним успіхом», натомість знаходить рівновагу в собі.

Народжувати дітей – не піддаватися впливу «пропаганди» бездітності, погоджуватися з «божественним порядком» у розподілі ролей між чоловіком і жінкою, а якщо не хоче народжувати, «віддає борг Батьківщині» – йти на фронт.

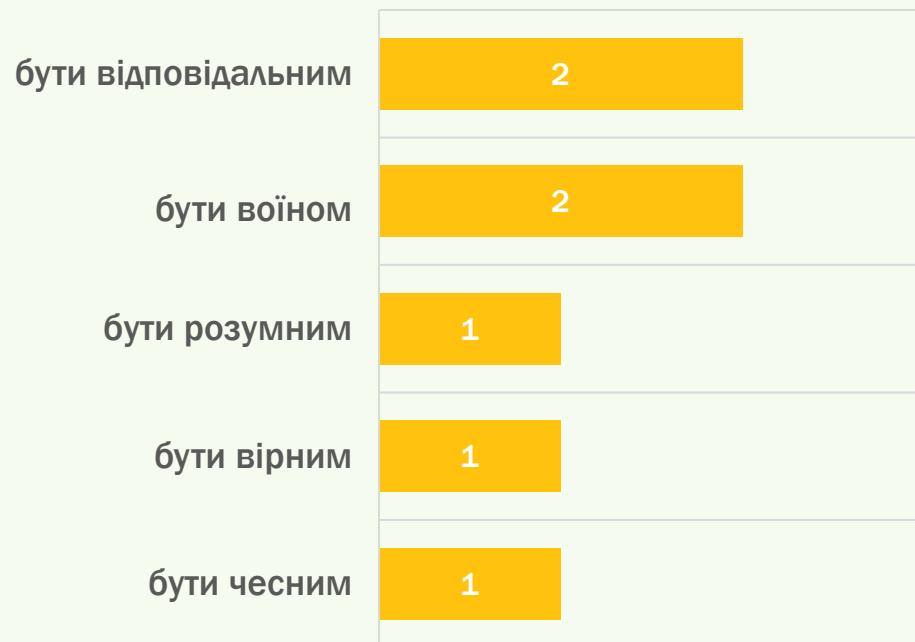
Бути відвертою – не приховувати труднощів, із якими стикається.

Бути відповідальною – здатною в разі потреби забезпечувати себе й сім'ю, готовою до непередбачуваних життєвих обставин: незапланованої вагітності, втрати чоловіка чи джерел доходу.

Бути свідомою – такою, що готується до материнства (фізично й психологічно), але й такою, яка критично оцінює свою готовність стати матір'ю, а тому не обирає цей шлях.

Поважати чужий вибір – не втручатися в рішення чоловіка, не давати непроханих порад, натомість зосереджуватися на власному житті.

Бути вірною – зберігати вірність чоловікові, який воює на фронті, і не виїздить за кордон.

Бути відповідальним – не перекладати на жінку побут, забезпечення сім'ї та виховання дітей.

Бути воїном – не бути «ухилянтом», не уникати служби. Обирати стати на захист Батьківщини, тоді як його партнерка народжує й виховує дітей.

Бути розумним – мати інтелектуальні здібності, які в очах партнерки роблять його бажаним батьком спільних дітей.

Бути вірним – послідовним у своєму виборі, зробленому не на емоціях, а свідомо.

Бути чесним – відверто ділитися планами на життя вже на початку стосунків. Визначивши, що батьківство не є його метою, не будувати стосунків із тією, для якої материнство є цінністю.

НА ДУМКУ ЖІНОК, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНІ ТАКІ ЗМІНИ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

Визнання рівноцінності обох виборів – наявність чи відсутність дітей не визначає цінності жінки. Бездітність не робить її неповноцінною, а нав'язування будь-чого сприймається як тиск.

Визнання чайлдфрі-вибору як повноцінного – прийняття суспільством того, що народження дітей не є головною метою людини, а отже, рішення про наявність чи відсутність дітей і про їхню кількість лежить поза межами суспільного обговорення.

Відмова від пропаганди чайлдфрі – заборона публічної комунікації про чайлдфрі як вибір.

Свідоме батьківство – прийняття суспільством так званого «пізнього батьківства». Визнання, що рішення мати дітей потребує часу й усвідомленості.

Надійна підтримка жінки в уразливий період – посилення соцзахисту жінок з боку держави, створення умов, за яких жінки можуть поєднувати материнство й працю та не залежати від чоловіка. Сюди ж належить планування міського простору з урахуванням потреб сімей з дітьми.

Відмова від міфу «щасливого материнства» – прийняття суспільством того, що виховання дітей є складним і у фінансовому, і в морально-психологічному вимірі.

Мобілізаційний обов'язок для бездітних жінок – законодавче закріплення зобов'язання жінок без дітей «виконати свій обов'язок перед Батьківщиною» на фронті.

Посилення відповідальності обох батьків – закріплення норм, які регулювали б участь чоловіків у житті дітей після розлучення.

Нормалізація бездітності – позиція радикально налаштованих прибічників чайлдфрі, у яких тема народження дітей викликає різко негативну реакцію.

Повага до приватного життя – усвідомлення того, що репродуктивні плани належать до чутливих тем, які не варто обговорювати без згоди людини.

Розвінчання міфу, що чайлдфрі = нелюбов до дітей, – подолання вкоріненого в суспільстві уявлення, ніби рішення народжувати лежить винятково в площині емоцій, хоча часто тут відіграють роль моральні та матеріальні спроможності.

Медико-психологічна просвіта в школі – формування знань про репродуктивне здоров'я та усвідомлене батьківство ще на етапі шкільної освіти

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЖІНОК

Прихильниці або ті, хто нейтрально ставиться до чайлдфрі, здебільшого формують образ жінки, яка перебуває під тиском суспільства, пригнічена і в сім'ї, і за її межами. Наявність дітей робить її вразливою, а суспільство не прагне її підтримати, лишаючи наодинці з дитиною. Носії ліберальних ідей бачать жінку вільною у своєму виборі й незалежною від будь-яких догм.

Натомість ті, хто обстоює традиційні погляди, часто звинувачують жінок у меркантильності та інфантилізмі.

Позитивні характеристики чоловіків помітні там, де учасники намагаються вибудувати конструктивну дискусію: жінки згадують позитивний досвід і високо цінують здатність чоловіка чесно говорити про свої погляди щодо дітей. Натомість у періоди емоційних суперечок чоловіків часто зображують як таких, хто не цінує інститут сім'ї, байдужий до виховання дітей і відповідальності за них.

Які жінки?

Позбавлена суспільної підтримки
Несерйозна
Мати Покинута
Винна державі Позбавлена права на вибір

Ошукана **Вразлива**
Вільна у виборі

Виснажена
Меркантильна Відповідальна

Та, що кинула чоловіка Жертва соціального тиску

Які чоловіки?

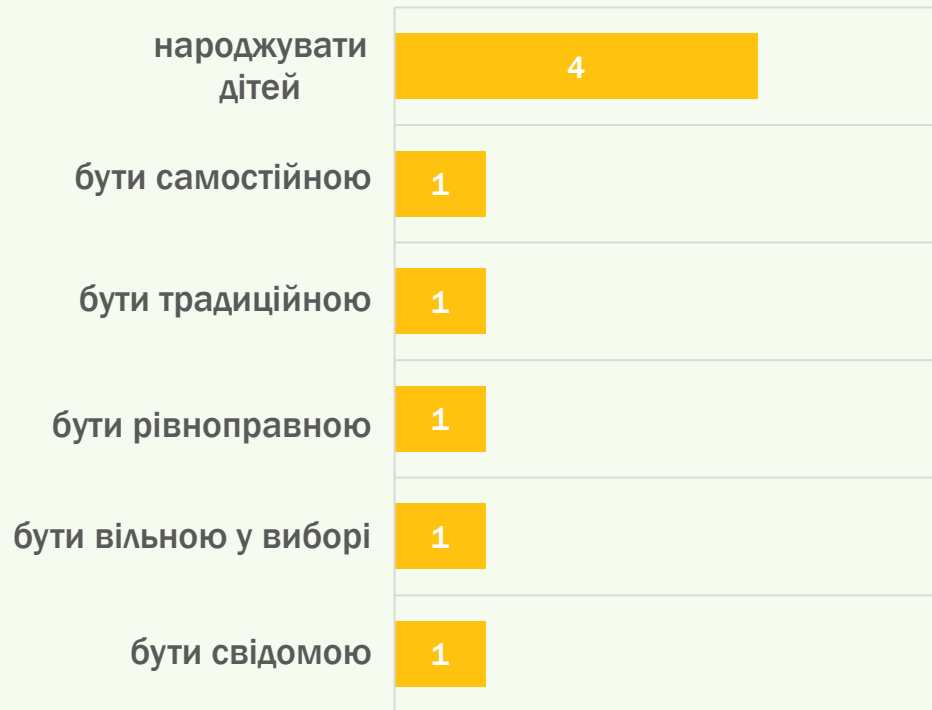
Ненадійний
Мужлан Вільний у виборі
Брехун
Відмовився бути чайлдфрі під впливом партнерки

Безвідповідальний

Покинута
Ухилянт
Меркантильний

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЖІНКА МАЄ

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

Народжує дітей – «базова» функція жінки, яка дає їй право на забезпечення з боку чоловіка.

Бути самостійною – може організувати своє життя так, аби всі процеси були впорядковані й заплановані. Відповідно, у логіці дописувачів, жінки, які не здатні цього зробити, обирають бездітність.

Бути традиційною – відкидати західну культуру, якій приписують «моральне розкладання» українських жінок і перетворення їх на сліпих ретрансляторок чужих цінностей.

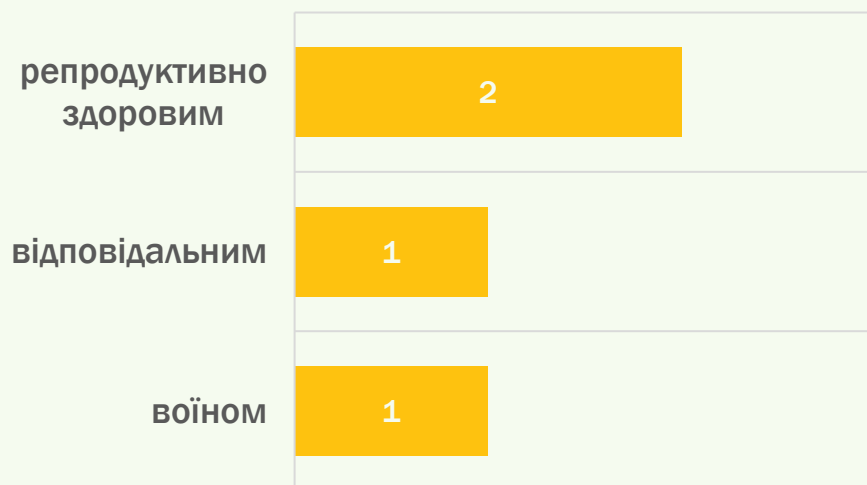
Бути рівноправною – такою, що бере справедливу участь у формуванні спільного бюджету, а не «прикривається» домашніми обов'язками.

Бути вільною у виборі – сама вирішувати, чи ставати матір'ю, і не відчувати соціального тиску.

Бути свідомою – такою, що перед плануванням дітей критично оцінює обставини, свої фінансові можливості, а в умовах війни – ще й безпекову ситуацію.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЧОЛОВІК МАЄ БУТИ:

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

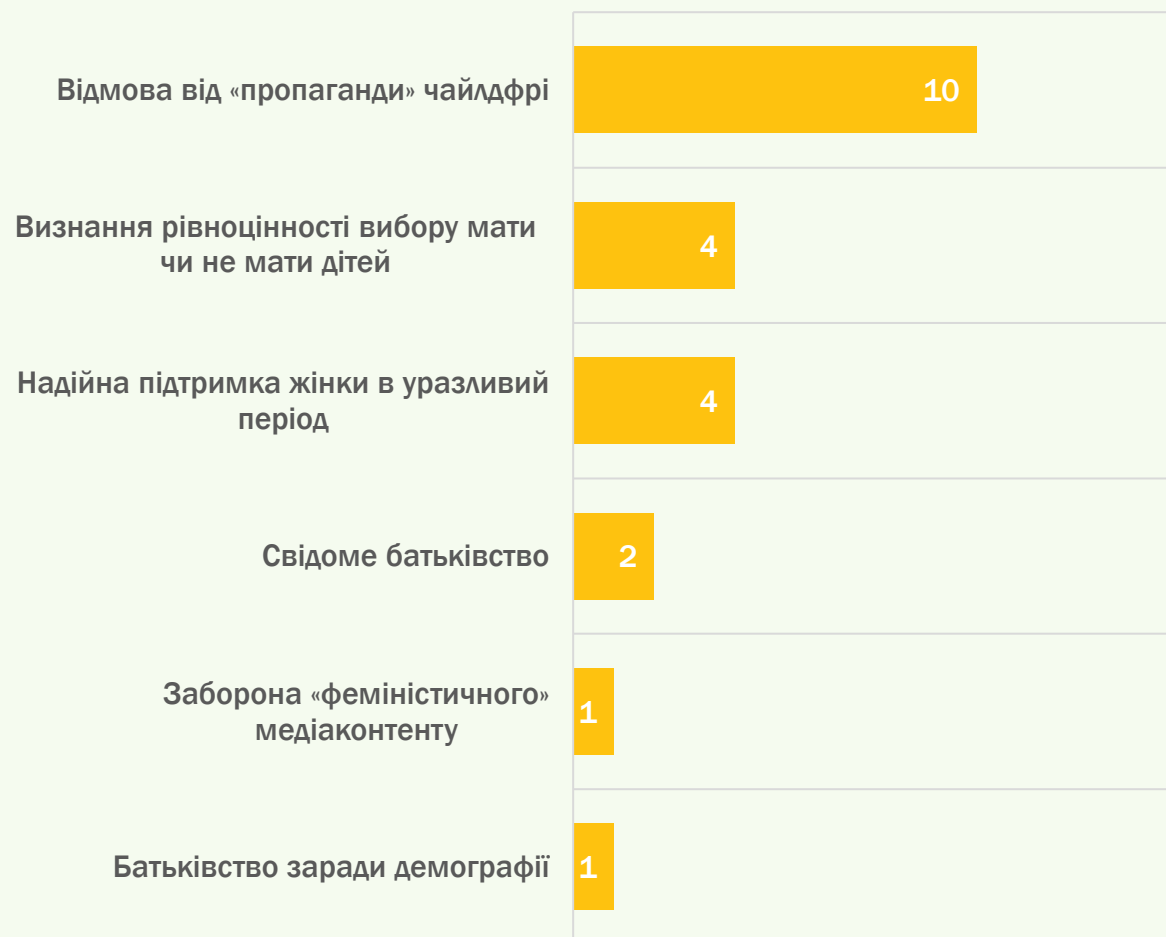
Репродуктивно здоровий – дотримується здорового способу життя, не має шкідливих звичок чи залежностей. Цим дописувачі пояснюють низькі показники народжуваності в Україні.

Відповідальний – такий, що може організувати власне життя, будувати й реалізовувати плани на майбутнє, дбати про своє ментальне та фізичне здоров'я.

Воїн – служба у війську є для нього «базою», обов'язком. Він бере на себе відповідальність за захист Батьківщини, щоб цього не довелося робити його партнерці.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНІ ТАКІ ЗМІНИ:

(Кількість повідомлень у вибірці за цим кейсом, у яких були такі твердження)

Відмова від «пропаганди» чайлдфрі – автори пропозиції апелюють передусім до демографічних показників: на їхню думку, «ідеологія чайлдфрі» негативно впливає на народжуваність у Європі загалом і здатна призвести до «виродження європейців».

Надійна підтримка жінки в уразливий період – соціальну підтримку сімей із дітьми пропонують вважати частиною суспільного договору: держава допомагає тим, хто цього потребує в певний період життя.

Визнання рівноцінності вибору мати чи не мати дітей – розуміння вибору людини як автономного, такого, що не підлягає суспільному осуду. Сюди ж належить рівний розподіл відповідальності та державної підтримки незалежно від наявності дітей.

Свідоме батьківство – критична оцінка власної спроможності мати дитину й відмова від неї, якщо бракує ресурсів: здоров'я, коштів, підтримки.

Заборона «феміністичного» медіаконтенту – запровадження цензури щодо матеріалів, які нібито сприяють «моральному розкладанню» жінок; як приклад, дописувачі наводять серіал «Секс і місто».

Батьківство заради демографії – уявлення про суспільний договір, за яким чоловіки воюють, а жінки народжують і виховують наступне покоління.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ

Противники чайлдфрі формують радше негативний образ жінки, складений із кліше та упереджень. Така жінка має народжувати дітей, бо це її обов'язок перед державою, а якщо відмовляється – заслуговує на осуд. Вона фінансово залежна від чоловіка й керується виключно цим при виборі партнера. Водночас чоловіки зауважують, що жінки просують і сприймають чайлдфрі як продукт західної культури, нав'язаний їм через серіали та кіно. Натомість прибічники чайлдфрі та ті, хто ставиться до цього феномену нейтрально, від оцінкових характеристик утримуються.

Образ чоловіка також формують здебільшого традиціоналісти. Вони докоряють чоловікам за неготовність до створення сім'ї та появи дітей, за втечу в залежності й небажання відповідати «класичному образу» чоловіка. Натомість носії ліберальних цінностей пишуть, що чоловіки критично оцінюють свою спроможність забезпечити сім'ю, а отже, нерідко обирають бездітність

Які жінки?

винна державі
вразлива
огидна
утриманка
жертва «шкідливого» впливу
меркантильна

Які чоловіки?

Алкоголік
Малодушний
фемінізований
Малодосвідчений
Безвідповідальний

Відповідальний

Дурний годувальник
Лівак

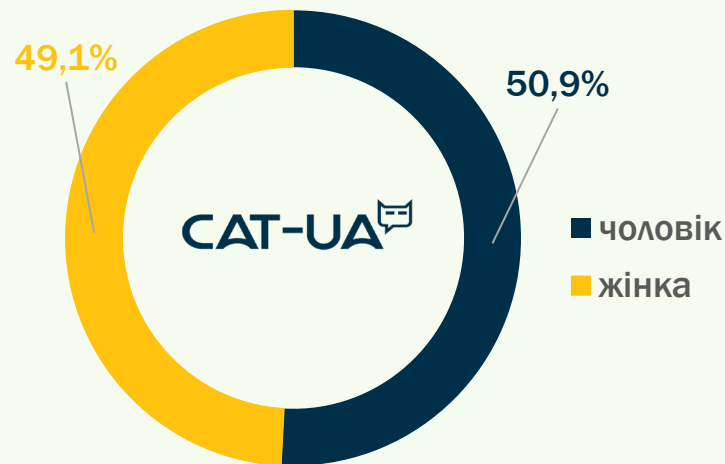
ДИСКУСІЙНИЙ КЕЙС 3:
СУПЕРЕЧКИ ЩОДО РУХУ
«БАТЬКО МАЄ ПРАВО»

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

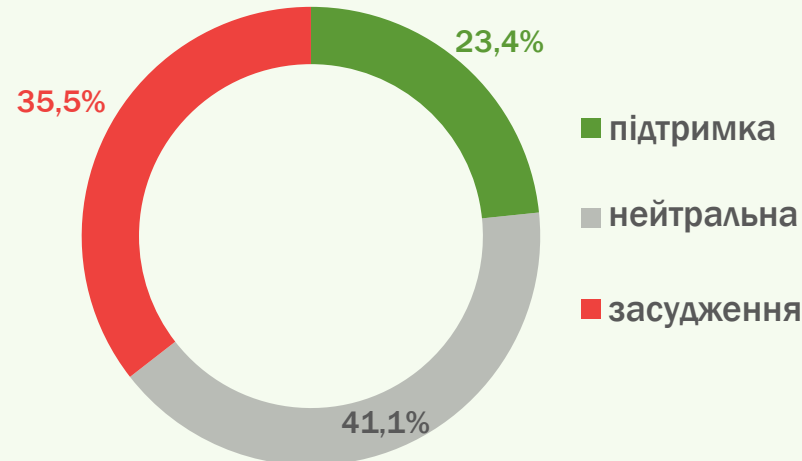
У вибірці однакова кількість чоловіків і жінок, які, обговорюючи діяльність ГО «Батько має право», висловлюють взаємно протилежні категоричні судження про гендерні ролі, зокрема про те, що жінкам не місце в суспільстві, або що чоловіки – бандити, які тільки й можуть використовувати грубу силу. Є помітна частка постів із підтримкою організації, яка, мовляв, врівноважує перекошене суспільство і повертає йому нормальне функціонування. Мова ворожнечі не дуже поширена, але є багато іронії, насмішок, принижень з обох боків, які не можна означити як мову ворожнечі, проте вони все одно свідчать про взаємне неприйняття

(Частка від загального масиву коментарів у темі N=411)

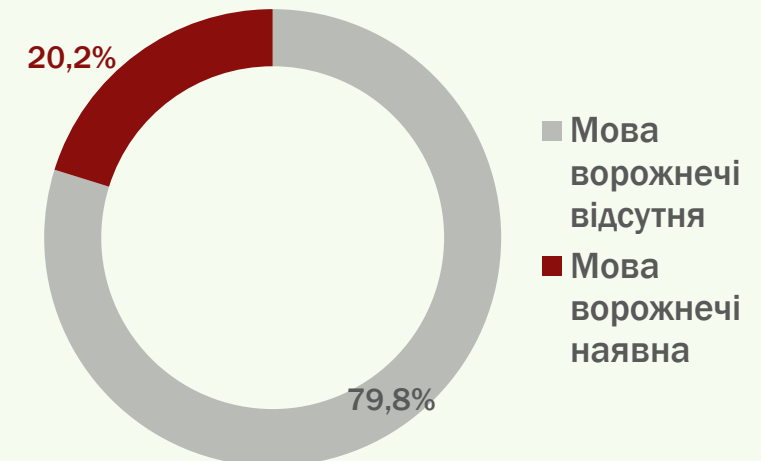
Розподіл уваги за статтю коментатора

Позиція щодо руху «Батько має право»

Використання мови ворожнечі

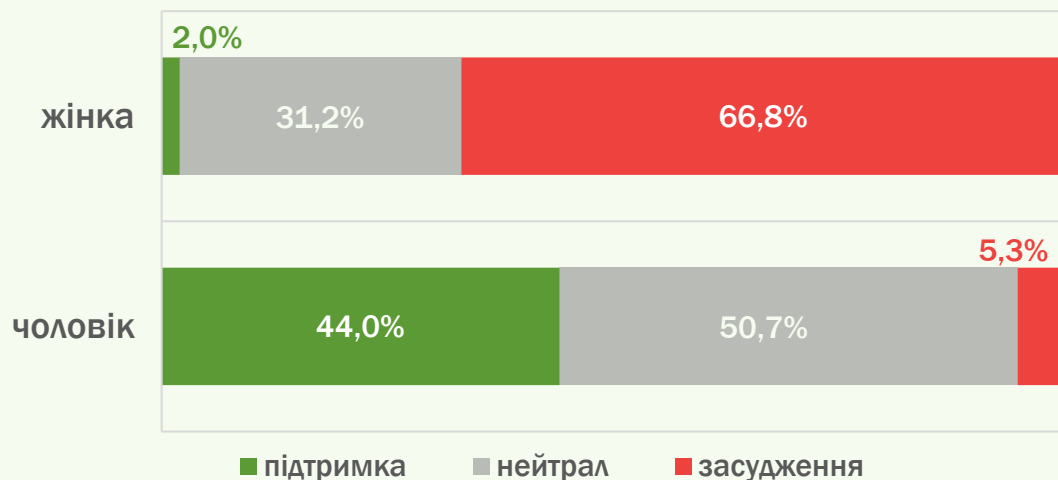

ГЕНДЕРНІ РОЗПОДІЛИ КОНТЕНТУ

Чоловіки, які беруть участь у дискусії, більш упевнені у своїй позиції, частіше говорять із позиції сили, більше радіють, що є організація, яка захищає права чоловіків і показує жінкам, де їхнє місце, в той час як жінки неймовірно обурені тим, що чоловіки використовують бандитизм, грубу силу, принижують жінок. Частка і жінок, і чоловіків із протилежною позицією – мінімальна.

І чоловіки, і жінки однаково емоційно лаються одне на одного, при цьому чоловіки більше принижують жінок, а жінки обурюються станом справ у суспільстві

Розподіл ставлення залежно від зазначеної статі

Розподіл мови ворожнечі залежно від зазначеної статі

Поважати чоловічі права – так пишуть деякі жінки в коментарях, захищаючи чоловіків і їхнє право виховувати свою дитину.

Частіше вони сваряться в такий спосіб з іншими жінками, а не з чоловіками.

Бути захищеною – жінки в суспільстві незахищені і чоловіки вчиняють щодо них багато злочинів, але держава не захищає їх, тому жінки мають захищатися самі.

Бути сильною – жінок закликають не мовчати про насилля, бути мужніми і говорити про це, не вірити чоловікам, розуміти, на що ті здатні.

Бути стійкою – жінки не мають здаватися, не мають пробачати кривду і повинні вперто домагатися справедливості і покарання для своїх кривдників.

Бути чесною – хейт щодо зовнішності деяких жінок, надутих губ, нарощених вій, нечесності і обману. Мовляв, жінки мають бути природними і чесними.

Бути рішучою – вимоги не терпіти кривду і рішуче протидіяти жорсткому чоловічому світу.

Бути чесним – мовляв, насправді дуже мало чоловіків готові дбати про своїх дітей, більшість маніпулюють, брешуть, хочуть покарати жінку, тож чоловіки мають чесно визначати, чи потрібна їм дитина, і добиватись опіки чесними методами.

Служити в ЗСУ – чоловіки крадуть дітей і оформлюють опіку над ними суто формально, бо бояться бути мобілізованими, а вони мають іти на війну і захищати країну.

Бути відповідальним – чесними методами добиватись опіки або згоджуватись на умови жінки.

Бути відсутнім – дітям краще рости без батька взагалі, мати турботливу матір.

Мовчати – чоловіки не мають права голосу у вихованні дітей, найкраще, що вони можуть зробити, – це просто мовчати і приймати все, як є.

Поважати жінок – чоловіки в привілейованому становищі у суспільстві, мають це розуміти і поважати та захищати жінок

Бути сильним – чоловік має бути прикладом для дітей, а він часто є слабким і піддається впливу інших чоловіків.

Бути дорослим – українські чоловіки зламані совковим тоталітарним вихованням і не можуть повноцінно стати дорослими, їм треба керівник, саме тому жінки шукають собі чоловіків у Європі.

Розуміти жінок – розуміти, що зробили жінкам багато зла, і намагатись відкупити те зло.

НА ДУМКУ ЖІНОК, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНІ ТАКІ ЗМІНИ

Жінок потрібно захищати – дуже емоційні коментарі від жінок, яких шокує, як викрадають дітей, як зневажають жіночі права, як грубо поводяться з жінками чоловіки. Жінка загрожена в суспільстві, де є такі бандити, і її потрібно захищати.

Бандитизм має бути покараним – частина коментаторок обурюється, що в країні неприховано діє бандитська організація, яка викрадає дітей, погано ставиться до жінок, і ніхто з нею не бореться.

Держава має стати на бік батька – частина жінок шкодують чоловіків, ставлять сердечка, розчулені, що чоловіки хочуть турбуватися про своїх дітей, і вважають, що держава має їм у цьому допомагати.

Діти мають бути з батьком – частина жінок вагається: вони визнають, що обоє батьків мають право бути з дитиною, наголошують на обов'язках батьків і радять усе-таки намагатися якось домовлятися із матір'ю. Часто це жінки, які не досить глибоко розібралися, що таке ГО «Батько має право», а прочитали вперше якийсь допис від її захисників.

Ізолювати чоловіків – дуже агресивна риторика щодо чоловіків, які, мовляв, не мають права бути з дітьми.

Повернути патріархат – заклики поширюються через акаунт, який маркується, як заблокований в Х.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЖІНОК

Дуже часто, обговорюючи новини по темі і персон, задіяних у цьому скандалі, жінки наголошують, що чоловіки-учасники ГО «Батько має право» – бандити й користуються бандитськими методами роботи, крім того, жінки узагальнюють, що всі чоловіки – аб'юзери, маніпулятори, і називають їх й іншими образливими словами. Щодо жінок, то більшість коментаторок вважають їх жертвами, але є і такі, які пишуть, що вони самі довели чоловіків до рішення відібрати дитину силою, бо відбирають і ізолюють від батьків дітей, а також часто бувають жадібними, мстивими, маніпулюють дітьми

Які жінки?

безвідповідальні
істерички
помічниці бандитів
шльондри
крадуть дітей
жадібні
мстиві
сильні
розумні
незахищені
жорстокі
занадто слабкі
неймовірні
віддані матері
маніпуляторки

Які чоловіки?

гвалтівники
привілейовані
мерзотники
сексисти
негідники
ухилянти
тупі
незрілі
жінконенависники
кравуть дітей
брудні
ображені
грубі
мстиві
барани
вбивають жінок безвідповідальні
алкоголіки
неадекватні
брехуни
бандити
лицеміри
ліниві
аб'юзери, маніпулятори
жорстокі
геї
домінують
беззахисні
перелякані
покидьки
невдахи
слабкі
брутальні
збоченці
знущаються з жінок
незахищені
небезпечні

бути відсутньою	13
поважати чоловічі права	8
служити в ЗСУ	7
мовчати	6
коритись і мовчати	3
бути вихованою чоловіком	2
працювати	2
бути красивою	2
бути спокійною і тихою	1
сидіти в тюрмі	1
бути розумнішою	1
не чіплятися до чоловіків даремно	1
платити чоловікам за запліднення	1
бути захищеною	1
бути чесною	1
не заважати	1
не торгувати дитиною	1

Бути відсутньою – у коментарях із захватом щодо роботи ГО «Батько має право» звучать прокльони на адресу жінок і побажання їм смерті.

Поважати чоловічі права – хейт щодо жінок, які «гуляють», зраджують, народжують якихось не таких дітей, а потім іще кричать про свої права, ігноруючи чоловіків.

Служити в ЗСУ – обурення, що жінок не мобілізують, чоловік страждає, має бути ухилинтом і ховатись, а жінок не чіпають, це несправедливо.

Коритись і мовчати – захват діяльністю ГО «Батько має право» і хейт щодо жінок, які в коментах посміли її критикувати, адже жінка має коритись і мовчати, якщо вона справжня жінка.

Бути вихованою чоловіком – жінки не повинні виховувати дітей самі; у вихованні дитини має брати участь чоловік, тому не варто відтісняти чоловіка від виховання. Ці коментарі ввічливі, імовірно, від користувачів, що не дуже обізнані з темою.

Бути красивою – жінка має бути гарною і служити прикрасою життя чоловіка, а не добиватись якихось «прав», такі жінки – потворні.

Бути спокійною і тихою – наводяться випадки, коли європейські суди забирали українських дітей у їхніх мам, бо ті – крикливі і нарвані, а в нас суди на боці матері.

Сидіти в тюрмі – кожна, хто не дає спілкуватись із дитиною, має сісти в тюрму.

Бути розумнішою – жінки мають думати, перед тим як виходити заміж.

Платити чоловікам за запліднення – чоловіки страждають через те, що жінки вирішують народжувати, жінки мають компенсувати моральну шкоду від свого рішення.

Бути захищеною – визнання, що жінкам тяжко у світі, де є такі чоловіки.

Бути чесною – підтримка ГО «Батько має право» і заяви, що всі жінки – маніпуляторки, чесних дуже мало, а дітей народжують тільки для власної вигоди.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЧОЛОВІК МАЄ

бути сильним	15
служити в ЗСУ	9
бути захищеним	3
бути відповідальним	3
бути не бандитом	2
бути вільним	2
володарювати	1
бути чесним	1
бути дорослим	1

Бути сильним – рішуче зупиняти всі жіночі маніпуляції, не звертати уваги на жалісні слова, твердо робити свою справу, яку вирішив, і не зупинятись перед жодними жіночими вмовляннями, при нагоді показувати жінкам їхнє місце в суспільстві.

Служити в ЗСУ – агресія стосовно членства в ГО «Батько має право» як способу ухиляння від служби в армії за допомогою дітей. Переважно про це пишуть чинні військовослужбовці.

Бути захищеним – агресивна критика влади через те, що та зовсім не захищає чоловічі права в Україні.

Бути відповідальним – чоловіки не мають погоджуватися на народження дітей чи на стосунки, не подумавши добре і не перевіривши добре жінку, з якою мають це робити.

Бути не бандитом – обурення тим, як чоловіки створили бандитську організацію і викрадають дітей та залякують жінок.

Бути вільним – чоловік має мати право покинути родину просто і легко, щойно побачить, що жінка – не та, яка йому потрібна, скільки б дітей він не мав, а от жінка не повинна мати такого права, бо вона відповідальна перед чоловіком.

Володарювати – має розповідати жінкам, що їм робити і як жити, адже ті нездатні цього досягнути.

Бути дорослим – публічні істерики і звинувачення жінок у соцмережах не личать справжньому чоловіку.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНІ ТАКІ ЗМІНИ:

Держава має стати на бік батька – обурення тим, що дітей завжди віддають матерям, що батьки не мають права бачитись із ними після розлучення, що батько ніколи не стоїть на першому місці під час розлучення, а має бути цілком навпаки.

Діти мають бути з батьком – оптимістична підтримка роботи «Батько має право» і пояснення, що держава недооцінює чоловіків, які цілком можуть бути добрими батьками, – це варто підтримувати.

Жінок потрібно захищати – велике співчуття до тих жінок, які опинилися в ситуації, коли їхні неадекватні чоловіки забирають у них дітей, і суспільство не захищає їх, пояснення, що не всі чоловіки такі, і не варто узагальнювати.

Боротьба з корупцією – обурення, що в суспільстві така велика корупція на користь жінок, що тільки хабарями і тільки за гроші чоловік може добитися своїх прав, але не чесними методами.

Повернення патріархату – жінки не повинні мати жодних прав, вони – тільки сексуальний об'єкт, або використовуються для народження, вони неймовірно тупі і нездатні самі ані жити, ані вести справи, чоловікам треба повернути право повністю розпоряджатися жінками.

Заборона народжувати молодим людям – люди до певного віку взагалі не розуміють, для чого їм діти, тому варто примусово заборонити народжувати.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ

Чоловіки вважають, що держава і суспільство не захищають чоловіків, ті зовсім беззахисні і мають збиратись, щоб захищати себе, дехто з чоловіків визнає, що методи ГО «Батько має право» бандитські, але більшість із них вважають жінок у всьому винними, маніпуляторками, жорстокими, жадібними, називають їх шльондрами, що шукають щоразу нових чоловіків-жертв, іноді називають «бабами» або «феміністками», підкреслюючи їхню істеричність, нерозумність і зарозумілість

Які жінки?

самі винні занадто слабкі
розумні тупі феміністки
провокують злочини істерички віддані матері
примітивні мавпи ідіотки ухилиянтки
наркоманки шльондри мстиві солідарні
пліткарки нахаби захищені
дурні баби жадібні брешуть ледачі
жорстокі
маніпуляторки ліниві підстилка
безвідповідальні крадуть дітей
сексистки аб'юзерки сексуальний об'єкт

Які чоловіки?

перелякані
аб'юзери, маніпулятори підтримують родину
ухилиянти геї жорстокі
бандити турботливі дурні
розумні молодці нікчемні
беззахисні
аморальні сильні незахищені
сексистки зневажені слабкі
безвідповідальні незрілі
відважні ображені
дискриміновані
відповідальні

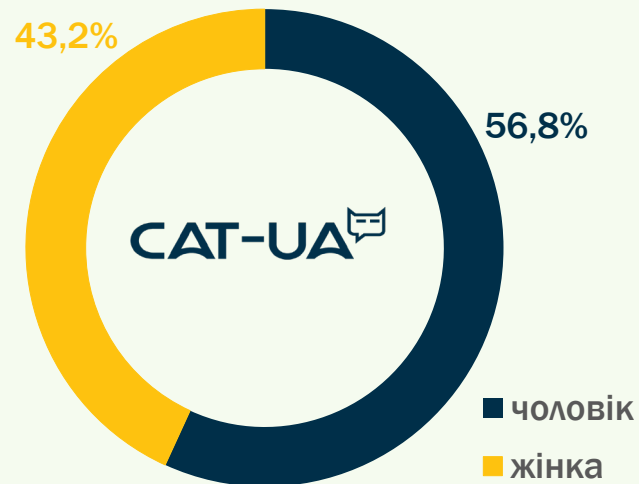
ДИСКУСІЙНИЙ КЕЙС 4:
СУПЕРЕЧКИ ЩОДО
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ДЛЯ
ЖІНОК

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

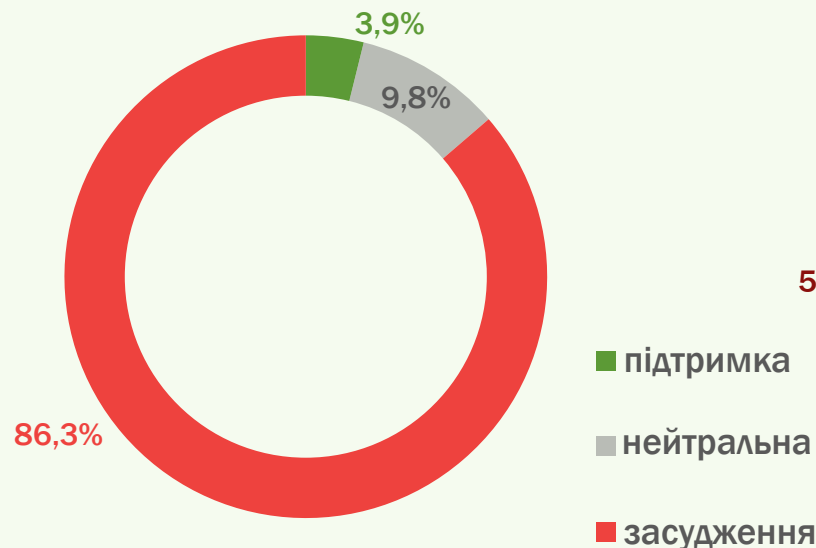
Заяву Марії Берлінської про потребу мобілізації жінок дещо більше обговорюють чоловіки, ніж жінки, при цьому в обох статей ставлення до цієї ініціативи різко негативне, звучить багато образливих епітетів, наголошення, що жінки слабкі, тож їх не можна мобілізувати, над ініціативою багато насміхаються, вдаються до лайки, або поєднують насмішки із лайкою. Позитив є: це або сухі заяви «підтримую», «правильно», або порівняння з досвідом Ізраїлю, є і образи, що в нас нема рівності, жінок треба так само не випускати за кордон, як і чоловіків, і лякати мобілізацією

(Частка від загального масиву коментарів у темі N=285)

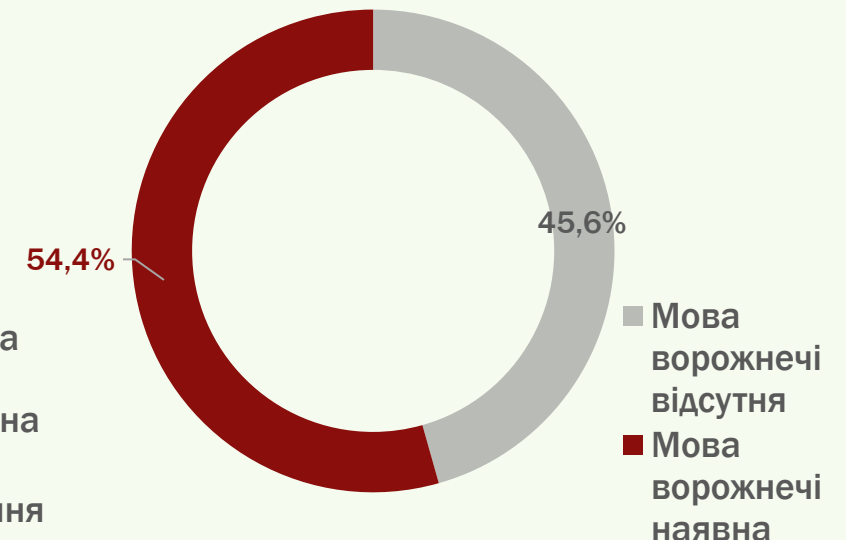
Розподіл уваги за статтю коментатора

Позиція щодо військової служби для жінок

Використання мови ворожнечі

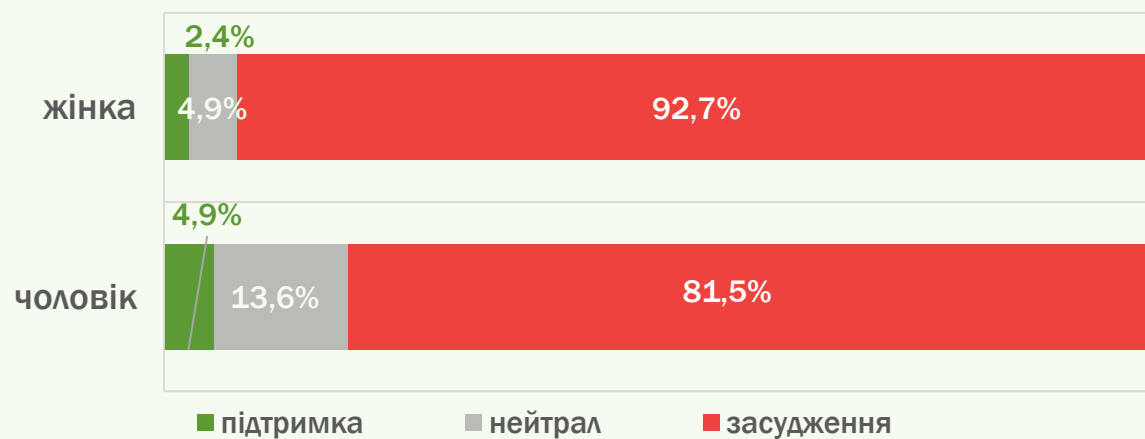

ГЕНДЕРНІ РОЗПОДІЛИ КОНТЕНТУ

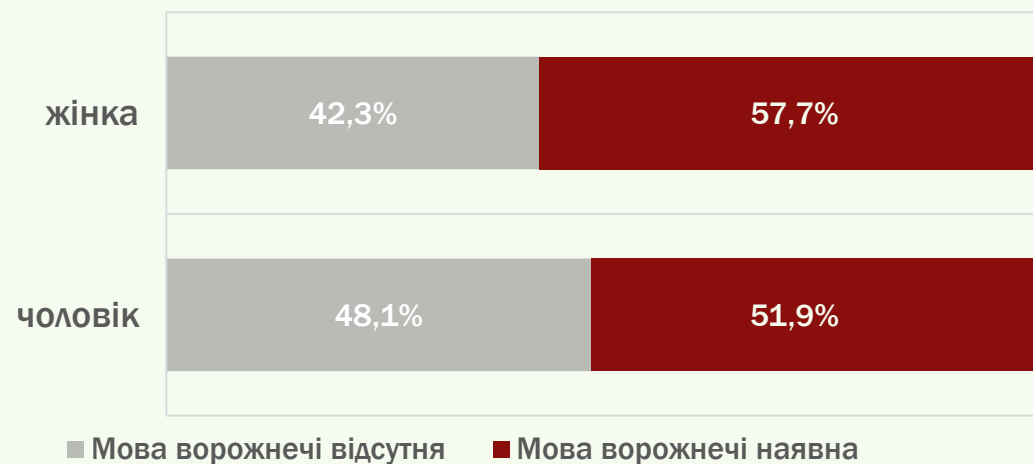
Чоловіки, обговорюючи жіночу мобілізацію, дещо частіше, ніж жінки, бачать у ній ознаку рівності, міркують, що жінки загалом мудріші, раніше дорослішають, намагаються зробити висновок, чи більше допомагає на війні чоловіча сила, чи це тепер не має значення. Жінки, які підтримують мобілізацію, наводять приклад Ізраїлю та пишуть про це коротко.

І чоловіки, і жінки лаються, використовують ненормативну лексику та злі насмішки, але жінки в цій темі більш емоційні й лаються та обурюються більш різко. Жінки більше вживають прокльони, а чоловіки частіше використовують сексуальний контекст у лайці

Розподіл ставлення залежно від зазначеної статі

Розподіл мови ворожнечі залежно від зазначеної статі

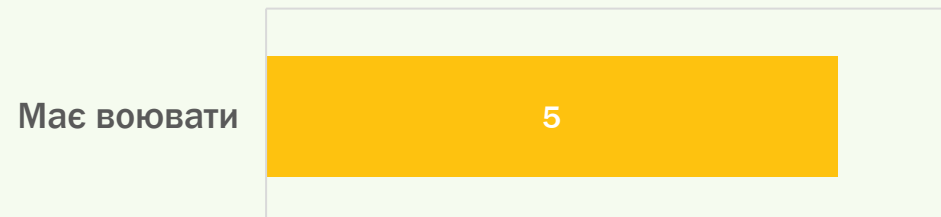
Жінка

Має воювати – жінки мають проходити основи підготовки, вони можуть воювати так само, як і чоловіки, але їхній шлях до служби надміру ускладнений через соціальні стереотипи і суспільні перепони, жінки більш активно пішли б воювати, бо більше готові захищати своїх дітей.

Має бути рівною з чоловіками в армії – жінка, яка воює, загалом не повинна сприйматися як жінка, а лише як воїн, так само, як сприймається чоловік, без підкреслення статі.

Чоловік

Має воювати – чоловік має бути сміливим і сильним, не ховатись, має бути прикладом своїм дітям, і якби чоловіки такими були, то жінкам би не довелося йти на війну.

НА ДУМКУ ЖІНОК, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНО

Мобілізувати Берлінську – потоки емоційної і неконструктивної лайки з вимогами негайно мобілізувати Марію Берлінську, яка має йти воювати першою, якщо таке каже.

Не мобілізувати жінок – емоційне підкреслення, що жінок мобілізувати не можна, бо вони неймовірно слабкі, їх потрібно захищати, а також, що вони мають дітей, яких не буде кому доглядати.

Мобілізувати владу – традиційно, як і багато сварок, почавшись зі звинувачень однієї чи іншої сторони, переносять гнів на владу, яка привела до такої ситуації, бо мобілізувала не тих, і неефективно.

Мобілізувати всіх – жінок треба мобілізувати, але не забувати про рівність, і активніше ловити ухильців.

Тікати з країни – оскільки жінки досі можуть виїжджати, то вони негайно мають виїхати за кордон через такі розмови, скориставшись цим правом.

Мобілізувати жінок – жінки мають бути мобілізовані, це позитивне рішення, і вони зможуть добре воювати.

Припинити війну – не судження про гендерні ролі, а частина критики влади.

Мобілізувати ухильців – дуже агресивно і з насмішками над тими, хто ухиляється від військової служби.

Наймати найманців – у частині критики влади є припущення, де можна було би знайти людей, які б воювали за Україну.

Вводити курси для цивільних – визнають, що мобілізація жінок можлива, але вона має бути не такою, як чоловіча.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЖІНОК

В обговоренні мало характеризують чоловіків, обмежуючись заявами, що вони – «ухилянти», але багато говорять про жінок, які підтримують мобілізацію, зокрема Марію Берлінську, часто називаючи їх дурними. Саме вони, мовляв, винні в тому, що досі така ситуація з війною. Зрадницями їх називають винятково російськомовні і дуже емоційні жінки. Також жінок у війську називають принизливими сексуалізованими епітетами. Але частина наголошує, що жінки вже служать чи готові служити, багато тягнуть на собі, набагато мудріші за чоловіків

Які жінки?

Які чоловіки?

штурмовики ширінок
чоловіки

не готові до служби
зрадниці служать в армії

дурні
винні

мають рацію
все на собі тягнуть

Боягузи

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ:

Жінка

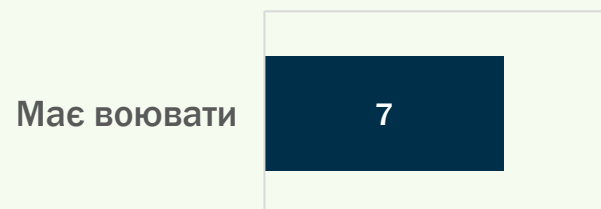

Має воювати – жінок можна і треба мобілізувати, вони добре воюватимуть, вони такі самі за фізичною підготовкою, як і чоловіки.

Бути рівною з чоловіками в армії – жінка прагне рівності з чоловіками в армії, хоча це нелогічно і неприродно.

Не має мобілізуватися – жінка ніколи не повинна підлягати мобілізації, бо вона призначена не для того.

Чоловік

Має воювати – закликають не спиняти мобілізацію чоловіків і зробити її жорсткішою, адже багато чоловіків досі не зрозуміли, що вони мають іти воювати на рівні з іншими.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНО:

Мобілізувати Берлінську – дуже гнівні епітети на адресу ініціаторки мобілізації жінок, переважають короткі лайки з сексуальними епітетами або заклики до грубого сексу.

Не мобілізувати жінок – категоричний опір мобілізації жінок, дуже агресивне пояснення, що суспільство нізащо не має цього допустити.

Не мобілізувати нікого – на відміну від жінок, серед чоловіків велика увага до загальної мобілізації і заклики її зовсім зупинити.

Мобілізувати владу – традиційна критика влади, як у всякій сварці, заклики відправити на війну «владу» або її «дітей і жінок».

Мобілізувати жінок – жінки можуть і мають служити і відчувати на собі всі незручності цього: закриті кордони, страх ТЦК, це все не мають відчувати тільки чоловіки.

Мобілізувати ухиянтів – варто значно посилити мобілізацію, бо всі від неї тікають, і вона вибіркова, є забагато ухиянтів, перед тим як брати слабких жінок, треба мобілізувати їх.

Тікати з країни – заклики негайно вивозити жінок, поки вони самі ще роздумують і не усвідомили небезпеки, адже чоловіки за них відповідальні.

Всім готуватися – чоловіки, жінки і діти мають готуватися йти на фронт, адже на фронт має йти кожен.

Добиватись рівноправ'я – жінки досі в привілейованих умовах, а так не повинно бути, вони мають важче працювати і більше робити для війни.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ

Чоловіки так само звинувачують у першу чергу Марію Берлінську і тих жінок, що з нею згодні, в тому, що вони дурні, винні і зрадниці, також підкреслюють, що жінки не можуть служити, бо вони слабші за чоловіків, і загалом є квітами і окрасою. Але частина коментаторів визнає, що жінки служать, що вони сміливі, що вони готові служити більше. Щодо чоловіків підкреслюється, що вони мають берегти жінок і не допускати їхньої мобілізації, але часом визнають, що жінки мудріші, а чоловіки часто дуже несвідомі

Які жінки?

Які чоловіки?

не готові до служби
зрадниці чоловіки служать в армії
слабші за чоловіків квіти
дурні мають рацію
частина нації
винні славетні

Нерозвинені

Бережуть жінок

ДИСКУСІЙНИЙ КЕЙС 5:
СУПЕРЕЧКИ ЩОДО
СКАНДАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ
«УКРПОШТИ»

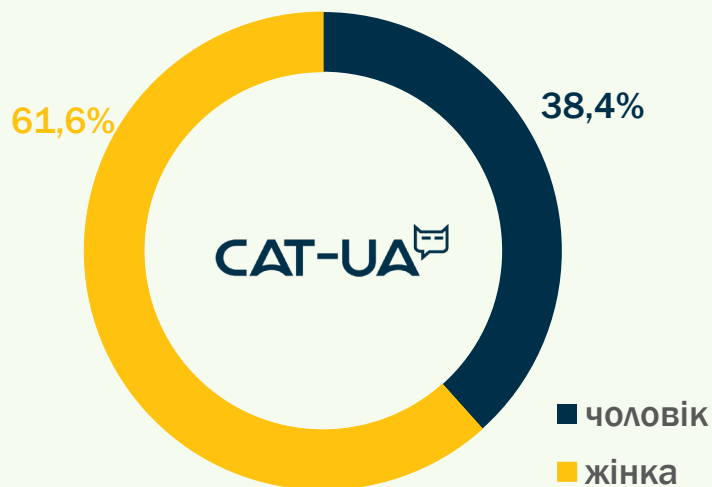
ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

Реклама «Укрпошти» з сексуалізованою юною дівчинкою в шкільному класі викликала у соцмережах велике обурення, підсилене свіжими на той час скандалами з ЦКУ, що знижував шлюбний вік для дівчат до 14 років, і з відкриттям «файлів Епштейна»: це додало емоційності обговоренню.

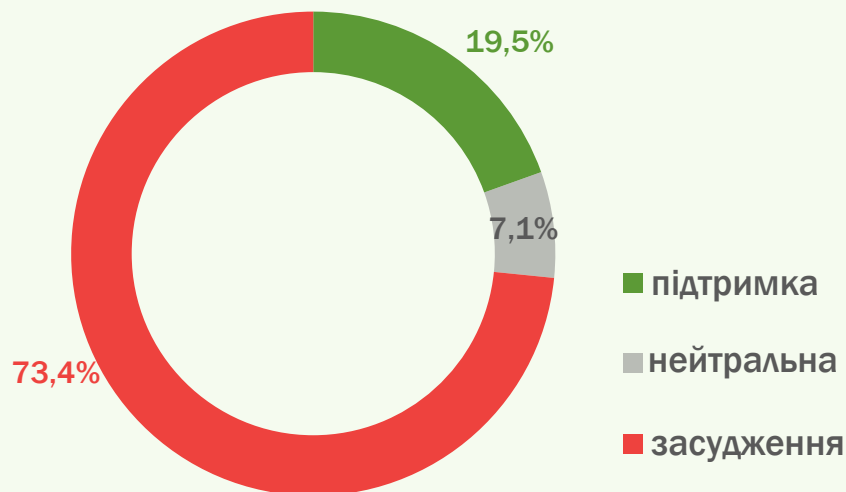
Переважно на цю тему висловлювалися жінки, чоловіки коментували її менше, і в більшості коментарів безумовно засуджували сексуалізацію дітей, але частина чоловіків – підтримували і вважали, що реклама цілком відповідає природним настроям у суспільстві, і юні дівчата-школярки мають бути сексуальним об'єктом. При загальній емоційності обговорення, було порівняно небагато прямої лайки і мови ненависті, спрямованої на опонента

(Частка від загального масиву коментарів у темі N=297)

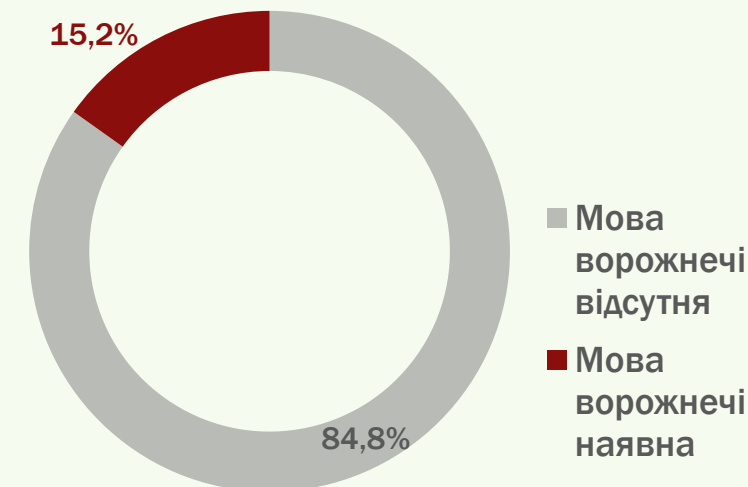
Розподіл уваги за статтю коментатора

Позиція щодо реклами «Укрпошти»

Використання мови ворожнечі

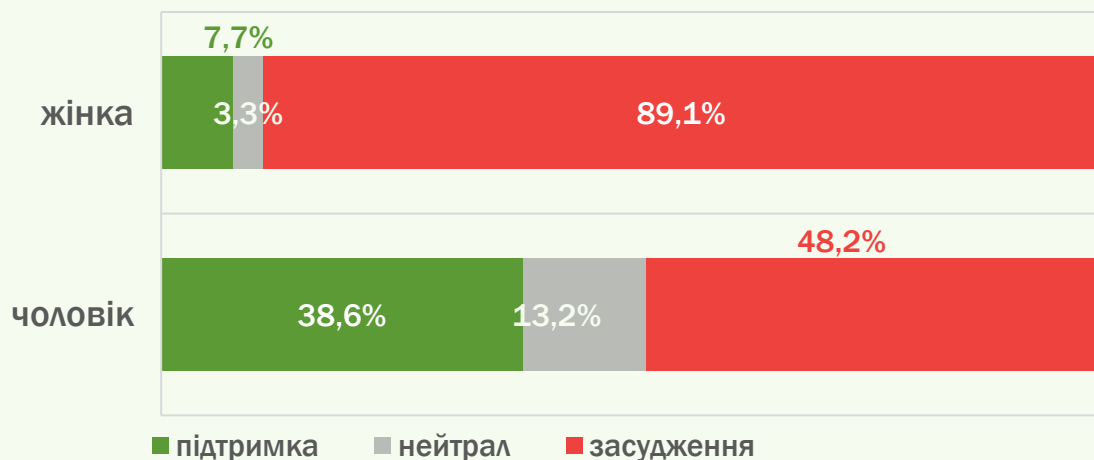

ГЕНДЕРНІ РОЗПОДІЛИ КОНТЕНТУ

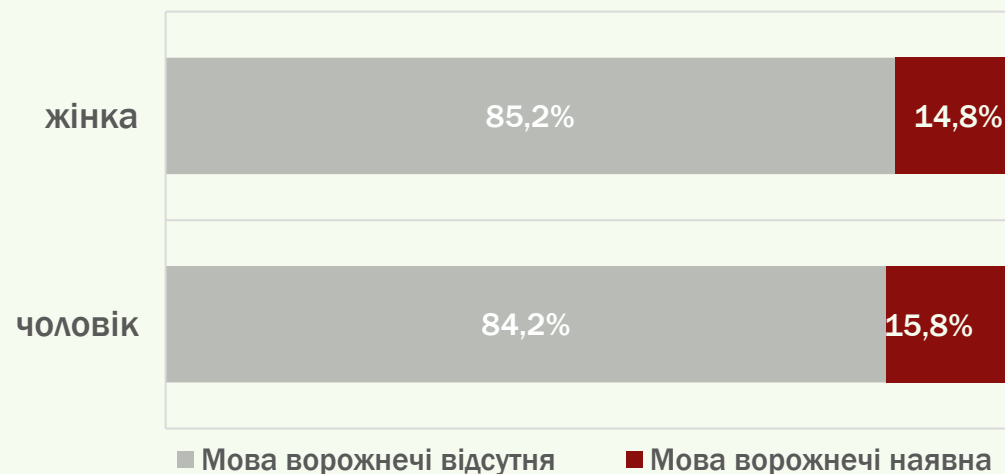
Рекламою суттєво більше обурювалися жінки, чоловіки ж були стриманішими, а часто і позитивно оцінювали рекламу, заявляючи, що вона досить мила, симпатична, що тільки дуже недалекі люди і лицеміри можуть не визнавати, що такі дівчатка дуже апетитні, симпатичні і жінка має бути такою – юною, наївною, сексуальною.

І чоловіки, і жінки загалом не лають і не проклинають опонента, емоція здебільшого спрямована на суспільний устрій, що дозволяє або не дозволяє таку рекламу, немає прямої мови ненависті. Жінки переважно закликають припинити сексуалізувати дітей, а чоловіки якомога емоційніше пишуть заклики припинити шукати неправильне в цілком життєвих і приємних речах

Розподіл ставлення залежно від зазначеної статі

Розподіл мови ворожнечі залежно від зазначеної статі

Жінка має:

поводитися відповідно до віку	4
бути скромнішою	1
займатися вихованням дітей	1

Поводитись відповідно до віку – підлітки добрі і невинні, дівчат-підлітків не потрібно змушувати поводитись і видавати себе за дорослих жінок, адже вони ще не досить дорослі і відповідальні.

Бути скромнішою – жінка має бути гармонійною і продуманою, а не вульгарною і манірною.

Займатись вихованням дітей – жінка має пильно слідкувати за дочками, аби ніхто їх не розбещував у дитячому віці.

Чоловік має:

бути зрілим	1
бути відповідальним	3

Бути зрілим – чоловік не повинен бути збоченцем і не повинен шукати дурненьку і наївну дитину, аби обманювати і сексуалізувати її.

Бути відповідальним – чоловіки, які зробили цю рекламу, відмовляються визнати, що вона неприйнятна, а чоловік має визнати свої помилки, коли вони є.

НА ДУМКУ ЖІНОК, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНО

Не сексуалізувати дітей – дуже активні звинувачення в тому, що йде сексуалізація підлітків, вимоги від них бути дорослими і відповідати уявленням дорослих чоловіків-збоченців, коли насправді вони не такі.

Не замовчувати проблему – багато чоловіків саме і є педофілами, їм подобається така реклама, і замовчування цієї проблеми шкідливе, треба з цим працювати і ліквідовувати цю проблему.

Не шукати сексуалізацію там, де її немає – частина жінок вважає, що проблема перебільшена, що ті, хто бачать сексуалізацію, просто самі збоченці, бо там дівчина одягнена, а не у відвертій білизні, тому сексуалізації нема.

Забезпечити соціальну відповідальність брендів – пошта має вищу відповідальність, адже ця продукція була широко представлена в усіх поштових відділеннях, а також частково в дитячих закладах.

Покарати причетних – «Укрпошта» має понести покарання за заклики до розбещення неповнолітніх, нею повинні зайнятися правоохоронні органи.

Відповідати воєнному часу – особливо шкідлива така реклама під час війни, коли повинен бути високий патріотизм, і держструктури повинні його підтримувати.

Проводити сексуальну освіту – має бути краще виховання дітей і увага до їхньої сексуальної освіти для протидії таким збоченцям.

Засуджувати не жінок, а систему – дівчину на рекламі примусили це зробити, вона не винна.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЖІНОК

Жінки дуже емоційно реагують на рекламу, підкреслюючи, що образ дівчини максимально сексуалізований і показаний як дитячий, що чоловіки намагаються саме так бачити жінку, від неї цього вимагають, а це неприйнятно. Деякі жінки, навпаки, вважають, що загалом реклама має милий вигляд.

Чоловіків, на яких вона розрахована або які її робили, називають педофілами, аморальними, збоченцями, якщо таке їм може подобатися

Які жінки?

жертва хороша скромна
рекламний образ

сексуалізована

об'єкт комерціалізації
несексуальна мати невинна
винна

Які чоловіки?

виправдовує насильство
хтивий

некомпетентний

потенційний злочинець

має хворі фантазії безвідповідальний **педофіл** придурок

аморальний
збоченець

жінка має:

бути скромнішою	2
мовчати	2
не робити чоловіків винними	1
відповідати за вчинки	1

Бути скромнішою – дівчата-підлітки саме такий вигляд і мають, як на фото, і вони самі спровокували таке ставлення і таку рекламу, якби жінки були скромнішими, такого б не було.

Мовчати – жінка не повинна втручатись у ті справи, де її думки не питають.

Не робити чоловіків винними – жінка має коритись і не заперечувати, а не вимагати якихось прав.

Відповідати за вчинки – дівчата зваблюють чоловіків, а тоді ще й кажуть, що на них нападали, вони мають відповідально ставитись до того, що роблять.

чоловік має:

бути відповідальним	2
бути рівним у правах із жінками	1
бути зрілим	1

Бути відповідальним – жінки вважають, що чоловік має відповідально ставитись до своїх помилок і визнавати їх, вибачатись за них.

Бути рівним у правах із жінками – жінки не повинні принижувати чоловіка і вимагати від нього чогось особливого, він має права бути таким, яким він є.

Бути зрілим – якщо чоловік нормальний, здоровий, дорослий і зрілий, він не буде сексуалізувати дітей чи молоденьких дівчаток, вони мають спілкуватись з однолітками.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНО

Не шукати сексуалізацію там, де її немає – обурення тим, що дівчатам не дають бути сексуальними, гарними, милими, а обов’язково носити щось мішкувате і бути переляканими, в той час як дівчата – це юні жінки, і вони повинні бути красивими.

Здійснити кадрові зміни – після такої реклами має бути звільнений не тільки голова Укрпошти, а і весь їхній рекламний відділ, а також піар-відділ, бо вони не побачили, наскільки реклама огидна, такі люди не мають там працювати.

Не сексуалізувати дітей – діти не повинні мати такий вигляд, а дорослі жінки не мають одягати одяг садкової дівчинки і ставати біля дошки у звабливій позі, така реклама нормалізує збочення і загрожує дітям.

Покарати причетних – поліція і Генпрокуратура повинні відкрити справи за цим фактом як поширення матеріалів, що загрожують неповнолітнім.

Забезпечити соціальну відповідальність брендів – колаборація з брендом сексуальної нижньої білизни не просто безвідповідальна, а цілком корупційна для державного бренду, такі компанії мають вибирати, з ким працювати.

Проводити сексуальну освіту – дітей треба вчити бути обережними щодо агресивних дядь і тьоть, сексуальна освіта має захищати дітей від раннього насилля.

Не цензурувати рекламу – не можна вказувати, як рекламуватись різним брендам, має бути свобода творчості і вираження, навіть якщо вона трошки порушує мораль.

Відповідати воєнному часу – ніхто не має звертати увагу на різні скандали, якщо країна у війні, хай бренди рекламуються, як хочуть, і використовують, що хочуть.

ОБРАЗИ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ

Ті чоловіки, які обурені рекламою, вказують, що доросла жінка – в дитячому одязі, і в класі це неприйнятно, недоречно, і її сексуалізованість абсолютно непотрібна. Але загалом серед чоловіків більше тих, кому подобається реклама, хто заявляє, що роль жінки – бути сексуальною, як на цій рекламі. Щодо чоловіків, які цю рекламу створили, то їх звинувачують у некомпетентності, а тих, яким ця реклама подобається, називають педофілами і лають більше, ніж лають жінки

Які жінки?

нерозумна
сексуальна
спокуслива
реklamний образ
сексуалізована
красива
несексуальна
заздрісна
безправна
феміністична
не жертва
об'єкт комерціалізації
мати
провокаторка

Які чоловіки?

аморальний
збоченець
педофіл
некомпетентний
владний
п***р

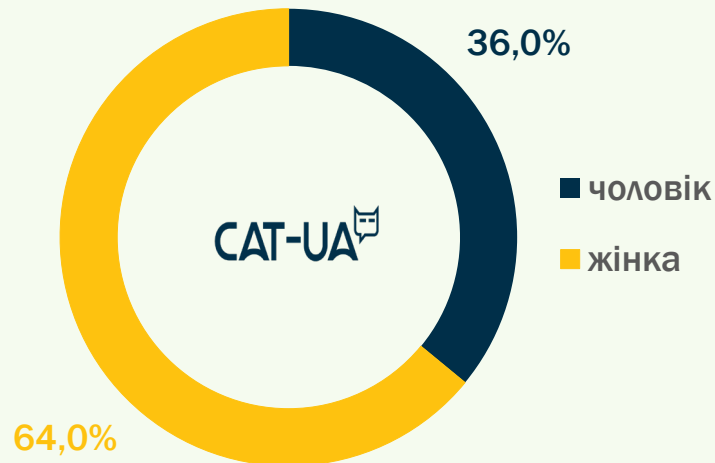
ДИСКУСІЙНИЙ КЕЙС 6: ЗАРУЧЕННЯ МЕЛОВІНА

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТЕМИ

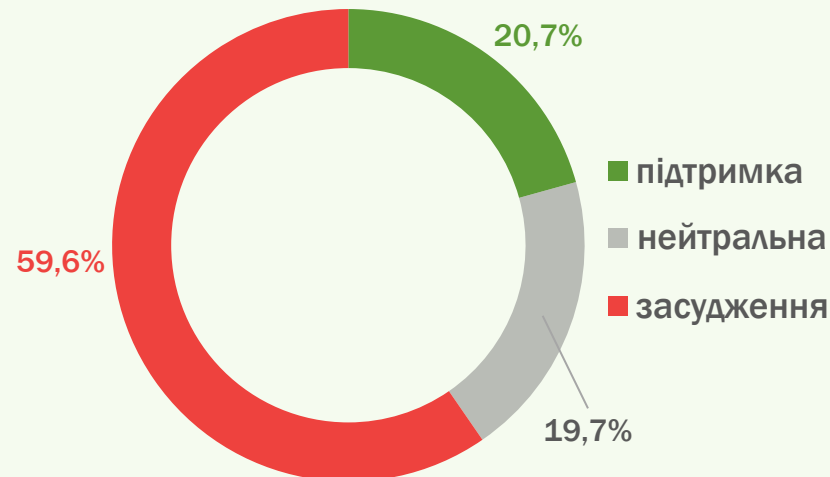
У кінці листопада 2025 року відомий український естрадний виконавець Меловін (Костянтин Бочаров) публічно заручився з військовим парамедиком та інструктором Петром Злотою на Майдані Незалежності в Києві. Соцмережами та ЗМІ розійшлися фото з події (букет, поцілунок, обручка) та коментарі самого Меловіна, як-от: *«На Майдані, де Україна виборювала свободу, я обрав свою. Любов не питає дозволу...»*. Між користувачами спалахнула гостра дискусія на тему традиційних / модерних цінностей, легалізації ЛГБТ-шлюбів / партнерств, доречності таких публічних кроків у сакральному для українців місці під час великої війни тощо. Тему більше коментують жінки, серед дописувачів превалює засудження вчинку Меловіна та/або ЛГБТ загалом. Мова ворожнечі стосовно опонентів досить висока – 32 % дописів

(Частка від загального масиву коментарів у темі N=203)

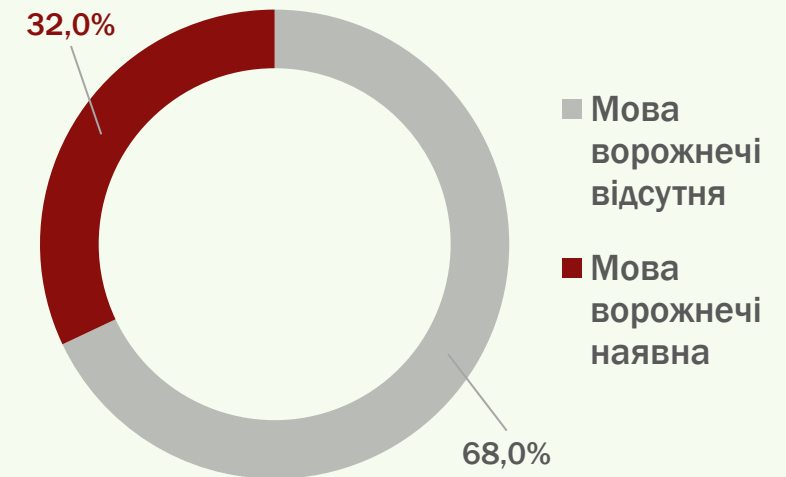
Розподіл уваги за статтю коментатора

Позиція щодо заручин Меловіна

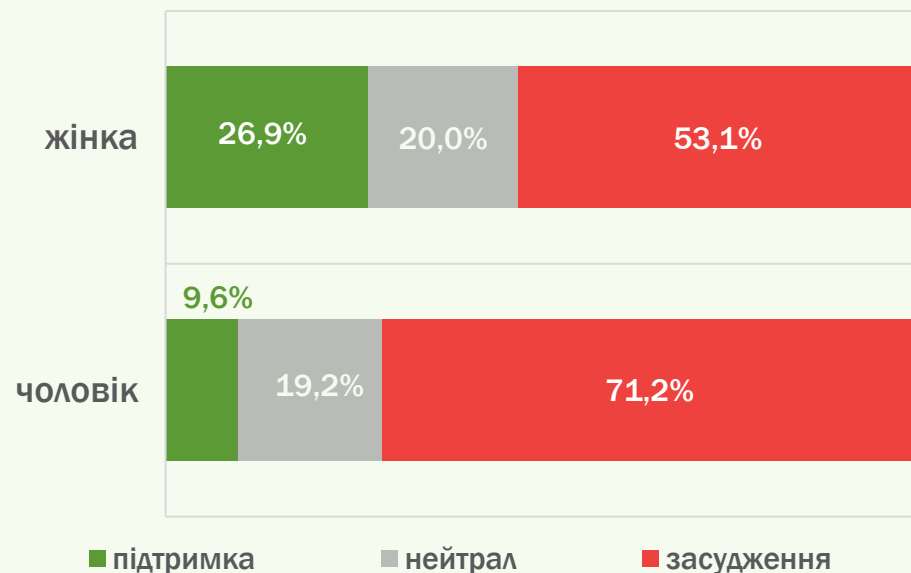
Використання мови ворожнечі

ГЕНДЕРНІ РОЗПОДІЛИ КОНТЕНТУ

Жінки частіше за чоловіків висловлюють підтримку Меловіну, бажають йому подружнього щастя, висловлюють незрозуміння позицій радикальних критиків. Чоловіки з групи підтримки часто порівнюють опонентів-гомофобів із рашистами або ретроgrадами, іноді використовуючи мову ворожнечі. Та все ж серед коментаторів обох статей переважає засудження. Чоловіки висміюють сам факт наявності ЛГБТ-військових, ображаються на вибір місця для заручин (Майдан із прапорцями на честь загиблих воїнів), нарікають на «хайп під час війни» та закликають до традиційних / християнських цінностей. Жінки-опонентки навіть частіше за чоловіків послуговуються мовою ворожнечі: знущальницьки запитують «Яким місцем діточки?», закликають «*платячко одівати, а не форму ганьбити*», часто використовують слова на кшталт «*гидота*», «*мерзота*» тощо. Критики обох статей згадують Содом та Гоморру, а також жахливу демографічну ситуацію в Україні на тлі війни. Нейтральні коментатори обидвох статей займають позицію «Нащо мені про це знати, це їхня приватна справа», або ж критикують опонентів Меловіна: мовляв, чому їм цікаве чуже приватне життя?

Розподіл ставлення залежно від зазначеної статі

Розподіл мови ворожнечі залежно від зазначеної статі

Бути толерантною – не лізти в чуже приватне життя, особливо із засудженням. Закликають потенційних критиків просто пройти повз новини про заручення Меловіна, якщо ця звістка їм не подобається. Інколи звертаються до конкретних опонентів, відповідаючи на їхню необґрунтовану агресію – але без мови ворожнечі. Дивуються, що хтось реагує так, ніби вперше у житті побачив геїв. Кажуть жінкам-опоненткам, що ті теж цілуються із чоловіками, так само як і Меловін.

Бути матір'ю – підкреслюють, що для народження дітей жінці потрібен чоловік, який щонайменше бажає сексу саме з жінкою.

Підтримувати воїнів – агресія до військової форми Петра Злоті на фото із заручення, яка начебто тригерить жінок, що підтримують своїх близьких на фронті до кінця: *«матері у цій формі ховають синів, дружини – чоловіків... А ця паскуда...»*.

Щасливим – бажають Меловіну щастя, родинного затишку поруч із коханою людиною; радіють, що в Україні усі люди можуть вільно висловлювати кохання одне до одного.

Не ЛГБТ – засуджують геїв як таких, особливо за прагнення бути видимими у суспільстві та/або мати дітей. Заявляють що вони «ганьблять націю», бажають ЛГБТ-військовим загинути на війні замість «нормальних» чоловіків. Деякі пишаються, що їхній син виріс «нормальним».

Воїном – переважно опонентки ЛГБТ, які закликають Меловіна та його коханого «проявити себе в окопах». Наводять приклади своїх близьких та родичів, які довго перебувають на передових позиціях і потребують заміни.

Батьком – опонентки знущаються з того, що гей-пари не можуть самостійно народити дитину. Співчувають батькам заручених: мовляв, онуків вони не матимуть, а їхній рід перерветься. Водночас нейтральні коментаторки зазначають, що «традиційні» чоловіки нерідко покидають своїх дітей, і вза такої ситуації навіть гірші за бездітних геїв.

Толерантним – засуджують чоловіків-гомофобів за немотивовану агресію, закликають не лізти у чуже приватне життя.

Патріотом – нейтрально ставляться до орієнтації Меловіна, але принагідно критикують за просування російської мови та проросійських наративів.

НА ДУМКУ ЖІНОК, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНІ ТАКІ ЗМІНИ

Суспільство має бути толерантним до ЛГБТ – у XXI ст. вже час відкинути старі забобони. Люди, як-от Меловін, щасливі – і це вже добре.

ЛГБТ не мають бути видимими в суспільстві – естетично обурює поцілунок між двома чоловіками, публічність заручин, загалом прагнення ЛГБТ-спільноти до видимості в суспільстві. При цьому не заперечують права ЛГБТ на будь-яке приватне життя.

Не треба прив'язувати тему ЛГБТ до ЗСУ / Майдану – сильна агресія на військову форму дотно до ЛГБТ, а також на вибір місця для заручин: мовляв, на Майдані вшановують пам'ять полеглих за Україну, це сакральне місце для нації.

Треба цінувати патріотизм, а не орієнтацію – цікаво, що цю тезу висловлюють майже рівною мірою і прихильниці, і опонентки, і нейтральні. Меловіна критикують за російську мову; нагадують, що ЛГБТ також воюють, захищають нас усіх – навіть гомофобів.

ЛГБТ не на часі, треба зберегти Україну – критикують «піар» під час війни, коли люди гинуть і державність під загрозою. Також закликають просто не зважати на такі новини.

Потрібні традиційні цінності – критика популяризації ЛГБТ серед молоді, нормалізації одностатевих стосунків / шлюбів.

Треба дбати про народження дітей – знущальницькі коментарі на тему неможливості народження дітей в одностатевих парах («*дупи ще не рожали*»); співчуття батькам геїв, у яких не буде онуків.

Чоловіки мають воювати незалежно від орієнтації – стверджують, що більшість геїв є ухилиянтами, не замінюють втомлених воїнів на передовій.

ЛГБТ не повинні мати дітей – агресивні застереження від появи дітей у одностатевих парах: нібито це найгірше, що може трапитись у такій родині.

ЛГБТ-людям не місце в Україні – називають «вибл*дками», які «ганьблять націю»; бажають ЛГБТ-військовим смерті на війні замість «нормальних» чоловіків.

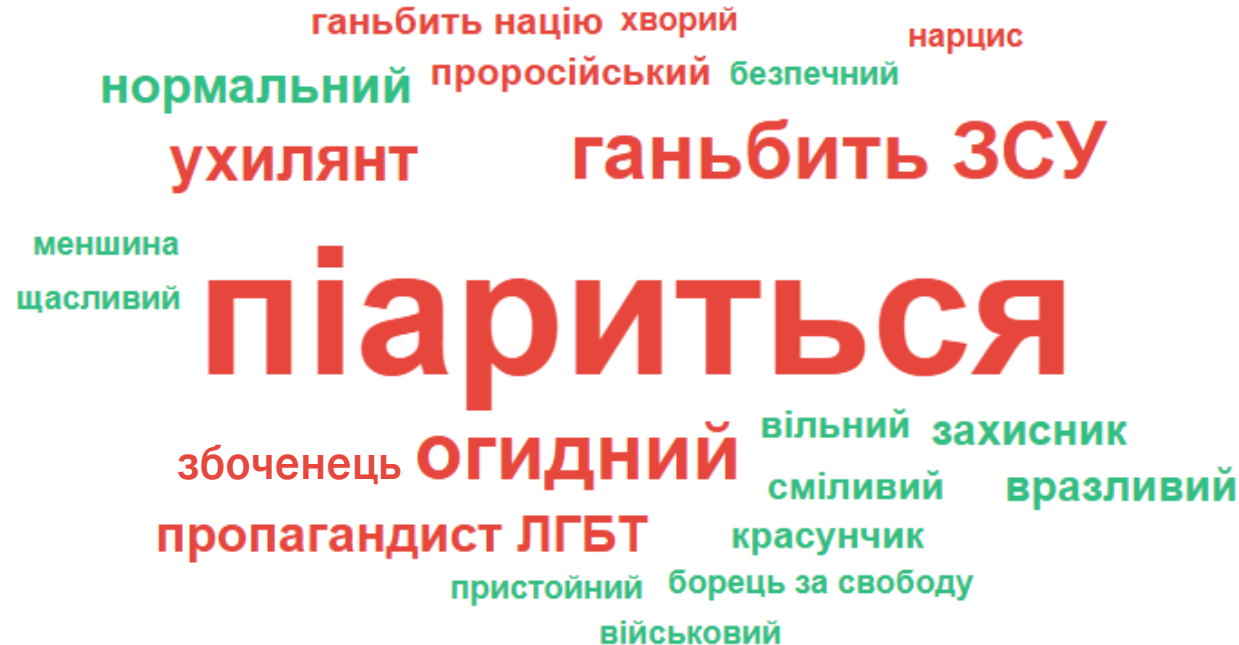
Люди мають бути щирими у своїх вчинках – критика нібито «хайпу» як справжньої цілі Меловіна: без негативу щодо ЛГБТ як таких припускають, що «коханням там і не пахне».

ОБРАЗИ ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ KEYCІ НА ДУМКУ ЖІНОК

Позитивні характеристики Меловіна та/або його партнера-військового різноманітніші за негативні, але мають значно меншу сукупну вагу. Пару називають нормальною, Меловіна – сміливим борцем за свободу, щасливим, хоча й вразливим; Петра

Злотю позитивно характеризують як чинного військового на захисті Батьківщини.

Ключовий негативний образ Меловіна – людина, яка так чи інакше піариться / хайпує на темі ЛГБТ і загалом дозволяє собі епатажні вчинки на тлі війни, на сакральному для українців Майдані. Також пригадують Меловіну проросійські наративи, підозрюють в ухилянтстві, називають ЛГБТ-пропагандистом. Петро Злотя в очах опоненток передусім «ганьбить ЗСУ», демонструючи військову форму («як у нормальних військових»). Загалом же пару критикують за «огидний» поцілунок, називають «збоченцями»

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЖІНКА МАЄ БУТИ

Матір'ю – ставляться до Меловіна та його «реклами» нейтрально, але закидають жінкам надмірне засудження геїв на тлі власного небажання заводити чи всиновлювати дітей.

Традиційною – критика жінок, які виправдовують ЛГБТ й тим самим нормалізують одностатеві стосунки в очах власних дітей.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, ЧОЛОВІК МАЄ БУТИ

Батьком – засуджують Меловіна за «рекламу» одностатевих стосунків у часи, коли чисельність нації треба примножувати та брати на себе відповідальність батьківства.

Воїном – обстоюють думку, що будь-який чоловік, незалежно від орієнтації, має зараз передусім захищати Україну. Підозрюють, що Меловін та Петро Злотя ухиляються від військового обов'язку, закликають відправити їх на передову.

Толерантним – опонентів ЛГБТ називають дикунами, несучасними, порівнюють таких українців зі «скрепними» рашистами, які також агресивно проти одностатевих стосунків.

Щасливим – просто бажають щастя молодят, не акцентуючи на орієнтації.

НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ, У СУСПІЛЬСТВІ ПОТРІБНІ ТАКІ ЗМІНИ

ЛГБТ не мають бути видимими в суспільстві – емоційне обурення самим фактом таких новин в інфополі, часто з критикою медійників / адміністраторів. Нагадують, що будь-які стосунки між дорослими людьми в Україні не заборонені, але чомусь ЛГБТ-спільноті цього замало.

Суспільство має бути толерантним до ЛГБТ – закликають українців не ставати схожими на росіян та не хейтити ЛГБТ: звичайних людей, що мають такі ж права. Гомофобів називають «дикунами», «австралопітеками» тощо; бідкаються, що з таким суспільством Україну нескоро візьмуть до ЄС.

Не треба прив'язувати тему ЛГБТ до ЗСУ / Майдану – нібито Меловін із партнером *«зганьбили наші найкращі ЗСУ на всю планету»*, українські військові апріорі не можуть бути «п***рами». Про недоречність вибору Майдану як місця для освідчення згадують менше, ніж жінки.

ЛГБТ-людям не місце в Україні – носії тези масово називають ЛГБТ «п***рами», закликають заборонити такі стосунки в Україні, виселити геїв на окремий острів, *«кинути їх у вулик»* тощо.

Чоловіки мають воювати незалежно від орієнтації – стверджують, що Меловін та його обранець якщо і служать, то на тилкових посадах, а мали б бути на передовій. Пригадують службу Меловіна в оркестрі – навіть її він «не витримав».

Треба дбати про народження дітей – особливо в умовах війни треба рятувати націю та розмножуватись, дотримуватись християнських цінностей.

Треба цінувати традиційні цінності – тривожно пророкують нормалізацію одностатевих стосунків, а слідом за ними й девіацій на кшталт зоофілії, особливо серед молоді.

ЛГБТ не повинні мати дітей – опоненти передусім застерігають від усиновлення одностатевими парами дітей: мовляв, такі діти зазнають насильства або ж стають ЛГБТ під впливом опікунів.

ЛГБТ не на часі, треба зберегти Україну – закликають свідомих громадян не відволікатися на подібні новини, натомість цілком зосередитись на обороні чи волонтерстві.

Треба цінувати патріотизм, а не орієнтацію – засудження опонентів Меловіна та Петра Злоті за критику чинних військових.

ОБРАЗИ ЧОЛОВІКІВ У ЦЬОМУ КЕЙСІ НА ДУМКУ ЧОЛОВІКІВ

Чоловіки демонструють істотно меншу різноманітність характеристик для фігурантів кейсу порівняно з жінками. Втім, основні негативні образи збігаються: чоловіки також передусім критикують Меловіна за «особистий піар», а Петру Злоті та парі загалом закидають ухилянтство та «ганьбу для ЗСУ». На відміну від жінок чоловіки вдаються до критики також із релігійних позицій, пригадуючи біблійну історію про Содом та Гоморру. А от позитивних образів чоловіків у чоловічих уявленнях порівняно бракує: фігурують лише поодинокі згадки Меловіна як вільної (але й вразливої) людини, прикладу для інших, чинного військовослужбовця на захисті Батьківщини

маніпулятор хворий
ганьбить націю вразливий пропагандист ЛГБТ
грішник ухилянт військовий
вільний **піариться**
огидний ганьбить ЗСУ
приклад для інших збоченець небезпечний

В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ІСНУЄ БІЛЬШ НІЖ ДВА ПОЛЮСИ У СТАВЛЕННІ ДО ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Виявлені в середовищі лідерів думок позиції не можна розмістити на шкалі від «традиційних» до «модерних» цінностей. Треба ще щонайменше провести межу між тими, хто бачить потребу боротися за гендерні права, і тими, хто такої потреби не бачить, між тими, хто вважає привілейованими чоловіків, і тими, хто вважає такими жінок, між тими, хто цінує суттєву відмінність між жінками і чоловіками, і тими, хто такої відмінності не бачить або не вважає важливою. Тобто йдеться про чотирирівнісну, а не одновимірну схему.

ВІЙНА ВИЗНАЄТЬСЯ ПРОБЛЕМОЮ ДЛЯ ВСЬОГО СУСПІЛЬСТВА, АЛЕ ВОДНОЧАС ФАКТОРОМ КОРИСНИХ ЗМІН

Патріотична позиція є спільною для всіх опитаних інформантів, і у всіх наративах є усвідомлення, що Росія, почавши повномасштабне вторгнення, принесла в Україну війну, яка руйнує багато сфер життя, в тому числі і взаємини в родині, у трудових колективах тощо. Але при цьому у більшості наративів також є акцент на тому, що війна також дає поштовх для вирішення багатьох накопичених проблем у взаєминах, спонукає до створення нових рольових моделей тощо.

НАЙМЕНШ ВЗАЄМОСУПЕРЕЧЛИВІ ПОРАДИ – ВІДМОВА ВІД НАВ'ЯЗУВАННЯ ВИБОРУ ТА ЄДНАННЯ НА ТЛІ ВІЙНИ

При цьому звучать заклики відмовитися від нав'язування як патріархальних, так і модерних ролей. А єднання перш за все має вилитися у взаємопідтримку, навіть певну самопожертву для перемоги.

СЮЖЕТНА БУДОВА. Дизайн інтерв'ю забезпечив те, що у всіх наративах герої колективні, а не окремі персонажі: жінки, чоловіки, сім'я або українське суспільство. Зазвичай **центральною героїцею** є та стаття, від імені якої розказано історію, але, наприклад, якщо в жіночій версії жінка стоїть поруч із чоловіком як опора в обороні, то в чоловічій центром історії лишається чоловік. Майже у всіх наративах відрізняється **головний антагоніст**: це патріархат і привілеї чоловіків, безособова «помилка» суспільного тиску, всюдозволеність нових прав, нав'язування самореалізації Заходом і соцмережами, грантові організації та активістки, «несвідомі» чоловіки й меркантильні жінки, розмивання ролей, фемінізація чоловіків і конкуренція з

європейцями. **Спільне випробування** для всіх історій — війна, але сюжетну функцію вона виконує різну: каталізатор рівності, перешкода для неї, руйнівник традиції й родин або сила, що повертає природний порядок.

Побудова сюжету у наративах буває трьох типів: про несправедливість (наративи Феміністичний, Про-феміністичний, «Захист чоловіків»: початкове зло, частковий прогрес, нова проблема), про перемогу (обидва наративи «Перемога рівності», жіночий наратив «Підкреслення різниці», наратив «Відстоювання вибору»: рівність уже здобута, лишаються «непорозуміння» й залишкові стереотипи) та про випробування й руйнацію (обидва Традиційні наративи, чоловічий наратив «Підкреслення різниці»: звичний

порядок, зміна, війна, що або повертає порядок, або загрожує катастрофою). Різна й часова будова: Феміністичний наратив охоплює тисячоліття, наратив «Захист чоловіків» відбиває його дзеркально («раніше було навпаки, і це теж було погано»), чоловічий Традиційний наратив – циклічний (порядок, порушення, повернення), а наратив «Відстоювання вибору» подає проблему як тимчасове відхилення. Жіночий наратив «Підкреслення різниці» майже збігається за часовою структурою з жіночим наративом «Перемога рівності», але додає тезу про гармонію, якої можна досягти, шануючи різницю. Всі історії мають **відкритий фінал**, що залежить від війни: від остаточної рівності до відкату до консерватизму.

ІДЕНТИЧНІСТЬ

Ідентичність чоловіків і жінок у всіх наративах визначається через прийняття або неприйняття соціальних ролей (захисник і забезпечувач, берегиня і мати, працівниця) та через те, наскільки природними вважають відмінності між статями. Ці уявлення перебувають під потужним тиском війни: захист Батьківщини у більшості наративів названо чоловічою роллю, проте через війну на жінку покладається кілька ролей. Ключові суперечки полягають у тому, хто перебуває під тиском: чоловіки, жінки чи обидві статі. Різна й природа відмінностей: лише фізіологія, глибша природна відмінність ролей чи навіть розмови про стирання відмінностей між статями.

ЗМІНИ І ФАКТОРИ ЗМІН

Зміни в усіх наративах описуються як

відхід від традиційного розподілу ролей. Їхніми рушіями майже всі наративи називають економічний і технічний прогрес (потребу в жіночій праці, побутову техніку, контрацепцію, доступ до інформації) та війну, яка змушує жінок виконувати «чоловічі» ролі. Ключові суперечки стосуються оцінки цього зовнішнього впливу: одні наративи вважають його рушієм прогресу, а інші – тиском, що руйнує українську традицію. Спільним для більшості наративів є й посилення на українських письменниць і активісток (Леся Українка, Марко Вовчок, Ольга Кобилянська, Олена Пчілка), яких навіть наратив «Захист чоловіків» протиставляє західному впливові.

КОНФЛІКТИ

Конфлікти в наративах здебільшого однакові за змістом: розпад сімей через розлуку й виїзд за кордон,

подвійне навантаження жінок, їх мобілізація та осуд жінок-військових. Багато з них пов'язані з війною, але оцінюються по-різному. Найзаплутанішою є стигма «ухилянтів»: одні наративи подають її як проблему цивільних чоловіків, інші – як привід для осуду. Помітним є й акцент на тому, що українські чоловіки програють європейцям, а жінок більше цінують за кордоном, і на нереалістичних фінансових очікуваннях жінок. Унікальні набори конфліктів мають лише Феміністичний наратив (домагання, насильство, «скляна стеля», тиск щодо дітонародження), чоловічий Традиційний наратив («аборт як дітовбивство», позитивна дискримінація, зрада за кордоном) і наратив «Захист чоловіків» (ігнорування проблем чоловіків грантовими організаціями).

БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО

Сценарії майбутнього мало залежать від самого наративу: майже в кожному можуть звучати й оптимістичні, й песимістичні версії. Спільним тлом є війна, після якої або виникає ризик відкату до консерватизму й домінування ветеранів, або, навпаки, постає проблема зменшення чоловічої популяції. Ключова суперечка полягає в оцінці стирання стереотипів і зближення ролей за збереження біологічної різниці: для одних це плюс, для інших мінус, а жіночий наратив «Підкреслення різниці» допускає таке зближення лише в публічному просторі, але не в сім'ї.

НОРМАТИВНИЙ ПОРЯДОК

Нормативний порядок у більшості наративів зводиться до ідеї не нав'язувати вибір, але в одних джерелом тиску названо патріархат, а в інших – західних партнерів чи феміністичних активістів. На час війни звучать спільні вимоги: жінкам брати більше відповідальності за сім'ю, а обом статям – підтримувати й розуміти одна одну. Роль держави у боротьбі зі стереотипами згадують далеко не всі. Ключові суперечки стосуються суспільних норм щодо обов'язків (як-от служби в армії) і виховання (чи потрібне гендерно-специфічне виховання).

ЧОЛОВІКИ БІЛЬШЕ СВАРЯТЬСЯ ПРО ПОЛІТИКУ І МОБІЛІЗАЦІЮ, ЖІНКИ – ПРО ЦІННОСТІ

Здебільшого чоловіки публікують у своїх акаунтах дописи про сварки через політику. Така їхня активність відповідає нашим попереднім дослідженням про «чоловічі» теми відповідно до гендерних стереотипів. Що ж до діяльності жінок, то ціннісні теми часто підхоплюють саме добре обізнані з гендерною проблематикою активістки.

МОВА ВОРОЖНЕЧІ ТЕЖ ЧАСТІШЕ СТОСУЄТЬСЯ ПОЛІТИКІВ, А НЕ ЗАХИСНИКІВ ПЕВНИХ ЦІННОСТЕЙ

І це так само добре корелюється з нашим дослідженням ліній розділень між українцями: в 2025-2026 роках саме політичні дискусії найбільше тригерять українців.

У БІЛЬШОСТІ ДИСКУСІЙ НА ГЕНДЕРНІ ТЕМИ ЖІНКИ І ЧОЛОВІКИ МАЮТЬ РІЗНІ ПОГЛЯДИ

Принаймні серед тих людей, які захотіли висловитися у темах. Винятки – це лише теми мобілізації жінок та ЦКУ, що знову ж таки пов'язані з політикою.

В ОНЛАЙН-ДИСКУСІЯХ ОДНЕ ОДНОМУ НАЙЧАСТІШЕ ПРОТИСТОЯТЬ «ДАВНІ ВОРОГИ»

А саме: носії Феміністичного (а також Про-феміністичного) наративів протистоять носіям Традиційного наративу (обох статей) або наративу «Захист чоловіків».

ПРИХИЛЬНИКИ РЕШТИ НАРАТИВІВ МАЮТЬ, ІМОВІРНО, НАБАГАТО СЛАБШУ ПОТРЕБУ СПЕРЕЧАТИСЬ

Часто, коли вони долучаються до дискусій, то сперечаються не про їх предмет, а обговорюють зовнішні

обставини. Лише в окремих темах, як-от реклама «Укрпошти», представники жіночого наративу «Підкреслення різниці» захищають тезу, неприйнятну більшості інших наративів.

ЧАСОМ БЛИЗЬКІ НАРАТИВИ ВІДСТОЮЮТЬ ОДНАКОВІ РІШЕННЯ, А ДАЛЕКІ – ЦІЛКОМ РІЗНІ

У деяких дискусіях (мобілізація жінок, реклама «Укрпошти») носії Феміністичного та Традиційного наративів приходять до однакових висновків (жінок мобілізувати не можна, реклама шкідлива), але з різних причин. Водночас щодо тих самих тем (реклама «Укрпошти», мобілізація жінок) носії близьких наративів – Традиційного та «Захисту чоловіків» – ставлять протилежні вимоги (мобілізувати / не мобілізувати жінок, дозволити / заборонити таку рекламу).